

Studier til Danmarks Historie i det 13de Aarhundrede.

Fjerde Stykke.

Kong Erik Glipping og den romerske Kurie i Kongens Strid med
Ærkebiskop Jakob Erlandsen.

Af

C. Paludan-Müller.

Vidensk. Selsk. Skr., 5te Række, historisk og filosofisk Afd. 4de Bind. VIII.

~~~~~
Kjøbenhavn.

Bianco Lunos Bogtrykkeri ved F. S. Muhle.

1872.

Journal of the American Medical Association
Published Weekly

Volume 100, No. 1, January 1957

Published by the American Medical Association, 535 North Dearborn Street, Chicago, Illinois 60610

Copyright © 1957 by American Medical Association

Første Afsnit.

I disse Studiers tredje Stykke ¹⁾ er det udtalt, at Ærkebiskop Jakob Erlandsens Fængsling i Februar 1259, hvis øieblikkelige Virkninger og middelbare Følger rystede Danmarks Rige i dets Grundvold i mere end et halvt Aarhundrede, ikke foranledigedes af de kirkelige Stridigheder imellem Kong Kristoffer den Første og den myndige Prælat, men var et Nødværgemiddel fra Kongens Side imod en Sammensværgelse, der truede ham og hans Slægt med Undergang. Hovedmændene i denne Sammensværgelse vare Erkebiskoppen, Hertug Erik Abelson af Slesvig og hans tilkommende Svigerfader Fyrst Jaromar den Anden af Rügen, maaske ogsaa Biskopperne af Roskilde og Odense, der strax traadte saa afgjort paa Ærkebiskoppens Side og bleve saa fuldstændigt indviklede i hans Foretagender og Skjæbne, at der vækkes Formodning om en nærmere Forbindelse imellem dem end den, der blot grundedes paa Standsfordom. Et Blik paa Begivenhedernes raske Følge viser allerbedst, at her var Tale om langt mere end Uenighed om enkelte Punkter i Stats- eller Kirkeretten, og at Kongens Fjender havde Alt beredt til at slaa løs.

Ærkebiskoppen fængsledes paa Gisleborg den 5te Februar 1259 og førtes til Hagenskov i Fyen. Allerede samme Dag bød Dekanen i Lund paa Domkapitlets Vegne Geistligheden i Halland at standse Gudstjenesten og Betjeningen af Sakramenterne ²⁾; men mærkeligt er det, at Interdikt ikke paabødes i det øvrige Lunde Stift, og at ingen Retsgrund for dette Paabud anførtes. Det har vel været, fordi det efter Kirkeforfatningen forstod sig af sig selv, at Gudstjenesten standsede i den Biskops Stift, mod hvem der øvedes Vold. Derimod paabød Biskop *Peder Bang* allerede den 9de Februar Interdikt i hele *Roskilde* Stift i Kraft af Veilekonstitutionen af 1256, stadfæstet af Pave Alexander den Fjerde under 3die Oktober 1257. Veilekonstitutionen var imidlertid ingenlunde almindelig anerkjendt af Domkapitlerne i Danmark, og vistnok ikke engang kjendt af den allerstørste Del af Geistligheden,

¹⁾ Vidensk. Selsk. Skrifter. 5te Række, hist.-philos. Afd. 4de B. p. 278.

²⁾ Ser. R. Dan. V. p. 603.

da den aldrig var bleven offentliggjort, ligesaa lidt som Pavens Stadfæstelsesbulle, som, i det mindste efter Roskilde Domkapitels Erklæring under Kong Erik Menveds Strid med Ærkebiskop Jens Grand, endog Ingen i Danmark havde faaet at see¹⁾. Det er derfor sandsynligt, at Interdiktet end ikke strax er traadt i Kraft overalt i Roskilde Stift; og efterat Kong Kristoffer havde i Ribe i en talrig Forsamling af Geistlige og Verdslige appelleret til Paven imod Konstitutionen, og i Kraft af denne Appel havde den ene Gang efter den anden i stadigt strengere Ord paalagt Roskilde Domkapitel at aabne Kirkerne og holde Gudstjeneste som sædvanligt, er uden Tvivl dette Interdikts Virkning fuldstændig lammet. Biskop Peder troede sig da ikke længer sikker i Sjælland, ikke engang, — eller maaske rettere: allermindst i Stiftets egen Stad Kjøbenhavn, hvor Borgerne uden Tvivl have staaet paa Kongens Side, og hvor det biskoppelige Slot vel neppe har været saa fuldstændig gjenopbygget efter Ødelæggelsen i 1253, at det kunde holde Staden i Tømme. Han ilede derfor til Rügen, den fjerneste Del af hans Stift, hvorfra han den 22de Marts truende gjentog sit Paabud om Interdikt til Sjællands Geistlighed. Kongen selv kom til Sjælland og befalede den 13de April fra Taarnborg Kleresiet i Halland strax at aabne Kirkerne igjen. Han havde god Udsigt til at kue Modstanden i Lunde og Roskilde Stifter; da optraadte Prælaternes Medsammensvorne, Hertug Erik og Fyrst Jaromar, med en Krigsmagt, som Kongen i Øieblikket ikke kunde møde. Han gik derfor tilbage til Jylland. De nærmest følgende Begivenheder ere bekjendte nok: begge de oprørske Lensfyrsters Ankomst fra Rügen, Kjøbenhavns Indtagelse den 18de April, Biskop Peders Tilbagekomst med dem²⁾, Samlingen af det sjællandske Landeværn og dets Nederlag ved Næstved den 14de Juni, den norske Konge Hagens Ankomst i Øresund og som Følge deraf Jaromars og Eriks skyndsomme Tilbagetog fra Sjælland. Men da var allerede hele Stillingen væsentlig forandret ved Kong Kristoffers Død i Ribe den 29de Mai 1259. At han er ryddet afveien ved Gift er vel ikke bevist, fordi

¹⁾ S. R. D. VI, 294; jfr. Ribe Domkapitels Appellation til Paven af 13de Mai 1261 i Terpagers Ripæ Cimbricæ p. 206.

²⁾ Om Biskop Peders Forhold ved dette Angreb ere Beretningerne delte. Fra Kongens Side beskyldte man ham for, at det var ham, der havde ført Fjenden til Sjælland og ladet Kjøbenhavns Slot (castrum) nedbryde — Bispestolens eget Slot! S. R. D. V, 613; men i Hertug Eriks Vidnesbyrd af 1264 (Kbhvnske Selsk. Skrifter 6, 220) erklæres han for ganske uskyldig i Krigen, idet Hertugen vedgaaer, at det var ham selv og Jaromar, der for *Hertugens* Skyld samlede Tropper og foretog Angrebet; Biskoppen forefandt de paa Rügen og førte ham tilbage til hans Slot (Kjøbenhavn), da han haabede paa Forsoning og Stilstand. — Biskop Peder udvirkede Aaret efter en pavelig Bulle imod de Lægfolk, der havde nedbrudt Roskilde Stifts Slot Kjøbenhavn (Dipl. Arna-Magnæanum 1, 238); der er ingen tilstrækkelig Grund til at antage med Suhm X, 404, at det blot skulde diskulpere ham selv. Sandsynligst er det, at Kongen har haft Kjøbenhavns Borgere paa sin Side i Marts 1259, at Biskoppen ikke har troet sig sikker paa det halvfærdige Slot og derfor er gaaet til Rügen, at Borgerne saa have taget Slottet og nedbrudt det, da det vist var dem ligesaa forhadet som Borgen i Almindelighed var Beboerne af den By, der ved den holdtes i Ave. Saa kom Hertug Erik, Jaromar og Biskoppen i April, toge Byen, men have da allerede fundet Slottet ødelagt.

Dødsarsagen ikke blev Gjenstand for en retlig Undersøgelse; men Meningen derom var strax saa almindeligt udbredt, fandt saa fast en Tiltro og maa have havt saa stærke Indicier at støtte sig til, saa at den aldrig er bleven gjendreven, ja ikke engang bestridt af Andre end Kongens og Kongehusets lidenskabelige Fjender. Som Gjerningsmanden udpegedes strax og almindeligt *Arnfast*, Abbed i Rykloster i Sønderjylland; men Ingen siger os, om han havde Medskyldige og Tilskyndere, eller handlede af sit eget Hjertes Ondskab. Saa vidt var Lidenskaben nu stegen i denne Kamp imellem Kongehuset og dets hadopfyldte Modstandere, der vilde dets Undergang!

At det under saadanne Omstændigheder dog lykkedes Enkedronning *Margarete* at forsvare sin elleveaarige Søns Throne vilde være vanskeligt at forstaa under anden Forudsætning end den, at det langt overveiende Flertal af «menige Stænder», som Hvitfeld siger, holdt med Kristoffers Slægt, enten det nu var af Hengivenhed for denne Konge eller af Uvillie imod Brodermorderen Abel, Stamfaderen for den ældre Mandslinie af Valdemar den Andens Hus. Men jeg agter ikke her at fremdrage denne Side af Kong Erik Glippings Historie; kun Fjendskabet og Striden mellem Kongehuset og Ærkebiskoppen hører til min Opgave, eller rettere: paa dette Sted saa meget af denne Strid, som er nødvendigt til at forstaa Kuriens Indblanding og hvad det var, den pavelige Legat havde at udrette i Danmark.

Pave *Alexander den Fjerde* var strax bleven underrettet om Ærkebiskoppens Fængsling og Biskop Peders Fortrængelse fra Sjælland, samt at Domprovsten og Ærkedegnen i Lund vare anholdte paa Veien til Rom. Uden at spørge om Grunden til disse Voldsomheder paalagde han fra *Anagni* den 4de Juni Biskopperne af Schwerin, Lybek og Paderborn at henvende til Kongen en Fordring om de anholdte Prælaters øieblikkelige Løsladelse og om fuldständig Fyldestgjørelse til Kirken for den Uret, der var tilføiet Ærkebiskoppen. Var Kongen deres Fordring overhørig, havde de at *bandlyse* ham og hans Raadgivere med Klokkingen og tændte Lys hver Søn- og Festdag¹⁾, uden at lade sig standse af nogen Appellation. Hjalp dette ikke inden en Maanedes Forløb, skulde de lægge Danmarks Rige under kirkeligt *Interdikt*, saavel som ethvert Sted, hvor Ærkebiskoppen muligen holdtes fængslet.

I det pavelige Reskript er ikke Tale om Stridspunkterne mellem Kongen og Prælaterne. Det er kun disses Anholdelse og Fordrivelse, der forlanges taget tilbage i Overensstemmelse med Kirkeretten, saaledes som denne da for faa Aar siden var traadt frem for Verden i Dekretalerne. Thi det er i dem en Grundsætning, at «*spoliatus*», eller *vi ejectus*, ante omnia, et quoad omnia skal restitueres²⁾; og hvad den «*satisfactio plenaria*» havde at betyde, som Paven fordrede foruden de Fængsledes Løsladelse, seer man ligeledes

¹⁾ Altsaa det store Band, det egentlige Anathema.

²⁾ Decretales Gregorii Noni, 2—13—11.

af denne kirkelige Lovbog: Alt skal tilbagegives paa samme Sted, hvor det er røvet, Skade skal godtgjøres, Indtægter tilbagebetales — ikke alene de, Voldsmanden virkelig har oppebaaret, men ogsaa de, den rette Besidder rimeligvis kunde have oppebaaret¹). Faktisk forlangtes ogsaa i betydelige Tilfælde Erstatning og Bøde for den tilføjede Uret²). Mærkes maa det og, at Paven strax truer Kongen med personligt Anathem, og først naar dette ikke virker, da Riget med almindeligt Interdikt, medens Innocents den Tredie i den heftige Strid om Dronning Ingeborgs Ægteskab vel belagde Frankrig med Interdikt, men ikke bandlyste Kong Philip personlig. Og i Kampen med Kong Johan af England begyndte Innocents med almindeligt Interdikt, skred saa til Kongens Bandsættelse og endte med at paakalde verdslig Magt imod ham. Denne Kuriens forskjellige Fremgangsmaade maa forklares deraf, at det almindelige Interdikt over hele Lande og Riger ikke var en Straf, men et Tvangsmiddel, der ubundet af Lovregler kunde anvendes, hvor det fandtes hensigtsmæssigt til at fremtvinge Underkastelse, medens Excommunicationen, der efter sin Natur ogsaa væsentlig er et Tvangsmiddel, i Anvendelsen fik saa meget af en Straf ved sig, at det, især efter det første Lugdunerconcilium under Innocents den Fjerde, maatte underkastes bestemte Regler. Vist nok er det, at i de utallige Stridigheder, hvori kirkelige Personer deltog, blev Bandlysningen ofte i Lidenskabens Hede slynget ganske vilkaarligt imod Modstanderne, ikke alene imod Verdslige, men ligesaa ofte imod Geistlige, — ikke af Pave og Biskop alene, men ofte af underordnede Kirkepersoner, derfor ingenlunde altid med Virkning, men saare ofte aldeles virkningsløst. Men fra Kirkens almindelige Retsstandpunkt var en Excommunicationsdom bunden til Regler og krævede en bestemt Fremgangsmaade, medens den kanoniske Ret ikke gav omfattende Regler for Anvendelsen af det almindelige Interdikt. Hvad der imidlertid især har givet Anledning til vilkaarlig Brug af Bandlysning, var den Forskjel, Dekretalerne opstille imellem *excommunicatio latæ sententiæ* og *excommunicatio iudicis*. Ved at sætte Bandlysning som en Straf, der *forudbestemt* af *sig selv* indtraadte ved visse Lovovertrædelser, aabnede Dekretalerne Veien for de letfærdigste Erklæringer om, at Modstanderne vare *ipso jure*, eller *de facto*, faldne under Band, uden foregaaende retlig Undersøgelse, uden Advarsel og uden Dom. Den Vedkommende havde i saadanne Tilfælde ikke andet Forsvarsmiddel, hvis han ikke kunde sætte sig ud over Bandlysningen som rent frivol, end at appellere til den høiere geistlige Øvrighed, eller til Paven selv, hvilket da for

¹) Decretales, 2—13—11 sammenholdt med Lancelot's institutiones juris canonici 3—10.

²) I Striden mellem K. Erik Menved og Ærkeb. Jens Grand forlangte den pavelige Nuncius Isarnus: — «quatenus eidem archiepiscopo in præsentia bona, quibus tempore captivitatis suæ dicitur spoliatus, si exstant, restituantur; si non exstant, tria milia pro eorum æstimatione, et sex milia pro damnis et interesse; *pro injuriis vero dicto archiepiscopo et Lundensi ecclesie illatis* in dicta captione et diuturna detentione XL milia marcarum puri argenti ad pondus Lundense persolvatis, vel cum dicto archiepiscopo juxta continentiam literarum sedis Apostolicæ super quantitibus prædictis amabiliter componatis». S. R. D. VI, 336.

Andre end Konger, høie Prælater og rige Stormænd var ensbetydende med at maatte undvære al Retsbeskyttelse. Ogsaa i denne danske Strid finde vi disse to Slags Bandlysninger idelig bragte til Anvendelse.

At Pave Alexander i sit Reskript til de tre Biskopper paalægger dem uden videre Undersøgelse eller Rettergang strax, efter et kort Monitorium, at skride til Kongens Bandlysning, var overensstemmende med Kirkeloven, der opstiller som Regel, at hvor Sagen er notorisk, behøves ingen Bevisførelse¹⁾. Her var det jo notorisk, og Kongen vedgik det i sine Skrivelser, at Ærkebiskoppen var fængslet paa hans Befaling. Men paafaldende nok er det, at Paven ikke lover ogsaa Kongen Retsbeskyttelse, ikke opfordrer ham til at fremkomme med *sin* Klage over Prælaterne, naar han først har gjenindsat dem og tilfredsstillet dem for den tilføiede Vold. Og hvorfor har han ikke brugt den samme kloge og sindige Fremgangsmaade ved Jakob Erlandsens Fængsling, som Coelestin og Innocents ved Biskop Valdemar af Slesvigs? Man føler det, at Danmark ikke længer var den samme Magt som i Knuds og Valdemars Dage, og at Kuriens Sprog til Konger og Fyrster blev et andet end tidligere, efterat Innocents den Tredie havde sat Frankrigs og Englands Konger i Knæ, Innocents den Fjerde brudt Keiser Frederik den Andens engang saa vældige Scepter. Danmarks Konge fik det at fornemme, endskjøndt de fire Paver, der havde med Striden imellem Kong Erik Glipping og Ærkebiskop Jakob at gjøre, ingenlunde kunne siges i det Hele at have taget Parti for denne imod Kongen.

Samtidigt med Reskriptet til de tre nordtyske Biskopper afgik pavelig Opfordring til Kongens Kantsler, Biskop Niels af Viborg, til Biskoppen af Aarhus og til Fyrst Jaromar om at arbeide for de fangne Prælaters Befrielse²⁾. Det har sikkert været Biskop Peder af Roskilde, der ved sit første Ophold paa Rügen, i Marts og April 1259, er kommen Kong Kristoffer i Forkjøbet med Beretning til Rom, saa at Paven paa dette Sagens første Stadium har faaet Alt at see gennem Prælaternes Brilller; men det kan ikke have været meget længe, inden han mærkede, at han dog helst maatte see med egne Øine, da han sendte en Mag. *Gerhard* som Nuntius til Danmark. Naar dette er skeet, siges vel ikke; men da Alexander døde i Mai 1261, har det dog været i Stridens første Afsnit. Han er rimeligvis ankommen i Tiden mellem Kong Eriks Kroning og Pavens Død.

Af Dateringen i Pavens Reskript til de tre Biskopper seer man, at det er udfærdiget efter Kong Kristoffers Død, som man endnu ikke kunde kjende i Anagni den 4de Juni 1259. Reskriptet kan ikke tidligere end i Juli være kommet den danske Regering for Øie. Enkedronningen begreb nu, at hun ikke længer kunde fastholde den Stilling, den afdøde Konge havde indtaget; hun maatte give noget efter for Fjenderne, der fra alle Sider faldt over

¹⁾ Decretal. 2—24—21; 5—1—9.

²⁾ S. R. D. V, 605.

hende og hendes Søn. Derfor aabnedes Fængslet paa Hagenskov og Ærkebiskoppen sættes i Frihed, — vi vide ikke paa hvilken Dag, men kun at han inden den 11te August var paa fri Fod og i Udøvelse af sit Embede¹⁾. Saavidt man kan skjønne af de os levnedes ufuldstændige Monumenter, ere saa selvfølgelig ogsaa de to andre Prælater ligefrem satte i Frihed, uden at der blev Tale om nogen *Restitution*, end sige om den *satisfactio plenaria*, Pave Alexander havde forlangt; derfor opretholdtes ogsaa Interdiktet efter Veilekonstitutionen endnu noget *der*, hvor det overhovedet er bleven forkyndt og holdt; men mange Aar derefter, under Processen imellem K. Erik Menved og Jens Grand, paastod Roskilde Domkapitel, at Ærkebiskop Jacob selv ikke havde overholdt det, idet han havde holdt offentlig Guds-tjeneste i Roskilde Domkirke strax efter sin Løsladelse uden at have faaet nogen *satisfactio*²⁾. Tilstanden har altsaa faktisk været denne, at i den allerstørste Del af Riget er *dette* Interdikt slet ikke forkyndt eller traadt i Kraft, og i den Del, hvor det er forkyndt, have kun Faa holdt det, medens de Fleste have været uvisse om Retstilstanden.

Har Enkedronningen haabet, at Ærkebiskoppens bittere Vrede vilde mildnes nu, da den forhadte Konge var død og et elleveaarigt Barn nærmest til Thronen, blev hun skuffet i sit Haab; thi Ærkebiskoppen optraadte strax saa fjendsk som muligt imod Kongehuset og dets Tilhængere. Paa et Landemøde i Roskilde forkyndte han, at Jaromar og hans Folk med Rette havde ved Næstved ihjelslaaet de sjællandske Bønder, der ikke maatte begraves i viet Jord; men de faldne Fjender skulde have kirkelig Begravelse og for dem skulde læses Messe³⁾. Desuden forbød han alle de andre danske Biskopper at krone Kong Erik, ja truede enhver Biskop med Bandstraf, der vovede at være tilstede ved hans Kroning⁴⁾. Biskoppen af Roskilde stod med ham i Alt. Men de jyske Biskopper lode sig ikke skræmme af disse Truseler: de kronede dog den unge Konge i Viborg Juledag Aar 1259⁵⁾. Værre endnu var imidlertid det Skridt, Ærkebiskoppen vovede i det følgende Aar, havde

¹⁾ Dipl. Arn.-Magn. 1, 312.

²⁾ S. R. D. VI, 295.

³⁾ S. R. D. V, 612.

⁴⁾ S. R. Dan. V, 613.

⁵⁾ I de tre Klageskrifter imod Ærkebiskoppen med Biskopperne af Roskilde og Odense, der ere opbevarede blandt Akterne i denne Strid, siges, at *Biskoppen af Roskilde* endog bandlyste den unge Konge, hans Broder Valdemar og Enkedronningen (S. R. D. V, 613, 614). Men i denne lidenskabelige Strid kastes Beskyldningerne vildt fra den ene Side til den anden. Det er muligt, at paa Landemødet i Roskilde 1259 have de to Biskopper samtykt Ærkebiskoppens Forbud mod Kroningen, og at de for saavidt kunde betragtes som Deltagere i en paafølgende Erklæring om *ex-communicatio latae sententiæ*, da Ærkebiskoppen efter Kroningen i Viborg virkelig forkyndte en saadan; men af egen Myndighed kunde de ikke bandlyse deres Medbrødre, eller den unge Konge, eller hans Broder og Moder, saasom de ingen Jurisdiktion havde udenfor deres egne Stifter. Det kan tænkes, at de i Henhold til Ærkebiskoppens Bandlysning have erklæret ethvert Sted indenfor deres Stifter, hvor nogen af disse Bandlyste maatte opholde sig, for interdiceret; men at de skulde have foretaget en Handling, der i sig selv var en retlig Nullitet, er ikke troligt.

han kunnet gennemføre sin Villie imod den stærke Modstander, han nu selv kaldte frem til Kamp for Kongehuset. Biskop Peder Ugæthson af Aarhus døde 1260, formodentlig i i Foraaret. De tolv Medlemmer af Aarhus Domkapitel, der havde Valget i deres Haand, kunde ikke rask nok enes om Eftermanden. Ifølge Bestemmelsen paa det store Lateranconcilium kunde en ny Biskops *Valg* skee paa tre Maader: ved *Inspiration*, naar alle Vælgerne reiste sig samtidig og udraabte et og samme Navn, eller ved *Scrutinium*, naar Alle, eller den større og den bedre Del af Kapitlet (— omnes, vel major et sanior pars capituli —) stemte sammen; eller endelig ved *Kompromis*, naar Kapitlet gav Nogle Fuldmagt til at vælge i Alles Navn¹⁾. Denne sidste Valgmaade maa man have bestemt sig for i Aarhus; thi da, hedder det, valgte sex af de tolv Kanniker sex andre, hvilket kun giver Mening under Forudsætning af et Kompromis²⁾. Men det store og dertil lige Antal af Kompromissarier voldte Uenighed imellem disse, saa at Valget trak ud over den lovbestemte Tidsfrist; imidlertid var Mag. *Tyge*, som formodentlig har været valgt af det ene Parti, gaaet til Rom for at indbringe Sagen for Paven selv. Men naar Valget ikke afgjordes af Kapitlet inden tre Maaneder efter Vakancens Begyndelse, devolveredes Bispestolens Besættelse til den nærmest overordnede Prælat ifølge 23 Kapitel i Lateranconciliets Kanones³⁾, i dette Tilfælde altsaa til Ærkebiskoppen af Lund. Jakob Erlandsen var saaledes i sin gode Ret, da han nu providerede Aarhus Bispestol med en Mand af sit Valg; men han misbrugte denne Ret paa den mest oprørende Maade: han valgte *Arnfast*, Abbeden fra Ry, den samme Arnfast, hvem et almindeligt Raab betegnede som Kong Kristoffers Giftmorder! Om nogle af Kapitlets Kompromissarier have stemt for denne Mand, vide vi ikke; men det behøvedes heller ikke, da Ærkebiskoppen havde fri Haand, og visselig ikke kunde finde nogen argere Fjende af Kongehuset end Arnfast, derfor Ingen, der var ham selv kjærere. Men dermed havde han da ogsaa draget Kniven til Kamp paa Liv og Død med Kongen og hans Moder Enkedronningen.

Forfatteren af Ømklosters Historie viser her ret sin Partiskhed imod Tyge og Kongehuset, idet han Intet finder at dadle ved Ærkebiskoppens Valg, da Arnfast, efter hans Ord, var en forstandig og lærd Mand af adelig Byrd, paa hvem han Intet har at udsætte; han var jo ogsaa en *Cistercienser*, og han havde ganske vist været sine Ordensbrødre i Øm en langt bekvemmere Biskop end den haarde Modstander, de fandt i Tyge. Naturligvis har

1) Concilium generale Lateranense, cap. 24 i Mansi's Collectio sacr. conciliorum nova et amplissima T. XXII, col. 1011; optaget i Dekretalerne 1—6—42.

2) *Eo tempore quo vacabat sedes Arusiensis, erant duodecim canonici, qui electionem facientes sex elegerunt alios sex, unde lis et dissensio inter illos tamdiu facta est cet.*, siger Exordium Caræ Insulæ S. R. D. V, p. 272. Suhm har (X, 404) forstaaet dette, som om de 6 havde valgt En, de 6 andre en Anden; men dette kræver en altfor stor Emendation af Texten.

3) Mansi, anf. St. col. 1011; Decretales 1—6—41.

Jakob Erlandsen havt, eller ladt som han havde, samme Tanker om Arnfast, mod hvem der jo ikke forelaa nogen Undersøgelse eller Dom af den rette geistlige Øvrighed. Han tog derfor ikke i Betænkning at indvie den værdige, miskjendte Mand. At sætte ham i virkelig Besiddelse af Stiftet formaaede han rigtignok ikke¹⁾. Men imidlertid var Magister Tyge kommen til Paven og havde fundet saa megen Indgang, at Alexanders Eftermand *Urbanus den Fjerde*, valgt den 29de August 1261, gik ind paa hans Fremstilling af den Aarhusianske Sag og udnævned ham selv til Biskop, hvad enten Paven har betragtet Sagen som en Appellation af det undertrykte Parti, eller han har anseet Valget for devolveret til det apostoliske Sæde, fordi Modstanderen havde valgt en aabenbar Uværdig. Thi vel er det først Bonifacius den Ottende, der udtrykkelig ændrede Lateranconciliets Bestemmelse om Valgets Devolution derhen, at, valgtes der en «manifeste indignus», tilkom det ikke den nærmest overordnede, men alene Paven at besætte den ledige Bispestol²⁾; men naar et saa oprørende Tilfælde forelaa, som her, har Kurien dog vistnok ogsaa tidligere handlet efter denne Regel. Tyge kom tilbage fra Rom i September 1262³⁾; i ham fik nu Ærkebiskoppen den kraftigste Modstander og Kongehuset sin stærkeste Støtte. Den Seir, han havde vundet, viser ogsaa, at hans Ord maa have havt Pavens Øre, saa at hans Fremstilling af Striden i Danmark kun kunde være til Fordel for den unge Konge.

Jakob Erlandsen havde imidlertid samtidig med den Aarhusianske Valgsag ogsaa paa andre Maader vist sit Fjendskab imod Kongen og alle dem, der holdt sig til ham. Biskop Esger af Ribe var langt fra saa kraftig en Karakter som den nye Biskop af Aarhus; men han stod dog snarest paa Kongens Side og havde været med at krone ham i Viborg. Hvorledes hans og hans Domkapitels Stilling til Ærkebiskoppen nu var, fremgaaer tydeligst af et Aktstykke, der giver god Indsigt i flere af Datidens kirkeretlige Synspunkter. Ribe Domkapitel appellerer deri til det apostoliske Sæde fra Ærkebispen, af hvem Domherrerne frygte fjendtlig Behandling i Anledning af Conciliet i Veile og Constitutionen *Cum ecclesia Daciana* af 1256. «Thi», siger Kapitlet, «da vi vare kaldte til dette Kirkemøde, sendte vi «vore Medkanniker, Ærkedegnen og Provsten i Vardesyssel, der vel fik den offentlige For- «kyndelse af Constitutionen at høre, men ingenlunde stedtes til Deltagelse i de hemmelige «Forhandlinger, der gik forud for denne». Da dette blev Kapitlet berettet, mishagede det

¹⁾ Exordium Caræ Insulæ siger, at Ærkebiskoppen dengang var uddreven af Riget formedelst Krigen imellem ham og K. Kristoffer. Heri er en slem Anakronisme. K. Kristoffer var jo død et Aarstid førend Aarhus Bispestol blev vakant ved Biskop Peders Død. Der var heller ingen Feide mellem Regeringen og Ærkebispen i det første Aar efter dennes Løsladelse; og i 1261 bevægede han sig jo ganske frit i Danmark. Han kan have gjort en Reise; men hans Fordrivelse hører til 1262 og 1263. Klosterbroderen fra Æm, der skrev mindst otte Aar efter Arnfasts Indvielse, er overhovedet ikke saa sikker i sine Tidsbestemmelser, at et løst Ord af ham kan sætte et nyt Faktum ind i Historien.

²⁾ Sextus Decr. 1—6—18.

³⁾ S. R. D. V, 267.

strax den større og visere Del¹⁾ saavel for den Ringeagt, derved var vist dets Udsendte, som fordi det fandt Constitutionens Ord falske, uklare og conjuratoriske imod Kongen. Desuden havde deres Biskop vel fra først af samtykt Constitutionen, men ved nøiere Overveielse fandt han, at han burde overholde «ikke Skallen af Statutet, men dets sunde Mening». Derfor frygtede han, at Ærkebiskoppen skulde fortørnes over Tilsidesættelsen af Ordlyden, hvorfor han selv reiste til ham, hvilket dengang ikke bragte Andet end Fred og Venskab for Dagen; men Biskop Esger ansaa det desuagtet for raadeligst at sikkre sig imod et Anfald fra hans Side, hvorfor han appellerede til det apostoliske Sæde for sig, sin Kirke, sit Domkapitel, By og Stift²⁾; og da han kom tilbage til sit eget Landemode i Ribe paa de ellevetusinde Jomfruers Dag (21 Oktober) 1260, gjentog han solenniter denne Appellation. Men desuagtet sendte Ærkebiskoppen, der da var udenfor Rigets Grændser og mistænkt for Høiforræderi (perduellio), et Bud til Ribe og lod bekjendtgjøre, at Biskoppen var *ipso facto* falden i Band³⁾. Men vi (Domherrerne) hverken vilde eller kunde for den Sags Skyld afholde os fra Samkvem med vor Biskop. For at nu Ærkebiskoppen ikke for dette Samkvems Skyld skal fare frem imod os, appellere vi paany til det apostoliske Sæde. Og tredie Gang appellere vi, at han ikke skal ville straffe os, fordi vi have tilladt, at Hr. Kristoffer, fordm Danmarks Konge, der blev ryddet afveien (— *sublatus de medio* —) i Ribe, begravedes i vor Kirke, da Kongen efter Ærkebiskoppens Paastand var falden i Band *ipso facto*, fordi han havde befalet at gribe og fængsle ham. Thi om og denne Befaling var notorisk, viste den Døende ikke alene aabenbare Tegn til Anger, men udsagde ogsaa Ord, der indeholdt Løfte om at tilfredsstille Ærkebiskoppen og Lunde Kirke for den tilføiede Fornærmelse⁴⁾.

Omtrent samtidigt med denne Fremfærd imod Biskoppen og Domkapitlet i Ribe skred Ærkebiskoppen til aaben Krig imod Kongen, idet han 1260 formaaede Fyrst Jaromar til et Angreb paa Bornholm, hvor Kongens Folk bleve overvældede. Om det ogsaa var Jakob Erlandsen, der kaldte Jaromar til Skaane, hvor han fandt Døden for en Kvindes Haand, kunne vi ikke sige. Og i det følgende Aar, 1261, søgte Jakob Erlandsen at skaffe

¹⁾ — *majori et saniori parti displicuit*. Denne Sidestilling af *pars major* og *pars sanior*, der gaacr igjennem Dekretalretten, maatte i mange Tilfælde gjøre Retten vaklende og foranledige talrige Henvendelser til Rom; — desto bedre!

²⁾ Decretales 2—28—12: «*Sacri canones ante et post litis contestationem, et in prolatione sententiæ et post, singulis facultatem appellandi tribuunt; leges autem sæculares*» (— d. e. Romerretten —) appellacionem, nisi in casibus, ante sententiam non admittunt. Dette vil altsaa sige, at endnu før Processens Begyndelse kan den, der frygter Sagens Udfald, skyde sig fra den ordinære Dommer ind under Paven.

³⁾ Her sees ret Betydningen af *excommunicatio lata sententiæ*: ingen Undersøgelse, ingen Rettergang, ingen Dom, men en simpel Udtalelse af Ærkebiskoppen er nok!

⁴⁾ Terpager, Ripæ Cimbricæ, p. 206.

Abels Slægt en Støtte i den svenske Regent Birger Jarl ved at tilveiebringe et Ægteskab imellem ham og Abels Enke Mechtildis, Hertug Eriks Moder, der allerede havde bestemt sig for Klosterlevnet, men nu af Ærkebiskoppen overtaltes til at opgive dette Forsæt.

Endelig syntes det som om Jakob Erlandsen skulde triumfere over Enkedronningen og den unge Konge. Det ulykkelige Slag paa Lohede den 28de Juli 1261 bragte dem begge i den slesvigske Hertug Eriks og de holstenske Grevers Vold. Den unge Konge førtes tilligemed den ligeledes fangne Biskop Niels af Slesvig til Nordborg paa Als, hvorhen Jakob Erlandsen personlig begav sig og sørgede for, at den fangne Biskop blev lagt i Lænker. Havde han maattet raade, var det sikkert ikke gaaet Kong Erik selv bedre.

Og dog — Hertug Erik blev alligevel ikke Konge, Enkedronningen kom i det følgende Aar alligevel løs af sit Fængsel, Hertug Albert af Brunsvig slog med stor Kraft Forræderpartiet til Jorden i Aarene 1262 og 1263, og Ærkebiskoppen med Biskop Peder af Roskilde blev nu for Alvor trængt ud af Danmark, der ikke mere havde Plads for dem og for Kristoffers Kongehus paa engang. Biskop Peder gik atter til Rügen; Ærkebiskoppen finde vi i Sverrig, i Tydskland, i Slesvig, uden at vi ere istand til at paavise, hvor han til enhver Tid har opholdt sig. Sit Embede har han dog ikke opgivet, om han end ikke under saadanne Omstændigheder var istand til at tilfredsstille alle dets Krav. Pave Urbans strenge Skrivelse, som strax skal omtales nærmere, viser at Jakob Erlandsen i sin Landflygtighed ikke havde givet Stiftets Styrelse ud af sin Haand. Det kan ikke være rigtigt, som de Lundske Aarbøger fortælle, at efter Befaling af Hertugen af Brunsvig, den pavelige Nuncius Mag. Gerhard og John Little blev alt Lunds og Roskilde Kirkers Gods plyndret og alt Kannikernes Gods konfiskeret, samt at Præsterne bleve haanligt fangne og berøvede al deres Eiendom¹⁾. Vistnok har Regeringen nu gjort Alvor af Kong Kristoffers Trusel med Inddragning af Ærkestolens Kronlen, ligesom vel ogsaa Roskilde Bispestols By og Slot Kjøbenhavn i disse Aar have været i Kongens Haand; men man hører Intet om, at Domkapitlerne i Lund og Roskilde have været sat ud af Virksomhed, og i Processen forekommer senere ingen Paastand paa Skadeserstatning til Andre end fire Geistlige, der fulgte de to Prælater. Dermed skal det dog ikke være negtet, at ved den voldsomme Fortrængelse af Biskopperne kan mangt et godt Stykke være tabt, ligesom vistnok Indkomster af Bispestolens Gods ere inddragne i Kongens Kasse.

I Rom har man været vel underrettet om Begivenhederne i Danmark. De utallige Excommunicationer og Appellationer i en Strid, hvor Landets Geistlighed delte sig i to Grupper: et stort kongeligt Flertal og et ærkebiskoppeligt Mindretal, krævede idelig Bud til Kurien med Aktstykker og Oplysninger fra begge Sider. En Strid som den om Aarhus Bispestol, der bragte en Mand som Tyge til Paven, maa have kastet stærkt Lys over hele

¹⁾ Nordalbing: Studien, 5, p. 55. Derefter i de Esromske Aarbøger, S. R. D. I, 246,

Stillingen. Og nu den pavelige Nuncius! Af Urban forsynet med en ny Fuldmagt til at virke for Kongens og hans Moders Befrielse, havde han den ønskeligste Leilighed til at see med egne Øine; og han tog afgjort Parti *imod* Ærkebiskoppen. Men hvad der vanskeliggjorde de Stridende Forholdet til Kurien var det hyppige Skifte af Paver, og de lange Sedisvakanter, der indtraf netop i den danske Strids Aar. I Urbans Tid hældede Vægt-skaalen ved Pavehoffet til Kongens Side. Det gunstige Indtryk, han havde modtaget af Biskop Tyge, holdt sig i hans Levetid og forstærkedes ved Mag. Gerhards Beretninger. Til Tyge betroede Paven endog Bestyrelsen af Roskilde Stift i Biskop Peders Fraværelse¹⁾; ja i en af denne Paves Skrivelser til ham, dat. Orvieto d. 30 Juni 1263, overdroges ham Indretningen af et Kloster, Kongedatteren Agnes vilde stifte i Sjælland, «da Diocesanen, Biskoppen af Roskilde, og Ærkebiskoppen af Lund, Stedets Metropolitan, siges at være faldne i Band og at opholde sig udenfor Danmarks Rige»²⁾. Og et halv Aarstid derefter paa-lagde han Biskoppen af Viborg at overtage de biskoppelige Ordenssager (— *ea quæ sunt episcopalis ordinis* —) saasom Confektionen af den hellige Krisma og Salvingen af døbte Børn i Lunde By og Stift, da Ærkebiskoppen, efter hvad der er forebragt Paven, «dels af egen Drift, dels paa Grund af sine Forbrydelser er bortreist for længere Tid»³⁾. Samtidig hermed tilskrev Paven Kong Erik og Enkedronningen meget venligt, at da ham var fore-stillet, hvorledes Ærkebiskoppen af Lund og Biskoppen af Roskilde havde forbundet sig med deres Modstandere og som Kongens og Dronningens aabenbare Fjender forladt Riget, saa bevilliger Paven, at saalænge saadant Fjendskab varer ved Prælaternes Skyld, kan ingen af dem enten bandlyse de kongelige Personer eller lægge deres Lande under Interdikt⁴⁾. Og endelig bestemte Urban sig til at føre et Hovedslag imod Jakob Erlandsen, hvorved de Klager, man havde ført over ham ved Kurien, komme helt frem for Lyset saavel som Pa-vens Sindelag baade imod ham og hans Modstandere. For at forstaa dette Skridt af Paven maa det erindres, at paa det store Lateranconcilium under Innocents den Tredie, hvor Kirkens Lov modtog saa mange nærmere Bestemmelser, traf man ogsaa Forholdsregler, der paa engang skulde sikkre Prælater imod grundløse eller letfærdige Beskyldninger, og dog sætte de Overordnede istand til at møde selv Prælaters Overgreb eller Misbrug af Magten med tilbørlig Alvor og Kraft⁵⁾. Conciliet siger: «Velbetænkt have de hellige Fædre fastsat, at Anklage imod Prælater ikke lettelig bør tilstedes, at ikke hele Bygningen skal falde sammen, naar Pillerne rokkes. Varsomhed skal anvendes, at Døren lukkes ikke alene for

1) S. R. D. VI, p. 395; jfr. V, p. 286.

2) Pontoppidan i Annalerne I, 719.

3) Pavens Skrivelse i Dipl. Svecanum I, p. 417, hvor Biskoppen af Viborg i Udgi-verens Overskrift kaldes urigtig Keitil istedetfor Nikolaus.

4) Sammesteds, p. 416.

5) Mansi XXII, Conc. Lateranense Cap. 8, col. 994. Derefter i Dekretalerne 5—1—24.

falsk, men ogsaa for onskabsfuld Beskyldning. Men kun imod uretfærdige Beskyldninger have de villet sikre Prælaterne, ingenlunde for at tilstede dem overmodig og tøilesløs Adfærd. De have derfor bestemt, at kriminel Anklage, der gaaer ud paa hvad Civilretten kalder *diminutio capitis*, Kirkeretten *Degradation*, ikke maa antages uden et Klageskrift. Men naar Nogen bliver *ilde berygtet* for sine Udskeielser, saa at der reiser sig almindeligt *Raab*, der ikke længer kan overhøres uden Forargelse eller taaes uden Fare, skal man, ikke af Had, men netop af Kjærlighed, uden Betænkelighed skride til Undersøgelse og Straf, saa at, om Forseelsen har været grov, den Vedkommende fjernes fra *Embedets Bestyrelse*, hvis han ikke udstødes af Standen . . . Den mod hvem Undersøgelse skal anstilles, bør være nærværende, med mindre han selv har fjernet sig af Trods og Ulydighed; de Stykker, hvorom skal undersøges, skulle postvis tilkjendegives ham, paa det han kan faa Leilighed til at forsvare sig; ikke alene Vidnernes Udsagn, men deres Navne bør meddeles, lovlige Indsigelser og Svar tilstedes, for at Ingen skal fordriste sig til Bagvaskelser, naar hans Navn forties, til falsk Angivelse, naar Indsigelser udelukkes. Prælaten, den geistlige Formand, bør da med saa meget større Nidkjærhed skride ind imod sine Undergivnes Udskeielser, jo fordømmeligere det vilde være, om han lod deres Forseelser upaa-talte. Der kan imod dem skrives ind paa tre Maader: ved *Anklage*, *Angivelse* og *Undersøgelse* (— per accusationem, denunciationem et inquisitionem —), ikke at tale om *notoriske* Forseelser; men for ikke at gjøre større Skade end Gavn, bør en lovformelig skriftlig Klage gaa forud for *Anklage*, en kjærlig Paamindelse foran *Angivelse*, et *aabenbart og almindeligt Rygte* foran *Undersøgelse* (— inquisitionem debet clamosa insinuatio prævenire —), hvorhos altid bliver at iagttage, at Kjendelsens Form retter sig efter Sagens Beskaffenhed.»

Pave Urban mente nu at høre saa stærkt og almindeligt et Raab og Rygte om den danske Sag, at han ikke burde opsætte at anvende Lateranconciliets Bestemmelse. Derfor udfærdigede han en lukket Skrivelse til Jakob Erlandsen, der bedre end alle Forklaringer viser Læseren hvad hans Rygte var ved Kurien, og som jeg derfor meddeler i Oversættelse: «Det er kommet til Vor Kundskab ved et høimælet Rygte og nærgaaende almindeligt Raab, at Lunde Kirke, som forhen pleiede at blomstre ved voxende aandelige Goder og rige verdslige Midler, er i din Tid formedelst din Ondskab og Stolthed nedsunket til en saa elendig Tilstand, at den, om det apostoliske Sæde ikke kommer den til Hjælp med Raad og Daad, neppe kan reise sig igjen, da den i det Geistlige er saa godt som ganske nedfalden, medens dens verdslige Midler, hvoraf den pleiede aarlig at have sex tusinde Mark Sterlinger, nu siges neppe at give 100 Mark, saa at den har lidt en uhyre og ubodelig Skade¹⁾. Der siges ogsaa, at skjønt du efter den i Danmarks Rige gjældende Skik har

¹⁾ Det Aftryk af Urbans Brev, der findes i S. R. D. V, p. 609 ff., har 6000 Sterlinger; Aftrykket i Dipl. Svecanum 1, p. 418 derimod 6000 *Mark* Sterlinger. Jeg har her fulgt den sidste Læsemaade, fordi

hyldet Kong Kristoffer, lovlig Ihukommelse, og iøvrigt aflagt Troskabsed paa Alterens Sakramente og over det sande Kors, hvorpaa vor Frelser hang, saa har du dog med Foragt for denne hellige Ed været fræk nok til at falde i Majestætsforbrydelse ved at indlade dig i Sammensværgelse mod samme Konge med hans og Rigets mægtige Fjender, dem du paa mange Maader, navnlig med Penge, har hjulpet som en Forræder, og sendt din Broder Andreas i Forbindelse med Rügens Fyrste Jaromar til en bemeldte Konges Ø, Bornholm kaldet, med en paa din Bekostning samlet Hær, hvor du har været Aarsag til, at, som det hedder, omtrent to Hundrede af Kongens Mænd ere grusomt dræbte, de andre af hans Mænd beskattede og hans Borg paa Øen ødelagt; saa og at du til almindelig Forargelse og Kongedømmets Skade og Forkleining endnu holder samme Ø med Vold, ja ikke blues ved offentlig at prale af, at alt dette er udført paa din Befaling. Der siges ogsaa, at ihvorvel du med Rigets øvrige Stormænd havde valgt Kong Kristoffers Søn, Vor høitelskede Søn i Christo Kong Erik, til Danmarks Konge, saa har du dog med Tilsidesættelse af den Hyldings- og Troskabsed, du havde aflagt til ham, derefter modsat dig ham og udsagt, at han hverken er eller bør være Konge, og ikke villet krone ham som det tilkom dig og du tidligere havde lovet, ja til Kongens og Rigets store Forargelse, at du fordærveligt kunde hindre hans Forfremmelse og ganske udelukke ham fra Thronfølgen, under Trusel om Band forbudt Nogen at krone ham eller at driste sig til at overvære hans Kroning; og ikke tilfreds dermed har du lyst Band *de facto* over Kong Erik, efterat han var kronet af dem, der havde Magt til at gjøre det, saavel som over dem, der kronede ham, og ladet dem offentlig udraabe for Bandsmænd, selv efter at de havde indlagt Appel for denne Sag til det apostoliske Sæde. Og da nævnte Kong Erik og vor allerkjæreste Datter i Christo Danmarks Dronning Margarete, hans Moder, med vor ærværdige Broder Biskoppen af Slesvig vare fangne af deres Fjender, har du personlig begivet dig til det Slot, hvor Kongen og Biskoppen holdtes fangne ulænkede, og der imod din Stillings Værdighed strax foranlediget, at Biskoppen belagdes med Jernlænker. Fru Mechtilde, Efterleverske efter Abel, der udgav sig for Konge af Danmark, hun som for lang Tid siden havde i Vor ærværdige Broder Biskoppen af Odenses Hænder nedlagt Løfte om bestandig Renlivethed, hende har du frækt

en Sterling i Danmark var efter engelsk Regning = 1 *denarius* Esterlingus eller Sterlingus, af hvyllke der gik 12 paa Skillingen, 160 paa Marken, 240 paa Pundet. Iøvrigt viser dette Sted, at Kronen maa have taget den største Del af, men ikke hele Ærkestolens Indtægt. Havde den taget *Alt* fra den, fra Roskilde Bispestol, fra Kannikerne og Præsterne, som de Lund-Esromske Aarbøger i deres Hidsighed sige, maatte den være kommet i Strid ogsaa med Domkapitlerne begge Steder, ja med Kurien selv, og et frygteligt Raab havde reist sig fra alle Sider. Det samme maatte have været Tilfældet, havde den taget Bispeembedernes *Tiender* og overhovedet deres rent geistlige Indtægter. Det er derfor rimeligst at forstaa den stærke Nedgang i Ærkestolens Indtægt, -- der her sagtens ogsaa er noget overdreven, da Paven jo meddeler de Ærkebiskoppen ugunstigste Rygter, han har hørt fra Danmark -- som en Følge af *Kronlenenes* Inddragelse, hvad der stemmer vel med Sagens øvrige Gang.

forløkket til at bryde dette Løfte og indtræde i Ægteskab med Sverrigs Hertug, da det dog havde været din Pligt, at styrke hendes Sind i sit Forsæt; hvilket du alene har gjort for at skaffe Kongen og hans Rige en Fjende i Hertugen.

Utallige andre Slags Forfølgelser imod Kongen, Dronningen og Riget har du paa tyrannisk Vis formastelig forsøgt, og ophører ikke dermed, som langt var at opregne, hvormed du ikke alene har paadraget dig Kongens, Dronningens og Rigets, men den almægtige Guds Vrede, som du vel veed, — og gid Forfølgelsen maa komme over dit Hoved alene og ikke ende med den saa dybt nedtrykte Kirkes fuldstændige Undergang. Fremdeles, ret som det ikke var dig nok at fornærme Jordens Konger, har du endog lagt dette til, at træde Himmels Konge for nær, ham ved hvem Kongerne regere og Fyrsterne herske: Herrens Bøn, som Christus selv har gjort, og det Symbolum, som Kirkens høiærværdige og vise gamle hellige Fædre med modneste Overlæg og Betænkning have samlet til de Troendes Lærdom og Undervisning, og som indbefatter hele den katholske Troesbekjendelse, har du været ublu nok til at tilføie visse Forbedringer, eller rettere Forvanskninger, og — hvad der er endnu fordømmeligere, — til at ville nøde med Ed dit Stifts Præster, der vare komne til Landemode, at antage *Paternoster* og *Credo in unum deum*¹⁾ efter dine Rettelser og lære og undervise deres Sognebørn i samme Rettelser. Da imidlertid Præsterne paa ingen Maade vilde gjøre dette, og erklærede, at Folket vilde falde i Kjæteri, om de prædikede for menige Christne en anden Tro end den katholske Kirkes, saa har du af Frygt for, at Sagen skulde komme til det apostoliske Sædes Kundskab, afnødt Præsterne en Ed, at de aldrig vilde aabenbare dit dumdristige Paafund for noget Menneske. Er dette virkelig saa i Sandhed, da hviler der paa dig noget nær en Mistanke for *Kjæteri*.

Hertil kommer den ringe Hengivenhed og Lydighed, du har vist og fremdeles viser mod Os og det apostoliske Sæde, hvilket noksom skjønnes af flere Ting. Først dit fordømmelige Forhold, dengang da Børglum og Aarhus Bispestole stode ledige, da du tværtimod paveligt Bud og Befaling indviede til Børglum en vis Oluf, der var stærkt berygtet for adskillige grove Forbrydelser; og til Aarhus, medens Sagen om vor ærværdige Broder Biskop Tyge af Aarhus' Valg svævede for det apost. Sæde, viede du — for ikke at sige forbandede (— consecrasti de facto, imo verius execrasti —) *Arnfast*, Kong Eriks aaben-

¹⁾ L. Helweg, den danske Kirkes Historie indtil Reformationen I, p. 619, antager med god Grund, at Beskyldningen gik ud paa Forandringer i det *nicæniske* Symbolum; thi dette begynder som her anført. Desuden havde Paven vist ikke betegnet det apostoliske Symbolum anderledes end som hidrørende fra *Apostlene*. Derimod synes det mindre rimeligt, at Jakob Erlandsens Ændringer — forudsat at Beskyldningen var grundet — skulde kunne føres tilbage til Minoriterordenens Revision af Breviarium og Missale. Denne har vist ikke rørt ved Herrens Bøn, og Symbolet og var jo af Paven autoriseret for Ordenen, saa at dens Redaktion ikke kunde behandles som her af Urban.

bare Fjende som den, der siges at have ryddet Kongens Fader afveien ved Gift¹⁾. Dernæst den Foragt og Hovmod, du med fordømmelig Anmasselse viste med Hensyn til Vor elskelige Søn Mag. Gerhard, Vor Nuncius i Danmark, saavel som den Trods og Ulydighed, hvormed du haardnakket foragtede og fremdeles over Aar og Dag foragter at komme til Os, da samme Nuncius i Vort Navn bød dig i egen Person at fremstille dig for Vort Aasyn. Og omendskjøndt denne vor Nuncius retteligen med apostolisk Myndighed lyste dig i Band for dine Forseelsers Skyld, har du med Ringeagt for hans Bandykning ikke taget i Betænkning at forrette en Biskops Embedsgjerning og usømmeligen blande dig i Gudstjenesten med Fare for din Sjæls Salighed, til Mængdens Forargelse og Foragt for Kirkens Disciplin.

Da nu Vi, som Vi ere pligtige, ønske at forekomme Lunde Kirkes fuldstændige Ruin og at opfylde Vort apostoliske Embedes Krav imod den, saa, ihvorvel det staaer til Os at kræve Regnskab af dig for din Husholdning som af den beførte Husfoged og til den Ende lade anstille en Undersøgelse om Sandheden af de onde Rygter, ville Vi dog hellere følge hans Exempel, der ikke vil, at Nogen skal omkomme. Men da alle din Kirkes Ulykker skriver sig fra dig, bede og formane, ja indtrængende byde og kjærligen raade Vi dig som en Medbroder, at du gaaer i dig selv og ret beskuer din egen Skikkelse, saa at Du ikke længer sætter det apostoliske Sædes Taalmodighed paa Prøve eller opsætter længer at sørge for din og din Kirkes Fred og Ro ved frivillig at afgive dens Bestyrelse til Os elskelige Prior af Halmstad i Lunde Stift og Subprioren for Prædikebrødrene i Lund, hvilke Vi til den Ende særlig sende til dig, og som Vi ved en anden Vor Skrivelse give Fuldmagt til at modtage saadan Afstaaelse paa Vore Vegne. Vide maa du, at om du i saa Maade efterkommer Vort Raad og Paalæg, da kan du forlade dig til Vor og det apostoliske Sædes Medlidenhed og vante Velvillie mod de Lydige og Ydmyge; men foretrækker du at henholde samme Kirke fremdeles i saadan Trængsel, saa at du ingenlunde vil følge Vort Raad, da kunne Vi ikke uden at tage din Brøde paa Os selv trykke Øiet ydermere til. Vi ville da af Omhu for din Kirkes geistlige og verdslige Del fast og bestemt, næst Guds Hjælp, skride til *Undersøgelse* af dine Forseelser og til at straffe dem retfærdig som vedbør. Givet i Orvieto, den 4de April i Vort Pavedømmes 3die Aar (1264).»

Denne strenge Skrivelse, der meddelte Ærkebiskoppen den «clamosa insinuatio», Lateranconciliet forlangte, førend der skredes til «inquisitio», viser kjendelig, at om Paven ikke vil udgive alle Rygtets enkelte Paastande for bevislige, troer han dog paa dets Sandhed

¹⁾ Jakob Erlandsen lod sig af de her omtalte to mislykkede Forsøg paa at indtrænge sine Kreaturer i jydsk Bispedømme og derved berøve Kongen den faste Støtte i Jyllands Kleresi, ikke afskrække fra at prøve sin Lykke endnu engang. Da Kongens Kantsler Biskop Niels af Viborg døde i 1264, søgte han at paatrænge Kapitlet en Minoritermunk Peder; men Kannikerne stode fast imod og fandt Medhold i Rom. See om denne Sag Pave Martin den Fjerdes Reskript af 26de April 1282 til Biskoppen af Ribe, i Kirkehist. Samlinger 5, 376 ff.

i det Væsentlige. Hans Hensigt med den og med at tage Stiftets Bestyrelse ud af Jakob Erlandsens Haand har vistnok nærmest været den, han selv angiver: at undgaa Inkquisition og Dom; men det tør formodes, at han ogsaa har tænkt, paa denne Maade at formaa Kongen til at tilbagegive Stiftets Kronlen. Han sendte Brevet lukket til de to Kommisærer med Paalæg om at overbringe det til Ærkebiskoppen og saa inden Udløbet af otte Dage derefter at overtage Stiftets Bestyrelse paa Pavens Vegne. De skulde tillige gjentage Forsikringen om en naadig Behandling, hvis han adlød, men ogsaa Truselen om Inkquisition og Straf i Tilfælde af Trods og Ulydighed¹⁾. Naar disse Breve ere komne til deres Bestemmelse, vides ikke, ligesaa lidt som man kjender Noget til deres Følger. Formodentlig har den Forandring, der strax efter foregik ved Pavehoffet, gjort Urbans Skridt virkningsløst.

Men i Øieblikket var Seiren paa Enkedronningens, Biskop Tyges og de Kongeliges Side: Pavens Sind og Øre var aabent for deres Klager, Ærkebiskoppen og Biskoppen af Roskilde vare fordrevne, Bestyrelsen af Roskilde Stift i Biskop Tyges Haand, Ærkebiskoppens Ordenssager overdragne en kongeligesindet Biskop, hans Kronlen, paa Bornholm nær, beslaglagte af den verdslige Regering, Størstedelen af Geistligheden, endog af Lunde og Roskilde Domkapitler, enten paa Enkedronningens Side eller dog rolige, alle Frugter af Seiren paa Lohede tabte for Hertug Erik, der nu anden Gang havde grebet for kort efter Danmarks Krone. Og inden Slutningen af Sommeren 1264 fik den verdslige Regering først sin rette Fasthed, idet den unge Konge selv vendte tilbage fra Fangenskab hos de Brandenburgske Markgrever, der havde kjøbt ham for deres Rendsborgske Pant og nu gave ham Friheden uden byrdefulde Betingelser.

Men næsten samtidigt hermed indtraf Pave Urban den Fjerdes Død den 2den Oktober 1264, der atter gjorde Stridens endelige Udfald uvist. Dens Gjenstand var ikke længer de kirkeretlige Spørgsmaal, hvorfra den havde reist sig i Kong Kristoffers Tid, — ikke som om disse vare enten besvarede eller opgivne; men nu vare de trængte i Baggrunden af den politiske, verdslige Kamp, som Prælaternes Forgribelse paa K. Kristoffers og hans Søns Krone havde paatvunget den verdslige Regering, saa at Striden paa dette Standpunkt alene dreiede sig om de fordrevne Prælaters Restitution. Det skulde vise sig, om Kongen var istand til at hævde sin Stilling i det Omfang, hvori den sædvansmæssigt var ham overleveret fra hans Forfædre, eller om hans Fjender kunde med Dekretalernes Ord tvinge ham til at taale dem i Riget og paa deres Bispestole, og til at efterkomme deres Fordringer i Dekretalrettens Mening uden at give ham tilstrækkelig Sikkerhed for, at de ikke atter optog deres Kamp for at sætte Hertug Erik paa hans Throne.

Oversees bør det ikke, at den unge Konge personlig havde hidtil været uden Ansvar i Striden. Han var en elleveaarig Dreng, da Faderen døde; han kan neppe have været

¹⁾ Dipl. Svecanum I, p. 421.

meget over tretten Aar, da han kom i Fangenskab; og nu vendte han i en Alder af 16—17 Aar tilbage til Danmark for at overtage Regeringen. Hans Moder var det, der havde frelst Kronen for ham, først ved Brunsvigerens kraftige Hjælp, siden støttet af tro Mænd som Biskop Tyge og Jon Litle, med det store Flertal af Folket enten udelagtigt i Kampen eller paa Kongens Side.

Imidlertid var der endnu i Pave Urbans Tid under Enkedronningens Regering udbrudt en heftig Strid imellem Biskop Tyge af Aarhus og Cistercienserabbediet *Øm* i hans Stift, hvilken vel ikke umiddelbart greb ind i Kampen mellem Kongehuset og Ærkebiskoppen, men dog flettede sig ind i denne og fik middelbart ikke ringe Indflydelse paa de vigtigste Deltageres Stilling og Stemning. For at forstaa denne Strid maa det erindres, at Cistercienserordenen ved Abbed Stephanus' *charta charitatis* vel havde faaet en Organisation med aarlige Generalkapitler og med Disciplin over de enkelte Klostre, men dog aldrig i sin Helhed vandt en saa gennemarbejdet Samfundsorden som Prædikebrødrene og Minoriterne, end sige da som senere Jesuiterordenen. Ved den overordentlig hurtige og store Udbredelse blev det umuligt, at Abbederne i Cistercium og de fire Hovedklostre kunde føre noget virksomt Tilsyn med de fjernere Klostre, eller disse komme i den levende Vexelvirkning med Generalkapitlerne i Cistercium, der var Grundvolden for hele Samfundets Orden. Navnlige gjælder dette for Cistercienserabbedierne i Norden, hvor der kun findes faa og svage Spor af Ordenens Indgriben i de enkelte Abbediers Liv, eller af den Tilsynsmagt, en anden Grundbestemmelse gav Abbederne i *Moderklostrene* over de Stiftelser, der ved Kolonisation nedstammede fra dem. Da de danske Klostre dog nu tiltog ogsaa sig de Friheder og Begunstigelser, Paverne havde tildelt *Ordenen* netop paa Grund af dens Organisation og det Heles Disciplin over de Enkelte, tildels endog i Modstrid med de oprindelige Bestemmelser og med Ordinariernes Ret, kunde det ikke være Andet end at det maatte komme til Sammenstød imellem de danske Biskopper og Cistercienserklostre. Thi disse Klostre vare i det 13de Aarhundrede ikke *eximere*, ikke unddragne den almindelige Kirkerets Bestemmelser ved at være stillede *umiddelbart* under Paven, saaledes som f. Ex. Benediktinerabbedierne Clugny eller Evesham. Cistercienserabbedierne stode dengang ifølge jus commune endnu under Dioecesanbiskopperne, naar ikke Ordenens almindelige eller Klosterets særegne Privilegier i visse Henseender og Forhold indskrænkede disses Myndighed. At Grændsestridigheder mellem den almindelige Ret og Privilegiet kunde opstaa, eller Strid om Privilegiets Omfang og Udtydning, er let at forstaa; især naar andre Grunde og Forhold stillede Biskop og Abbed fjendsk imod hinanden¹⁾. Det gik desuden Cistercienserne som det gik, og maatte gaa, de ældre besiddende Herreklostre: den stigende Rigdom

¹⁾ Ordenens Grundlove og Privilegier finder man som anden Del af Chrysostomus Henriquez's *Menologium Cisterciense notationibus illustratum*, Antverpiæ 1630.

førte dem bort fra den Strenghed, der i Begeistringsperioden havde fundet saa levende Bifald, og svækkede derved den Velvillie, hvormed geistlige og verdslige Stormænd havde modtaget den nye Stiftelse. I det trettende Aarhundrede, halvandet hundrede Aar efter Cisterciums første Stiftelse, et hundrede efter den hellige Bernhards Død, vil man i den danske Gren af dette i *Eskils* og *Absalons* Dage saa hæderlige og saa høit ansete Munke-samfund neppe kunne kjende nogen Forskjel paa dem og andre Klostre. En rent verdslig Higen efter Privilegier, Friheder og Gods er saa godt som det eneste Livstegn man sporer.

Striden imellem Biskop Tyge og Ømkloster kjende vi kun af en udførlig Beretning, der er heftet til Exordium Caræ Insulæ eller Historien om dette Klosters Stiftelse og første Aarhundrede¹⁾. Det er et livfuldt, men lidenskabeligt Indlæg fra Klosterets Side, saa ensidigt og partisk som muligt og derfor ingenlunde ubetinget at forlade sig paa, ikke engang i det rent faktiske. Efter dette Skrifts Fremstilling var Tyge neppe i Aaret 1262 kommen tilbage fra Kurien førend han optraadte med Fordringer til Klostreet, som dette mente at kunne tilbagevise i Kraft af Ordenens Privilegier. Han forlangte blandt Andet at visitere; dette modsatte Abbed *Bo* sig: Klostreet stod alene under *pater abbas* i Cistercium! Biskoppen paastod, at der tilkom ham tre Ugers Gjæsteri af og i Klostreet, og han fordrede dette ogsaa for de tre Aar (1260—1262), da Bispestolen, stod ledig. I Fasten 1263 kom han med et talrigt og væbnet Følge til Klostreet; Abbeden bød ham god Modtagelse som Villighed, men nægtede ham Gjæsteri som Pligt. Striden blev haard og heftig. Biskoppen fordrede Adgang til «*Biskopshuset*»²⁾ i Klostreet, Abbeden paastod, at det var Klostreet, ikke hans; Biskoppen vilde rive den lukkede Dør op med egen Haand, Munkene beredte sig til at møde Magt med Magt og lode den store Klokke lyde — som de senere sagde: for at kalde til Maaltid, men som Biskoppen mente: for at kalde til Modstand. Han drog da bort, klagede paa Aabo Sysselthing over Tort og Uret, beskyldte Munkene haardt, blandt Andet ogsaa for at have holdt *Arnfast skjult hos sig!* Og nu brugte han sin Myndighed imod Klostreet, dets Converser og Arbeidere paa dets spredte Godser med Stævninger, Bandykning, Bøder, ja lod sine Folk overfalde og mishandle enkelte af Brødrene, som de traf udenfor Klostreet. Dette satte paa sin Side Himmel og Jord i Bevægelse, appellerede til Paven, fik de andre danske Cisterciensrabbeder til at skrive Klagebreve til ham, til Kardinalerne, til den landflygtige Ærkebiskop, til Fader Abbed i Cistercium, de fire Førsteabbeder og hele Generalkapitlet. Men Abbed *Bo* blev snart kjed af Striden, som Klosterbogen siger, eller, hvad der tør være rigtigere, følte sig ikke saa fast i sin Stilling, at han turde tage imod den udbrydende Storm. Biskoppen vilde ikke erkjende ham for Abbed; han kaldte ham kun Broder *Bo*, der udgiver sig for Abbed i

¹⁾ S. Rer. D. V, p. 267 ff.

²⁾ Et «*sacellum episcopi*» fandtes ogsaa i Sorø Kloster. S. R. D. IV, p. 535.

Øm, snarest fordi Bo ikke havde erholdt den biskoppelige Benediktion, der var nødvendig for de ikke eximerede Klosters Forstandere og var forbunden med en Edsaflæggelse, hvorved Abbeden forpligtedes til Subordination og Lydighed imod Biskoppen. Cistercienserabbederne vare ikke undtagne fra denne Forpligtelse; tværtimod havde Pave Honorius den Tredie foreskrevet dem en bestemt Edsformular, der vel indskrænkede Biskoppernes Fordringer, men dog opretholdt Lydighedsløftet¹). Da Bo var valgt i Øm Aar 1261, medens Aarhus Bispestol stod ledig, og da Striden med Biskop Tyge udbrød strax efter dennes Hjemkomst, tør det formodes, at han hverken var indsat eller havde aflagt Eden, og at det især har været, fordi han ikke vilde aflægge denne, at han i Juni 1263 gik til Øms Moderkloster *Vidskølle* for at frasige sig sin Værdighed. Her overdroges denne da strax til *Thuro*, som tidligere havde været Abbed i *Vidskølle*, saa i *Esrom*, og som derefter blev valgt i Øm. At han skulde have søgt eller faaet Biskop Tyges Indsættelse, eller aflagt Abbedseden til ham, giver Klosterbogen ikke mindste Anledning til at tro, da Thuro netop fra først af var bleven Abbed for at bekæmpe Biskoppen og om muligt løsrive Klosteret og alle dets Besiddelser fra hans Myndighed. Det tør have været en medvirkende Grund til hans Valg, at han allerede to Gange havde været Cistercienserabbed og da vel har modtaget biskoppelig Benediktion; men Biskoppen har sagtens gjort gjældende, at denne Benediktion ikke var en Ordination, et Sakrament, der paatrykte en varig Karakter. Han behandlede det som en Anmasselse af Thuro, at han kaldte sig *Abbed* i Øm, hvorfor han efter Klosterbogens Sigende bandlyste baade Thuro og Klosteret. Dette gav man Udseende af et rent Indfald af Biskoppen, som om han vilde negte Cistercienserklostrenes Forstandere overhovedet Navn af Abbeder.

I *Thuro* fandt nu Biskop Tyge en Modstander, der ikke gav ham efter i haardnakket Fastholden ved sin Paastand. Thuro formaaede endnu i samme Aar de øvrige Cistercienserabbeder til at indgive et nyt Klageskrift til Paven og sendte i Februar 1264 to Klosterbrødre med udstrakt Fuldmagt til Rom. Saa meget udrettede han dog, at Paven formanede Biskoppen til Maadehold og Retfærdighed imod Klosteret og paalagde Prædikebrødrenes Provindsialprior samt Abbederne i Ringsted og Næstved Benediktinerklostre²) at

¹) Decretal. 5—3—43: — — «archiepiscopi et episcopi ea sint forma professionis contenti, quæ ab origine vestri ordinis noscitur instituta, quæ talis est: Ego frater abbas Cisterciensis ordinis subjectionem et reverentiam et obedientiam a sanctis patribus constitutam secundum regulam Sti: Benedicti tibi, domine Episcopo, tuisque successoribus canonice substituendis, et sanctæ sedi Apostolicæ, salvo ordine meo, perpetuo me exhibiturum promitto.»

²) I de Kopier af Pavebrevene, der ere optagne i Klosterbogen S. R. D. V, p. 282 ff., nævnes kun de to Abbeder; men af Kardinalernes Skrivelser, ssteds. p. 284—85, sees det, at ogsaa Provindsialprien har havt Kommissorium i denne Sag, enten nu Udeladelsen i Pavebrevene hidrører fra Bogens Skjødsløshed, eller Prien i Tiden mellem Pavens og Kardinalernes Breve er føiet til de to Abbeder. Pavebrevene ere daterede d. 24de Mai 1264, Kardinalernes d. 5te og 6te Juni s. A.

nøde Biskoppen i Pavens Navn til at afstaa fra slig Overlast. Han udnævnte tillige Provsten og Ærkedegnen i Slesvigs Domkapitel til Klosterets Konservatorer med det Hverv, at staa det bi mod Røvere, Voldsmænd og Angribere, i fornødent Fald med Kirkens Censur. Men man faaer nogen Tvivl om Pavens alvorlige Mening i denne Sag, naar man seer Valget af Kommissærerne, da Provindsialprioren i alle disse Stridsaar stod paa Biskoppens Side og de to sjællandske Abbeder Intet vovede, eller Intet formaaede, imod Tyge, hvem Paven selv havde overgivet Bestyrelsen af Roskilde Stift, ikke at tale om den Mulighed, at de virkelig have efterkommet Pavens Kommissorium som delegerede Dommere, men fundet Biskoppens Paastand vel grundet. Paafaldende er det ogsaa, hvor strengt, næsten truende han indskærper de to slesvigske Prælater ikke at tillade sig nogen Indblanding i Spørgsmaal, der udkrævede retlig Afgjørelse¹⁾, uden at antyde, hvorledes de da skulde kunne udføre det Hverv, han havde paalagt dem. En alvorligere Villie til at hjælpe de betrængte Ordensbrødre var der vistnok hos de to Cisterciensere i det hellige Kollegium, *Johannes Angelus*, Kardinalbiskop af Porto og *Sta Rufina*, og *Guido*, Kardinalpresbyter til *St. Laurentius in Lucina*, der begge skreve til Biskop Tyge for Kloret. Men der spores ikke nogensomhelst Virkning af al denne Larm. Pavens Død i samme Aar og den lange Sedisvakants har vel bragt Sagen til at staa stille ved Kurien indtil videre.

Det er af Klosterbogens hele Tone og af mange enkelte Ytringer tydeligt nok, at Kloret har i Striden mellem Enkedronningen og Ærkebiskoppen holdt med denne, hvem Forfatteren betegner som en Martyr, der kæmpede for Kirkens Ret. Ja saa vidt gaaer han i sin Lidenskab, at han tager Parti for Arnfast og beskylder Tyge for ved falsk Undervisning at have udvirket de Pavebreve, der satte ham i Spidsen for Aarhus og Roskilde Stifter!¹⁾ Uagtet Bogen derfor vogter sig for egentlige Invektiver imod Enkedronningen og Kongen, i det mindste som vi nu have den, er den dem dog kjendelig meget gram. Og at Kongehuset og dets Tilhængere maatte see skjævt til, at en saa indflydelsesrig Stiftelse holdt med dets Fjender midt i Aarhus Stift, den troeste Del af dets faste Støtte Jylland, kan saa meget mindre undre os, som Kloret havde paadraget sig Mistanke om at hæle med Arnfast ved at skjule denne Dødsfjende. Saa stærkt var Rygtet derom, at Kongens Marsk Johan Kalf i eet Aar var syv Gange i Kloret med væbnet Magt for at lede efter Arnfast og svor paa at ville tage ham, om han fandt ham for Alteret. Men han fandt ham ikke, og Klosterbogen forsikkrer, at Arnfast aldrig har været der siden han blev ind-

¹⁾ At saadanne «Konservatorer» ikke maatte afgjøre Retsspørgsmaal, ikke gjøre sig til Dommere, var vel allerede fastsat af Innocentius den Fjerde paa Lugdunerconciliet, Mansi, collectio concil: amplissima T. XXIII, col. 620, men gik først over til almindelig Regel i den kanoniske Ret under Bonifacius d. Ottende, Sext. Decr. 1—14—1. Urbans Ord i Reskriptet til de slesvigske Prælater ere derhos ualmindelig strenge i Formen.

²⁾ S. R. Dan. V, p. 286.

viet til Biskop. Da Biskop Tyge ved et Møde i Aarhus Domkirke under Ed paastod det, gjorde Abbeden strax sin Ed paa, at han aldrig saa Arnfast, efterat denne var bleven Biskop. Og dog kan det være, at Biskoppen har svoret ret, og at Marsken har havt god Grund til at lede efter Arnfast i Øm. Etsteds i Aarhus Stift har han vist opholdt sig under Valget efter Biskop Peder, for at være ved Haanden i Tilfælde af et gunstigt Udfald og for at paavirke Vælgerne; dette kan neppe have været ganske kort, da Valget trak ud over de lovbestemte tre Maaneder og Ærkebiskoppen opholdt sig udenfor Riget. Men det synes rimeligt nok, at naar Arnfast var sluppen vel bort og havde modtaget Ordinationen af Ærkebiskoppen, hvor dette nu har været, har han ikke voyet sig tilbage til Øm, hvor Enkedronningen lod søge saa flittigt efter ham. Vægten i Klosterbogens Forsikkring og i Abbedens Ed ligger rimeligvis derpaa, at Arnfast ikke var i Klostret efter sin Ordination; om han har været der i Tiden foran denne og efter Kong Kristoffers Død, tales der ikke om. Ved et saa lidenskabeligt Partiskrift som eneste Kilde maa man betragte slige Vendinger med mistroiske Blikke: Tavshed i et saadant Vidnesbyrd kan meget let være Fortielse.

Ogsaa paa anden Maade inddroges Enkedronningen i denne Strid. De danske Cistercienserabbeder vendte sig til *Clairvaux* som deres Stamkloster og formaaede Abbed *Philip* til at besvære Dronningen ved hendes Hengivenhed og Ærbødighed for *Clairvaux* om at tage sig af Ømkloster i dets Trængsel og bringe Biskop Tyge til at opgive sine uretfærdige Angreb. Men Dronningen stod fast med Biskoppen i denne mindre Strid, som han stod fast med hende i Kampen imod Ærkebiskoppen og de fordrevne Prælater. Vi have et sikkert Bevis derpaa i en Skrivelse, hvori hun dadler Abbeden og Munkene for deres haarde Adfærd imod Biskop Tyge, samt paalægger dem under sin Hyldest og Naade at svare ham det sædvanlige aarlige Gjæsteri¹).

Saalænge Pave Urban den Fjerde levede, udrettede Klostret intet Alvorligt hos ham med alle sine Bud og Breve; det kunde vel heller ikke blive en Hemmelighed, at Ærkebiskoppen selv tilsidst var bleven ilde medtagen og halv suspenderet af Paven. Abbed Thuro mistvivlede da om, at kunne gennemføre Klostrets Paastand imod saa mægtig en Modstand, saa at han endelig ved Biskopperne af Ribes og Viborgs Mægling indgik et Forlig med Biskop Tyge, hvorved han indrømmede denne de tre Ugers Gjæsteri med visse Indskrænkninger. Saaledes syntes denne Strid at skulle komme til Ro; og dersom den unge Konge ved sin Tilbagekomst fra det brandenborgske Fangenskab i Eftersommeren 1264, da han nu selv overtog Regeringen, havde kunnet stille sig mere selvstændigt til de kirke-

¹) S. R. D. V, p. 290. Enkedronningens Skrivelse er i Klosterbogen udateret. Den henføres af Udgiveren til Aar 1266 (jfr. Regesta Danica I, no 1133), formodentlig fordi den i Klosterbogen staaer imellem Aktstykker fra dette Aar. Men efter Bogens Beskaffenhed kan dette ikke være afgjørende; mere betegnende er det, at Dronningen her taler *Regentens* Sprog, saa at Skrivelsen snarest bør henføres til Tiden foran Kongens Tilbagekomst, sandsynligvis til Aar 1264.

lige Spørgsmaal end hans Moder, vilde det maaske ogsaa virkelig være skeet. Men Ærkebiskoppens bittere Had, der ikke kunde møttes med mindre end Kongehusets Undergang, gjorde det umuligt. Og dertil kom nu Pavens Død.

Andet Afsnit.

Efter Urban den Fjerde stod det apostoliske Sæde ledigt i 5 Maaneder; Eftermanden, *Clemens den Fjerde*, valgtes først den 4de Februar 1265. I Mellemtiden har den danske Sag nok hvilet; men saasnart Ærkebiskop Jakob Erlandsen erfarede det nye Valg, reiste han selv til Kurien. Han maa have været der i Foraaret 1265¹⁾; og saa meget udrettede han dog, at Clemens ikke forfulgte Sagen videre ad den Vei, Urban havde betraadt. Clemens vilde stille sig upartisk over de Stridende; han foer ikke løs paa den danske Regering som Alexander den Fjerde med ubetinget Fordring om Restitution og Satisfaktion, men han skred heller ikke til en inkvisitorisk Prøvelse af de onde Rygter om Ærkebiskoppen, saaledes som Urban havde truet med. Paven vilde see med egne Øine, og han, som stod lige ved Indgangen til den frygtelige Kamp imod Kong Manfred og hans Ghibelliner, ønskede at faa den danske Strid jævnet i Mindelighed. Han besluttede derfor at sende en *Legat* til Norden og valgte dertil *Guido*, Kardinalpresbyter til S. Laurentius in Lucina. Denne Mand²⁾, en Burgunder af Herkomst, var Cisterciensermunk og havde tidligere været hele Ordenens Hoved som Fader Abbed i Cistercium. I sin Ordens Sager opholdt han sig i Aaret 1262 ved Kurien og blev da af Pave Urban ved hans anden Kardinalkreation optagen i det hellige Kollegium. Guido var uformuende, saa at Paven maatte opfordre Generalkapitlet i Cistercium til at give ham en passende Indtægt af Ordenens Midler; han skildres som en from og lærd, beskeden og velvillig Mand, men synes ikke at have indtaget nogen fremragende Plads blandt Kardinalerne. Havde Paven ikke villet Stridens *Udjævning*, havde han med Magt villet tvinge Kong Erik og hans Moder til at ydmyge sig for Jakob Erlandsen, maatte han have valgt En af dem, han sendte mod Manfred og Conradin, eller han maatte i det mindste have stillet bestemte Fordringer, saaledes som Bonifacius til Kong Eriks Eftermand. Men dette skete ikke denne Gang. I Guidos Instrux af 8de Juni

---

¹⁾ Suhm X, p. 540 anfører en Vidisse af 22de Juni 1268, hvorved Biskop Peder af Roskilde vidner at have seet et Pavebrev af 15de Juni 1265 til Gunst for Minoriterne, hvilket Jacob Erlandsen udvirkede medens han opholdt sig hos Paven.

²⁾ Ferd. Ughelli, *Italia sacra*, ed. secunda aucta et emendata cura Nicol. Coleti. Tom. I, Venetiis 1717, col. 262.

Angel: Manrique, *Annales Cistercienses seu verius Ecclesiastici*, T. I, Lugduni 1642, p. 478.

1265¹⁾ er ikke et haardt Ord imod nogen af Parterne, ikke en eneste bestemt Fordring opstillet. «Vi ønske saa meget inderligere», siger Paven, «at Sjælenes Fremgang, Kirkens Frihed, Fred og Ro maa blive Danmark til Del, som vi høiligen elske dette christeligsindede, Gud og Romerkirken hengivne Rige. Nu er der opkommen Strid imellem Vor høitelskede Datter i Christo Dronningen og nogle Prælater i samme Rige, og da hendes Søn Kongen endnu er meget ung, puster Fjenden til Ilden²⁾, saa at Rigets Fred og Ro forstyrres, Guds Tjeneste hindres, Kirkens Frihed lider og Sjælenes Frelse forsømmes. Til at befæste Riget i dets Devotion mod Romerkirken, naar det seer sig begunstiget ved Sendelsen af en *legatus de latere*, have Vi med Vore Brødres Raad udseet dig som et vigtigt og høiværdigt Medlem af Kirken, dertil udmærket som en Ordensbroder, af ædle og fine Sæder, begavet med Lærdom, Skarpblik og Forsigtighed, og som blandt Vore øvrige Brødre er Os fortrinlig kjær formedelst dine udmærkede Fortjenester. Dig betro vi en *fuldstændig Legation*³⁾ til Danmark og Sverrig samt til Ærkebispedømmerne Bremen, Magdeburg, Salzburg og Gnesen⁴⁾, for at du paa Vore Vegne skal som en flittig Gartner luge og oprykke, sprede og rydde, bygge og plante som Herren skyder dig i Hu.» — For at lette Guido Udførelsen af det overdragne Hverv gav Paven ham Fuldmagt til at tvinge Gjenstridige med Kirkens Censur og paakalde den verdslige Magt uden at lade sig hindre af Appel⁵⁾, og med det betydningsfulde *non obstante*, hvorved alle Privilegier ophævedes, saavidt de indskrænkede Legatens Myndighed. Med andre Ord: Guido blev *Laterallegat*, der i den anviste Kreds forestillede Pavens Person, saa at dennes Magtfulde med faa Undtagelser lagdes i hans Haand⁶⁾. For at hæve hans Anseelse fik han Myndighed til at dispensere i videre Omfang, end der ellers tilkom Kardinaler, og i nogle Tilfælde, som ellers vare Paven selv forbeholdte. Alle Bodfærdige, som havde skriftet og som paa høie Festdage hørte Messen, naar Legaten selv læste den, kunde han eftergive et Aar og 40 Dage af paalagt Bod, paa andre Helligdage 100 Dage. Tre Par Adelige kunde han dispensere fra Kirkens Forbud mod Ægteskab i fjerde Led. Legaten maatte fra sin Legations forskjellige Afdelinger udtage Munke og

1) Odor. *Raynaldi*, *Annales Ecclesiastici cum notis Joh. Dom. Mansi*, Tom. III, Lucæ 1748, p. 174. *Diplomatarium Svecanum*, vol. I, Holmiæ 1829, p. 425, No. 503.

2) «Cum igitur in eodem regno varias inimicus homo — — subortas discordias fovere noscatur». Paven tænker her vist ikke paa nogen enkelt Mand, men paa Djævelen. Udtrykket er taget af *Vulgatas inimicus homo* i Oversættelsen af Matth. 13, 28.

3) plenæ legationis officium.

4) I nogle af de hertil hørende Pavebreve tilføies *civitas Caminensis*. Kirkehist. Samlinger 5, p. 112. 113.

5) appellatione postposita.

6) «sicut qui in provincia sua vices nostras gerere comprobatur» siger Pave Alexander den Tredie om sin Legat Ærkebiskoppen af Canterbury. Clemens den Fjerde selv betragtede Legaten som ordinarius i den ham betroede Kreds og sammenlignede ham med en Prokonsul. Om Grændserne for en Legats Myndighed see blandt Andet Innocens den Tredies Tilrettevisning til Legaten paa Sicilien. De officio legati i *Decretales Greg. IX*, 1—30—1. 3. 4 og fl. Steder. *Sext.* 1—15—2.

Geistlige som sine Kapellaner, m. m. Der blev, kort sagt, givet ham saa udstrakt Fuldmagt, at han kunde træde op med en Kirkefyrstes Glands og Værdighed¹⁾. Samtidigt anbefalede Paven ham i særskilte Skrivelser til Verdslige og Geistlige i de Kirkeprovincer, hans Legation omfattede. For min Opgave er det navnlig Pavebrevene til den danske Konge og Enkedronning²⁾, der tiltrække sig Opmærksomheden. Til Dronningen ytrer Paven, at da hun er i Ry for Virksomhed, Forstand og Indsigt i Rigets Sager, bør hun uden Mistro modtage Pavens Raad; han vil som en Fader kun hvad der tjener til Godt; han raader til Fred, at hun viser al Uvillie bort fra sig, om hun maaske endnu nærer nogen i sit Hjerte, for at Riget kan finde Fred; han anmoder hende om at see i Legaten et Fredens og Frelsens Sendebud, og gjør Regning paa, at hun som en from og hengiven Datter aabner Øre og Hjerte for hans Raad. Derfor beder og formaner han hende, ja paalægger hende til hendes Synders Forladelse, at modtage ham med den Ærbødighed, der tilkommer et saa anseeligt Medlem af Kirken, og at formaa sin Søn Kongen dertil, da han i sin unge Alder er og bør være hende lydige, «saa at», ender Paven, «du og han slutte Eder til Legatens Dispositioner, paa det at al anstødelig Bitterhed, enhver smertende Torn, al styg Uenighed maa fra Roden af oprykkes i Riget». I samme velvillige, faderlige Tone er Brevet til den unge Konge selv holdt, alene formanende i Almindelighed til Fred og anbefalende Legaten uden et eneste strengt Ord og uden nogen formuleret Fordring, saa at den danske Regering ikke frastødes ved noget Spor af Partiskhed for de fjendske Prælater, der ikke engang nævnes i Pavens Skrivelser.

Ogsaa til Cistercium sendtes Guido som et Fredens Sendebud. Der var udbrudt Stridigheder i denne Orden i Anledning af et Valg i Cistercium selv, hvorved de fire Førsteabbeder vare forbigaaede, og som de derfor ikke vilde anerkjende. Et mere passende Sendebud til at dæmpe denne Strid kunde Paven da ikke finde end hele Ordenens forhenværende *pater abbas*, hvem det derfor paalagdes at lægge Veien til sin nordiske Legation over Cistercium³⁾. Upaatvivlelig har han været Overbringer af det mærkelige Tillæg til Ordenens ældre Statuter, der almindelig kaldes «Clementinæ», og som udfærdigedes af Paven under den 9de Juni 1265⁴⁾.

Det kan ikke have været længe derefter at Legaten tiltraadte Reisen, altsaa vel engang i Juli 1265; over Cistercium gik den til Køln og Hamborg, hvor vi finde ham i

¹⁾ See Pavens 13 Reskripter af 11te, 13de og 15de Juni 1265 til Kardinal Guido; efter P. A. Munchs Vatikanske Afskrifter trykte i Kirkehistoriske Samlinger 5te Bind (Ny Kirkeh. Saml. 3die Bind) S. 109—119.

²⁾ Pavens Skrivelse til Enkedronningen dat. Perusii 11te Juni, til Kongen 12te Juni 1265, Kirkeh. Samlinger 5, 108 og 110.

³⁾ Martene — Durand, Thesaurus anecd.: II, col. 148.

⁴⁾ Chrysostom: Henriquez, II, p. 74.

Slutningen af Aaret. Han ilede ingenlunde med at naa det oprindelige Maal for Reisen: endnu i fem Maaneder dvælede han i Tydskland, hvad enten det har været den barske Aarstid, der afskrækkede ham, eller han, jo nærmere han kom Norden, desto mere blev betænkelig ved den vanskelige Opgave, der var ham stillet. Man faaer en Formodning om dette, naar man seer den underlige Ansøgning, han fra Köln rettede til Paven, af hvis Svar vi kjende den. Dette Pavebrev fortjener i meer end een Henseende at læses helt:

«Det har glædet Os, af din Skrivelse at erfare din og dit Følges lykkelige Ankomst til Staden Köln og hvad du heldigen har udrettet paa Veien; men over den tilføiede Ansøgning ere Vi ikke lidet forundrede. For Alle, der saa dig, viste du dig altid som en Mand af stor Beskedenhed, udmærket rustet imod Fattigdommens Angreb; hvorledes kunde Vi da Andet end undres over, at du nu higer efter den Del af Tydskland, som er overdraget Kardinal Ottobono af S. Adrian, der nu, som der siges, er afgaaet til England. Dengang de tyske Provindser med Vore Brødres Raad deltes mellem dig og ham, var du jo, som det sømmede sig, vel tilfreds med dem, du fik til de andre, Vi gave dig. Der er ikke et Ord, som giver dig nogen Ret til Udvidelse af din Legations Omraade ved Tillæg af en anden, som ikke staaer i Forbindelse med den. Saa mange og saa store Provindser, ja færre, ere nok for en Legat, der søger Guds Ære, ikke sin egen; og en saadan Mand ansee dine Brødre dig for. Men Nok behøver ikke Mere. Vi holde derfor ikke for godt, for Tiden at bevillige din Ansøgning; deri bør du finde dig uden Fortrydelse og ikke ansee dette Afslag for en Uret. Tænk paa S. Paulus, der fik Afslag paa sin Bøn, skjøndt han gjentog den tre Gange. Et bør du stadigt holde dig for Øie, at det hovedsagelig er til Danmarks Rige, du er sendt, og at man har maattet tillægge dig de andre Lande som nærmest i Forbindelse med Danmark. Hele Tydskland bør ikke føies som et Tillæg til den danske Sag, der kan afgjøres uden saa mange Lande. Faaer kun den danske Sag et tilbørligt og ønskeligt Udfald, saa er Tydskland ikke i en Stilling, der kræver en Legat. Endvidere, — i hvor mange og betydelige Kirker Legaternes ikke Ophold alene, men blot Gjennemreise har bragt Uro og Forvirring, det paatrænger sig med Nødvendighed Os selv, til hvem der indløbe Klager fra flere Egne; det har paadraget Os selv Manges Had, ihvorvel Vi for Vort Vedkommende behandle dem mildt. Det Tryk, der tilføies dem af Andre, give de Os Skyld for, sandelig med stor Uret. Du bør betragte *det* som tilstrækkeligt, du selv vilde have fundet tilstrækkeligt, dersom tilfældigvis en Anden stod paa den Plads, du anholder om, og med kjærlig Iver kaste dig over det Hverv, der er dig paalagt, som er at tilveiebringe en fuldstændig og grundig Fred i Danmarks Rige, og iøvrigt varetage hvad der hører til din Legation, med den Guds Hjælp, der saa rigelig har begavet dig med Visdoms Aand og Trin for Trin har ophøiet dig i sin hellige Kirke. Givet i Perugia den 31te December i Vort første Aar» (1265)¹⁾.

¹⁾ Martene — Durand, Thesaurus anecdot. II, col. 259.

Guido har uden Tvivl dvælet saa længe som muligt i Nordtyskland for at oppebie Pavens Svar, der neppe før sidst i Januar, eller i Februar, kan være kommet ham tilhænde. Nu maatte han altsaa dog til Norden, hvor et barsk Klima og voldsomme Lidenskaber ventede ham. Har han ikke allerede tidligere havt klar Indsigt heri, maatte han sikkert vinde den, da han i Januar ankom til Lybek; thi det kan neppe feile, at han jo der er stødt sammen med de landflygtige Prælater: Ærkebiskoppen, Biskoppen af Roskilde, Domprovst Sacer med deres andre Ledsagere. Man tør vel slutte det deraf, at disse naturlig maatte søge Legaten, saasnart han kom indenfor deres Synskreds, for at udforske og paavirke ham, altsaa endnu i Nordtyskland, hvor de selv opholdt sig. Naar og ad hvilken Vei Ærkebiskoppen er kommen tilbage fra Paven, vide vi ikke. Maaske er han fulgt med Kardinalen og har da sikkert ikke forsømt at bearbejde ham paa Reisen; men i ethvert Fald finde vi ham nu i Nordtyskland og Slesvig, hvor han under Hertug Erik Abelsøns Forsvar kunde være i sin Kirkeprovinds, uden at den danske Konges Arm kunde naa ham. Hans hele baade tidligere og senere Færd lader ingen Tvivl om, at han med sit haardnakkede Sind har gjort Alt hvad der var muligt for at drage Legaten over paa sin Side og faa ham til — ikke efter Pavens Villie at mægle og forsone, men at slynge Vatikanets Lyn med al Kraft imod Enkedronningen og den unge Konge.

Legaten blev i Nordtyskland indtil midt i Mai. Vi kunne følge ham fra Sted til Sted beskæftiget dels med et og andet Nyttigt, der dog ingenlunde krævede saa stort Apparat som en Laterallegation, dels med at tildele sine Ordensbrødre Cistercienserne den ene Begunstigelse, det ene Privilegium efter det andet¹⁾. Dømmer man efter de Aktstykker, der endnu ere os levned, maa man sige, at han spildte en fire fem Maaneder paa under-

¹⁾ Legatens Itinerarium og Regester ere ikke uden Interesse. Jeg hidsætter her hvad jeg hidtil har samlet:

Hamborg, d. 16de December 1265. Legaten delegerer Provst Henrik som Dommer imellem Grev Gerhard af Holsten og Staden Lybek i Anledning af den nu afdøde Greve Johans Anholdelse i Aaret 1260. Urkundenbuch der Stadt Lübeck I, p. 266; jfr. disse Studiers 3die Stykke. Vidensk. Selsk. Skrifter 5te R. IV, p. 279.

Hamborg, d. 19de December 1265. Legaten erklærer, at Domkapitlet og Prædikebrødrene i Hamborg have underkastet deres Stridigheder hans Voldgift. Lappenberg, Hamburg: Urkundenb. p. 562.

Hamborg, d. 21de December 1265. Legaten paalægger Ærkeb. af Magdeborg at beskytte de til Hamborg Reisende. Hamb. Urkb. 565.

Hamborg, d. 25de December. Legaten forbeholder sig Bortgivelsen af de Beneficier, der blive ledige i hans Legation i den Hamborgske Kirke. Hamb. Urkundenb. p. 568.

Lybek, d. 2den Januar 1266. Legaten til Ærkebiskoppen af Bremen om Vold mod Skibbrudne i hans Stift. Hamb. Urkb. p. 569.

— Legatens Mandat til Provsten i Hamborg om samme Sag. Hamb. Urkb. p. 570.

Lybek, d. 2den Januar 1266. Legaten stadfæster det Band, Provsten i Hamborg har lyst over to Voldsmænd. Hamb. Urkb. p. 571.

Lybek, d. 3die Januar 1266. Legaten paalægger Ærkeb. af Magdeborg at beskytte Hamburgerne ved Keiser Frederiks Privilegium. Hamb. Urkundenb. p. 571.

ordnede Ting, istedetfor at tage kraftigt fat paa den Opgave, Paven gjentagne Gange havde indskærpet som den vigtigste.

- Lybek*, d. 4de Januar 1266. Legaten stadfæster Keiser Frederiks Privilegium for Hamborg. Hamb. Urkundenb. p. 572.
- Lybek*, d. 9de Januar 1266. Legaten forbyder Udøvelse af Strandretten imod dem, der lide Skibbrud paa Danmarks, Sverrigs, Slaviens o. fl. Kyster. Urkundenbuch der Stadt Lübeck, I, p. 267.
- Lybek*, d. 10de Januar 1266. Legaten eftergiver Cistercienserne i Stiftet Camin Bidrag til hans Underholdning. Mecklenburgisches Urkundenb. II, p. 283.
- Lybek*, d. 11te Januar 1266. Legaten delegerer Biskoppen af Schwerin som Dommer i en Sag mellem Kapitlet i Hamborg og Ridder Otto af Barmsted. Hamb. Urkundenb. p. 573.
- Lybek*, d. 11te Januar 1266. Legaten attesterer, at Staden Lybek har tilfredsstillet Domkapitlet for Brud paa Domkirkens Asylret ved Angrebet paa Greve Johan af Holsten. Urkb. d. St. Lübeck I, p. 268.
- Lybek*, d. 13de Januar 1266. Legaten giver Borgermester og Raad i Lybek et Privilegium de non evocando. Urkb. d. St. Lübeck I, p. 269.
- Schwerin*, d. 20de Januar 1266. Legaten stadfæster Cistercienserklosteret Darguns Besiddelse af en Kirke. Mecklenb. Urkdb. II, p. 284.
- Magdeborg*, d. 29de Januar 1266. Legaten til Biskoppen af Schwerin om at udelukke Vidner i Processen om Stiftsgodsernes Forlening i visse Tilfælde. Mecklb. Urkb. II, p. 285.
- Magdeborg*, den 12te Februar 1266. Legaten giver Lybeks Borgere et Privilegium de non evocando. Urkb. d. St. Lübeck I, p. 270.
- Dargun* (Cistercienserkloster) d. 25de Marts 1266. Legaten stadfæster Hert. Barnims Privilegium for Dargun. Mecklb. Urkb. II, 291.
- Rostok*, d. 30te Marts 1266. Legaten paalægger Provsten i Bützow at forsvare Klostret Darguns Friheder. Mecklb. Urkb. II, p. 291.
- Rostok*, d. 31te Marts 1266. Legaten tillader Abbeden og 4 Brødre af Cistercienserklostret Neuenkamp at høre Skriftemaal m. m. Fabricius, Urkundenbuch des Fürstenthums Rügen III, Urkundenheft II, p. 7, No. LXXXVI.
- Roskilde*, d. 21de Mai 1266. Legaten skriver til Biskoppen af Aarhus for Ømkloster. S. Rer. Dan V, p. 289.
- Lund*, d. 8de Juni 1266. Legaten tilstaaer 40 Dages Aflad til dem, der paa visse Dage besøge Prædikebrødrenes Kirker i Danmark og Sverrig. Diplom. Svecan. I, p. 430.
- Kalmar*, d. 24de Juni 1266. Legaten tilstaaer 1 Aar og 40 Dages Aflad til dem, der høre Messen i Nydala Cistercienserabbedies Kirke paa Indvielsesdagen. Dipl. Svecan. I, p. 431.
- Kalmar*, d. 1ste Juli 1266. Legaten paalægger Biskoppen af Linköping Forsvaret for Nydala Kloster. Dipl. Svec. I, 431.
- Han giver s. D. Abbeden af Nydala Tilladelse til at prædike m. m. Sammest. p. 432.
- Kalmar*, d. 2den Juli 1266. Legatens almindelige Beskærmelsesbrev for Nydala Kloster. Dipl. Svec. I, p. 433.
- Kalmar*, d. 14de Juli 1266. Legaten giver 20 Dages Aflad til dem, der paa visse Dage besøge Prædikebrødrenes Kirke i Sigtuna. Dipl. Svec. I, p. 433.
- Kalmar*, d. 15de Juli 1266. Legaten giver 100 Dages Aflad til dem, der understøtte Upsala Domkirkes Bygning. Diplom. Svecanum I, p. 434.
- Kalmar*, d. 16de Juli 1266. Legaten dispenserer Kanniken Johannes i Skara fra den almind. Kirkeforsamlings Bestemmelser om Pluralitet af Beneficier. Dipl. Svecan. I, p. 434.
- Kalmar*, d. 17de Juli 1266. Legaten giver 100 Dages Aflad til dem, der hjælpe Wreta (Cistercienser-) Nonneklosters Bygning. Dipl. Svec. I, p. 435.
- s. D. tillader han Abbeden af Nydala selv at afløse sine Munke. Sammest. p. 436.

Endelig see vi Legaten midt i Mai i Roskilde, hvor han maa være truffen sammen med Enkedronningen, som opholdt sig der paa samme Tid, sikkert ogsaa med Kongen,

- Roskilde*, d. 1ste August 1266. Legaten giver 60 Dages Aflad til Hjælp for S. Klara Klosterkirkes Bygning. Suhm X, p. 986.
- Roskilde*, d. 2den August 1266. Legaten paalægger Biskoppen og Provsten i Schwerin at hjælpe Cistercienserabbediet Dobberan imod uretfærdige Kreditorer. Mecklenb. Urkundb. II, p. 305.
- Ribe*, d. 17de August 1266. Legaten bekræfter Løgum Cistercienserkloster Pavebrevet om Fritagelse for Bidrag til Legatens Underholdning. S. R. Dan. VIII, p. 200.
- Ribe*, d. 23de August 1266. Legaten stadfæster Kong Abels Gave af Bredvad Kirke til Løgum Kloster. S. R. D. VIII, 117.
- Ribe*, d. 25de August 1266. Legaten giver 100 Dages Aflad til dem, der hjælpe Ribe Domkirkes Bygning. Terpæger, Ripæ Cimbricæ p. 84. — Ved samme Tid maa de Privilegier være givne, der omtales i Ribe Oldemoder p. 49.
- Slesvig*, d. 1ste September 1266. Legaten giver Aflad til dem, der besøge Viborg Domkirke. Suhm X, p. 559.
- Slesvig*, d. 24de September 1266. Legaten stadfæster Cistercienser-Nonneklosteret Ivanak Gaven af en Kirke. Mecklenb. Urkb. II, p. 305.
- Lybek*, d. 13de Oktober 1266. Legaten giver Ærkeb. af Upsala og Biskoppen af Linköping Fuldmagt til at formilde Straffen for kirkelige Personer, der overtræde Legaten Vilhelms gamle Statuter. Suhm X, p. 561.
- Lybeck*, d. 21de Oktober 1266. Legaten paalægger Bisk. af Ratzeborg at hævde Lybekkernes Privilegium de non evocando. Urkb. d. St. Lübeck I, p. 273.
- Lybek*, d. 2den November 1266. Legaten paalægger Sognefolkene i Bredvad at anerkjende Gaven af Bredvad Kirke til Løgum. S. R. Dan. VIII, p. 125.
- Lybek*, d. 10de November 1266. Legaten paalægger Prædikebrødrene i Danmark at holde Interdiktet. Suhm X, p. 987.
- Bremen*, November 1266. Legaten udgiver Statuter, vedtagne paa et Landemode. Hamb. Urkundenb. p. 581.
- Magdeborg*, d. 30te November 1266. Legaten delegerer den udv. Biskop Bondo af Slesvig i Ømklosters Sag. S. R. D. V, p. 295.
- Magdeborg*, d. 7de December 1266. Legaten skriver til Biskoppen af Cammin i en Grændsetvist. Suhm X, 565.
- Legaten i *Breslau*, d. 2den Februar 1267; han holder der en Kirkeforsamling. Mansi Concil. XXIII, col. 1167; i Prag d. 8de April 1267. Mansi's Note til Raynaldi Ann. Eccl. III, p. 201.
- Wien*, d. 6te Mai 1267. Legaten tillader Abbeden og Brødrene i Cistercienserklostret Zwettl (i Passau Stift) at høre visse Personers Skriftemaal. Frast, das Stiftungen-Buch des Cistercienserklosters Zwettl. (Fontes Rerum Austriacarum, 2. Abtheilung, 3. B., p. 257.)
- Wien*, d. 18de Mai 1267. Legaten giver sin Kapellan Henrik, Kannik i Freising, Kustodiet i den Freisingiske Kirke, der var devolveret til det apostoliske Sæde (I. Chmel, Fontes Rerum Austriac. 2. Abtheil., B. 1, Urkunden zur Geschichte von Oesterreich etc. aus den Jahren 1246 — 1300, S. 79, No. 76.
- Wien*, d. 28de Mai 1267. Legaten stadfæster Cistercienserklostret Zwettl's Besiddelser: dyocesani loci et capituli sui dumtaxat ad id accedente consensu — Fontes rer. Austr. 2—3—256.
- I *Wien* har Legaten mellem den 10de og den 21de Mai 1267 holdt en Kirkeforsamling. Mansi til Od. Raynaldi III, p. 201. Mansi Collectio conciliorum XXIII, col. 1167 ff.
- Lybek*, d. 30te August 1267. Legaten stadfæster Valget af den hamborgske Provst Johannes. Hamb. Urkundenb. p. 597.
- Lybek*, d. 1ste September 1267. Legaten tilstaaer S. Johanneskloster i Lybek 100 Dages Aflad. Urkb. d. St. Lübeck, I, p. 286.

som vi kort i Forveien finde paa Lolland¹⁾. At Kardinalen er bleven ærefuldt modtaget, kan ikke betvivles, men vel, at han har fundet Regeringen villig til først at række Ærkebiskoppen Haanden. Af et senere Brev fra Paven til Kongen skjønnes, at Kardinalen maa have indberettet om Kongens Vægring ved at anvise et trygt Mødested i Riget til personlig Forhandling med Ærkebiskoppen²⁾. *Kongen* paastod senere, at han havde ladet Legaten tilkjendegive sin Villighed til et Møde og anmodet ham om at anvise et passende og for Kongen eller hans Sendebud sikkert Sted til Forhandling med Prælaterne, hvem han lovede sit Leide til Mødet, men at Legaten ikke havde opfyldt hans Anmodning³⁾. Her staaer Ja imod Nei; det er dog vanskeligt at tro, at Nogen af dem skulde have ligefrem løiet for Paven, saa at Modsigelsen neppe lader sig løse anderledes end ved at antage, at Kongens Samtykke har været knyttet til Betingelser, Legaten og Prælaterne have tillagt Betydningen af et Afslag. Vi nødes her til at gjette; thi Oplysninger om Kardinalens Samtaler med Kongen og Enkedronningen mangle nu ganske. Det eneste Aktstykke om danske Sager, vi have fra dette første Ophold i Roskilde, handler ikke om Striden imellem Kongen og Ærkebiskoppen, men om den imellem Biskoppen af Aarhus og Abbeden af Øm. Man kan vel vide, at Thuro har søgt at drage al tænkelig Fordel af den nu saa mægtige Ordensbroders Ankomst. Vel havde han, som ovenfor berørt, for et halvt Aar siden sluttet en Overenskomst med Biskop Tyge om Biskopsgjæsteri af Klosteret; men Forliget blev snart brudt — efter Klosterbogens Paastand derved, at Tyge i Fasten 1265 indfandt sig i Øm med et langt større Følge, end han maatte efter Forliget⁴⁾. Men Forfatteren røber tydeligt nok den sande Grund, idet han umiddelbart derefter udbryder: «Kort Tid derefter fortalte Rygtet os bestandigt lydeligere, at en Kardinal af vor Orden skulde sendes som Legat fra det apostoliske Sæde til Danmark; da jubledede vi af Glæde og fattede nu Haab om, at han vilde skaffe os Ret over den uretfærdige Biskop og alle Andre». — Abbed Thuro forsømte da ikke strax at henvende sig til Legaten, hvem han sandsynligvis har opsøgt allerede i Lybek eller et

---

Lybek, d. 2den September 1267. Legaten stadfæster Biskop Bondos Dom over Biskop Tyge af Aarhus. S. R. Dan. V, p. 300.

Lybek, d. 9de September 1267. Legaten tillader Abbedissen af St. Johannes at gaa udenfor Klosteret. Urkb. d. St. Lübeck, I, p. 287.

Lybek, d. 10de September 1267. Legaten pronuncerer Bandlysningen over Kong Erik af Danmark og hans Moder m. Fl. Suhm, X, p. 991—92.

— Legaten paalægger samme Dag Biskoppen af Lybek den kirkelige Promulgation af denne Bandlysning. S. R. Dan. V, p. 606.

¹⁾ Suhm, X, p. 988.

²⁾ — nec permittis, imo aperte prohibes, locum in regno ipso ad ineundos cum ipsis (sc: prælatis) tractatus pacificos assignari. Kirkeh. Saml. 5, 122.

³⁾ S. Rer. D. V, p. 608.

⁴⁾ S. R. D. V, p. 287.

andet Sted i Nordtyskland. Vi have endnu hans første Klageskrift til Legaten¹⁾, hvilket vel er skrevet i alle de danske Cistercienserabbeders Navn, men af Klosterbogen vistnok ganske rigtigt betegnes som en Form for Ømklosters Klage. Af Legaten, lader Abbed Thuro alle Abbederne her sige, haabe de Befrielse fra store Trængsler og uretfærdige Vexationer, som de have lidt i disse Aar; thi dersom Legaten ikke lægger en Kapsun paa Biskoppen af Aarhus's ondskabsfulde Rænker imod *Cara Insula*, maa man frygte for, at de andre danske Biskopper ville paa samme Maade vælte sig ind paa alle Cistercienserklostre i Danmark, hvad der er aabenbar Grund til at vente efter de truende Ord, man hører af En og Anden. Af Ankeposterne stilles nu ret vel beregnet den foran, at Biskop Tyge har traadt de Friheder, Ordenen har af det apostoliske Sæde, under Fødder og bandlyst Abbeden og det hele Konvent, hvorfor «Eders allersødeste Faderlighed» anraabes om at hævne den uhørte Uret, der er tilføjet Ordenen, ved at bruge Kirkens Censur imod den ondskabsfulde Biskop, der jo allerede i Gjerningen er falden i Band²⁾.

Man kan næsten undre sig over, at Kardinalen ikke strax foer løs med Bandstraalen, ja ikke engang begyndte med en Undersøgelse eller Proces, men nøiedes med efter Lateranconciliets Bestemmelse at meddele Biskoppen de onde Rygter om hans Tyranni mod Klosteret, der ere ham forebragte, og opfordre ham til at afhjælpe disse, dog uden at true med Kirkens Censur³⁾. Maaske har Guido, som allerede fra Rom kjendte Striden og de Stridende, ikke villet støde Enkedronningen, der afgjort stod paa Biskoppens Side imod Klosteret; eller han har indset, at Biskoppen havde Ret i sin Fordring om Gjæsteriet, altsaa Ret i Hovedsagen; og maaske han ikke har fæstet Lid til de høirøstede Klager, der end ikke efterat han havde brudt med Dronningen og Kongen formaaede ham til at bruge sin Myndighed imod Biskoppen paa den Maade, som det vilde være skeet, om Alt var gaaet efter Thuos Hoved.

At Legaten enten ikke har befundet sig vel i Danmark eller snart maa have opgivet Haabet om at tilveiebringe et mindeligt Forlig, sees af det Hastværk, hvormed han atter forlod Sjælland. Allerede i Begyndelsen af Juni var han i Lund, senest i Slutningen af samme Maaned i Sverrig, hvor han har opholdt sig en Maanedstid i Kalmar. Her mødtes han med Hertug Birger, Ærkebiskoppen af Upsala, de fleste

¹⁾ S. R. D. V, p. 288.

²⁾ — *jam apostolica ex ipso facto sententia innotatum*: — atter her er Paaberaabelse af excommunicatio latae sententiae. Det var værd at vide, om der paa den Tid har været noget Menneske i Danmark, der ikke af en eller anden Grund, saasom ved Omgang eller Forbindelser med Excommunicerede, kunde erklæres for excommunicatus ipso facto eller bandlyst latae sententiae: — et ren Slaraffenland for kanonistiske Lovtrækkere og Vinkelskrivere, en sand Guldgrube for egennyttige Skriftefædre med en Flok ængstede Samvittigheder i deres Haand.

³⁾ S. R. D. V, p. 289.

svenske Biskopper¹⁾. Det feiler vist ikke, at da Birgers Sønner Kong Valdemar, Hertug Magnus, Junker Erik og Junker Benedikt vare med Faderen i Kalmar, har ogsaa den holstenske Mechtildis, Birgers anden Hustru, Kong Abels Enke, været tilstede, saa at det er rimeligt nok, som Suhm formoder²⁾, at hun har paavirket Kardinalen til Skade for Enkedronning Margarete og hendes Søn. I Sverrig har Kardinalen havt endnu Mindre af Betydenhed at varetage end i Nordtydskland. De Aktstykker, vi have fra dette Ophold i Kalmar, angaa kun Smaating som Aflad til Hjælp for Kirkebygninger eller Gunstbevisninger mod Cistercienserne i Sverrig, navnlig mod Nydala i Smaaland: vistnok en ringe Erstatning for de Udgifter, hans Ophold voldte navnlig Kirker og geistlige Stiftelser, og yderligere Bevis paa, hvor rigtigt Paven havde betegnet Danmark som det egentlige Maal for hans Reise. Et bør dog fremhæves: den Partiskhed, hvormed han uddelte sin Aflad, saa at Prædikebrødrene, der allerede vare Cistercienserne ubekvemme Medbeilere, maatte nøies med 20 eller med 40 Dage, medens disse fik 100 Dage. Fra Kalmar vendte Guido tilbage til Danmark. Vi finde ham i den første Halvdel af August paany i Roskilde, derefter den 17de i Ribe indtil Maanedens Slutning; saa gik han til Slesvig og vendte ikke mere tilbage til Kong Eriks Lande. I Kongeriget har han saaledes i Alt kun opholdt sig en Del af Mai og af August 1266: altfor kort til at han kunde faa Situationen i sin Magt, men vistnok mere end nok til at lade ham erkjende, at *han* ikke formaaede at udføre sit Hverv saaledes som Paven mente det. Der er os fra dette andet Ophold i Roskilde bevaret en ny Skrivelse for Ømskloster til Biskoppen af Aarhus³⁾, hvoraf man vel seer, at denne i Et og Andet har modereret sit Fjendskab mod Klosteret, men dog i det Væsentlige opretholdt sine Fordringer. Lidt kortere og lidt skarpere i Tonen end den første, er denne Skrivelse vel, men dog kun en Formaning, intet Bud og ingen Trusel. Den hjalp da heller ikke Klosteret.

Men Legaten maa have foretaget en langt vigtigere Handling, som vi nu alene kunne spore middelbart i dens Virkninger, da intet historisk Monument umiddelbart har bragt den til vor Kundskab. Han maa have opgivet Mægling mellem Kongen og Prælaterne og være optraadt som *Dommer*, idet han har befalet, at de fordrevne Prælater skulde gjenindsættes, og ledsaget denne Dom med kirkeligt Interdikt over Riget, upaatvivlelig dog saaledes, at dette først traadte i Kraft efter en vis Tidsfrist. *Naar* og *hvor* han har foretaget disse Handlinger, lader sig med de nu tilgængelige Hjælpemidler ikke bestemme nær-

¹⁾ Dipl. Svecanum I, p. 435.

²⁾ Suhm X, 553, 557.

³⁾ S. R. D. V, p. 291. At denne Skrivelse er fra Legatens *andet* Ophold i Roskilde, ikke fra det første, som Udgiveren antager, er klart deraf, at der maa være hengaaet nogen Tid, inden Virkning kunde spores af den første Skrivelse, den af 21de Mai. Da Legaten allerede den 8de Juni var i Lund, kan han paa mindre end 14 Dage ikke have havt Efterretning derom, selv om Biskoppen havde været nok saa villig til at rette sig efter hans første Vink.

mere, end at det maa være skeet *førend* han *indstævned* Kongen til Slesvig¹⁾. Da Kongens *Appel* imod denne sidstnævnte *Stævning* er af 27de August 1266, saa at Stævningen selv ligger foran denne Dag, saa kan Legatens Kjendelse om Prælaternes *Restitution* og om Interdiktet ikke lægges senere end til hans Tilbagekomst fra Sverrig og hans andet Ophold i Roskilde. Vilde man gaa endnu længer tilbage, til Tiden foran Kardinalens Ankomst til Danmark, dengang da han i Nordtyskland var under Paavirkning af Kongens Fjender, saa var dette vel i og for sig ikke umuligt; men det lader sig dog vanskeligt forene med den Fremstilling af Kardinalens Optræden, Kongen giver i sin Appellation, og det synes heller ikke rimeligt, at han skulde have afgjort Hovedpunktet ved en Kjendelse, inden han havde i det mindste forsøgt at opfylde Pavens Villie om en fredelig Udjævning, der efter Forholdets Natur maatte gaa ud paa, at bevæge begge Parter til Eftergivenhed, Kongen til at taale Prælaterne i Riget og i deres Embeder, Prælaterne til at nedstemme deres Fordringer paa Erstatning og give Kongen Sikkerhed for et roligt Forhold i Fremtiden. Det maa have været ved det første Ophold i Roskilde, i Mai 1266, at Legaten søgte at paavirke Enkedronningen og Kongen i denne Retning og at vinde dem med det Gode. Restitutionsdommen med det vedhængende Interdikt maa da antages at være afsagt engang i Sommeren 1266, imellem den 1ste Juni og den 27de August. Spørger man om Grunden til, at Kardinalen blev trængt over fra Mæglerens til Dommerens Standpunkt, da ligger det nær nok, at han har fundet begge de Stridende lige haardnakkede og selv har manglet personlig Myn-dighed til at lægge Baand paa deres lidenskabelige Vrede. Han kunde da ikke undslaa sig for at bruge den Fuldmagt, Paven for dette Tilfælde ogsaa havde lagt i hans Haand; men havde han engang *dømt*, drev Konsekvensen ham nødvendigt over paa Jakob Erlandsens Side, saasom denne bestandigt havde staaet med Kirkens Lovbog i Haanden, den eneste Lov, Legaten kunde anerkjende, naar Striden skulde behandles som en Retssag. Der mangle ikke Tegn paa, at Guido modstræbende har gjort sig til en Tjener for Ærkebiskoppens Lidenskab; men formaaede han ikke at beherske Situationen, var der for ham intet Valg.

¹⁾ Kardinalen siger selv i det slesvigsk-lybekske Aktstykke, som strax skal omtales nærmere: Cum exigente justitia vener: patr. I. Archiepiscopus Lundensem et P. Episcopus Roskildensem et quosdam alios infra scriptos praelatos et clericos regni Daciae, suis sedibus a non suo iudice et praeter juris ordinem destitutos, juxta tenorem apostolici mandati *sententialiter restituissimus*, dominum E. regem Dacie et dominam M. reginam matrem ejus illustres peremptorie *citavimus*. — Dermed stemmer det, at den Erstatningsdom, Legaten fældede i Lybek, nødvendig forudsætter Restitutions-spørgsmaalet forud afgjort; thi først da kunde der reises Sag om satisfactio. Hertil kommer, at Legaten i Skrivelse af 10de November 1266 til alle Prædikebrødre i Danmark klager over, at de, ligesaa lidt som mange Prælater, ikke overholdt det Interdikt, han havde paalagt (Suhm X, p. 987). For at han kunde sige dette, maatte der være hengaaet en klækkelig Tid med Interdiktets almindelige Forkyndelse, med Fristen for dets Ikrafttræden, og med at iagttage, hvorvidt det holdtes eller ikke i alle kirkelige Stiftelser i Landet. Den i Texten givne Fremstilling synes derfor alene antagelig.

Det Skridt, han nu ikke kunde undgaa, var at afgjøre Spørgsmaalet om den Erstatning, der tilkom Prælaterne. Han indstævnedes da Kongen og Dronningen til at høre Modpartens Klager og Paastande. Men Kongen kunde ikke uden den høieste Nød underkaste sine Regeringshandlinger Legatens Dom, der nødvendig maatte fældes efter den kanoniske Ret, især da han, bekjendt med Pavens Forskrifter til Legaten, kunde haabe, at *Paven* kunde og vilde hæve sig over Lovbogen og tage Sagen fra et høiere politisk Standpunkt. Han mødte derfor Stævningen med en Appellation, der kaster Lys over hele Forholdet. Det var Kongen alene, ikke begge de Indstævnte, der appellerede, da den unge Erik nu selv havde i de to sidste Aar overtaget Regeringen. I Appellationsakten hedder det, at Legaten kom ind i Riget, modtagen med tilbørlig Ære, i den Hensigt at gjenoprette den indre Fred, navnlig i Anledning af Striden imellem Kongen og Riget paa den ene Side, Ærkebispens af Lund, Biskopperne af Roskilde og Odense paa den anden. Han havde da flere Samtaler og Underhandlinger med Kongen og Enkedronningen, hvorved disse kom til den Overbevisning, at Legaten virkelig agtede at gjøre hvad han med Gud og Retten kunde for at skaffe dem og Riget Fred; dette var ham jo ogsaa paalagt i flere Skrivelser fra Paven selv, der gik ud paa, at han skulde sørge for at sætte de kongelige Personer og Riget i Sikkerhed, afskære deres Fjender enhver Vei til at skade dem og med Kirkens Censur tvinge disse Fjender og deres Tilhængere til at afstaa fra al Molest. Efter nogen Tids Forløb, da Kongen havde sendt Biskop Johannes af Børglum og Ærkedegnen Peder af Aarhus med flere Sendebud til Kardinalen angaaende disse Sager, lod denne Kongen opfordre til at vælge et for begge Parter sikkert Sted og give Ærkebiskoppen og de to Biskopper Leide til at komme derhen og handle om Sagerne, hvortil Kongen erklærede sig ganske villig¹⁾. Men medens Kongen overlagde dette med sit Raad, ændrede Legaten sin Beslutning og lod ham og hans Moder peremptorisk stævne til at møde eller lade møde i Slesvig Fredag efter Matthæi Dag for at svare Ærkebiskoppen, Biskoppen og hvem Andre

¹⁾ «Elapso postmodum aliquanti temporis spatio idem domin: Cardinalis nobis per vener. patr. dom. Johannem Burglanensem (episcopum) Petrum Arusiensem archidiaconum et quosdam alios speciales nuncios nostros ad ipsum Legatum super prædictis negotiis specialiter missos nobis fecerat intimari, quod nos aliquem locum partibus tutum et ad tractandum de pace aptum eligere curaremus, et quod dictis archiepiscopo et episcopis plenam securitatem illuc perveniendi et pro se agendi et respondendi fieri faceremus; ad quæ facienda nos per eosdem nuncios nostros dicto dom. legato promptos exhibuimus et paratos.» Naar man sammenholder de her antydede Tider med Kardinalens Itinerarium, bestyrkes vor Opfatning: Mødet med Kongen og Dronningen falder da under Kardinalens første Ophold i Roskilde, i Mai, Underhandlingerne med Kongens Sendebud under det andet Ophold sammesteds, foran i August; først derefter er Kardinalens Stævning udstedt, og høist sandsynlig ogsaa først derefter Restitutionsdommen og Interdiktet, hvilke dog ere gaaede forud for Stævningen. — Maaske har Kardinalen, i Kalmar opvartet af den hele Kongefamilie og Rigets Prælater, ved sin Tilbagekomst til Danmark følt sig krænket over, at Kongen og Dronningen nøiedes med at sende ham et Par Geistlige til at afgjøre Forretningssagerne, istedetfor at komme ham personlig imøde.

der havde Klage imod dem. «Over dette pludselige Omslag af Legatens Forsæt» vedbliver Kongen, «bleve Vi med Rette forundrede, mest fordi han lod Os stævne til et mindre sikkert og Os af mange Grunde mistænkeligt Sted, nemlig et saadant, hvor Vi fordum bleve fangne og bleve holdt fangne, og hvor ligeledes Vor Moder Dronningen blev fangen og i Fangenskabert ført udenfor Riget samt i længere Tid holdt fangen. Sammesteds blev ogsaa Vor elskede Farbroder høilovlig Ihukommelse Erik, fordum Konge af Danmark, saaledes behandlet af sine Avindsmænd, som flere af vort Riges Stormænd ikke ere uvidende om. Dette Sted grændser nemlig saa nær til Vore og Vort Riges stærkeste Hovedfjender, at Vi hverken i egen Person eller ved Fuldmagt vilde kunne komme sikkert derhen formedelst samme Fjenders Nærhed og Baghold, med mindre Vi samlede en væbnet Styrke og Hær, hvad Vi for Tiden ikke kunne og heller ikke ere pligtige til, især da der ikke bør paalægges de stridende Parter større Uleilighed og Udgifter end fornødent». Kongen har desaarsag forlangt af Legaten et sikkert og passende Mødested anvist, samt lovet Modparten fuld Sikkerhed derhen efter Legatens egen Villie; hvilket denne dog ikke har gjort. Da Kongen derfor finder sig imod Ret og uden gyldig Grund besværet af Legaten, saa «appellere Vi fra saadan Besværing, som Legaten maatte være tilsinds at paaføre Os og Vor Moder, Vort Rige, Vore Tromænd og Undersaatter, for Os, Vor Moder, der er under Vort Værgemaal, Vort Riges tro Mænd, Vore Undersaatter og hele Vort Rige til det apostoliske Sæde i dette Skrift, samt forlange første og anden Gang indstændigen Bevisbrev¹⁾, idet Vi lægge Os, Vort Rige og de ovennævnte Personer, Alle og Enhver, under bemeldte Sædes Værn og Beskyttelse. Til Vidnesbyrd have Vi hængt Vort Segl for dette nærværende Brev. Saa skeet i Ribe i Hr. Legatens personlige Nærværelse i Herrens Aar 1266, den 27de August, nærværende Biskopperne af Ribe, Viborg og Aarhus med Flere baade af lærd og læg Stand, hvilke Biskoppers Sigiller ere tilligemed Vort hængte for nærværende Brev til Vidnesbyrd om, at saa er skeet.»

Dette baade i Indhold og Form meget forstandige Aktstykke viser, at Kongen har havt duelige Raadgivere og Kancellister, der kjendte baade den kanoniske og den civile Ret. Det maa billiges, at han skjød sin Moder personligt ud af Sagen ved at erklære sig for hendes Værge. Dronning Margarete havde hidtil taget alt Modpartens Had paa sig; mod hende har sikkert ogsaa den svenske Hertuginde Mechtildis Øretuderier til Kardinalen været rettede. Og at Retssagen tildels var betænkt til hendes Ydmygelse har man god Grund til at tro, da Kardinalens Stævning lød baade paa hende og paa Kongen, som dog nu ene stod til Ansvar for Regeringens Handlinger. Dernæst var det baade politisk og juridisk rigtigt, at Appellationen støttede sig til Stævningsstedets Usikkerhed. Det var en

¹⁾ — appellamus ad sedem apostolicam in his scriptis et apostolos petimus et iterum petimus. Denne Formular er hentet fra *Civilretten*; jfr. *Corpus jur. civilis, Digesta libr. 49—6—1.*

i sig selv vel grundet Indsigelse. Kongen havde fuldkommen Ret i sine Indvendinger imod Byen Slesvig. Kardinalen viste ligefrem Partiskhed ved at lægge Retshandlingen til en By, hvor Ærkebiskoppen og hans Tilhængere vare trygge under Hertug Erik, Hovedmanden i Jakob Erlandsens Sammensværgelse og Kongens aabenbare Medbeiler. Og denne Indsigelse var den eneste anvendelige, fordi Paven ved at give Legaten Fuldmagt til at anvende Kirkens Censur «*appellatione postposita*» eller «*remota*» forud havde afskaaret enhver anden end netop denne. Innocentius den Tredie havde reskriberet, at naar i Pavens Skrivelse Appellation er forbudt, skal dette forstaaes om enhver Indsigelse, Loven ikke *udtrykkelig* indrømmer; men ved en anden Leilighed, at naar den Indstævnedede ikke uden Fare kan komme til den Dommer, der har kaldet ham, kan han frit appellere til Paven, om end Appel er afskaaret i Kommissoriet. Begge disse Bestemmelser vare optagne i Dekretalerne og havde derved faaet almindelig Gyldighed¹⁾. Men Dekretalerne vare jo netop Jakob Erlandsens og nu tillige Legatens stærkeste Vaaben.

Dog, saa vel grundet Kongens Indsigelse end var, tog Legaten ikke Hensyn til den. Da Ærkebiskoppen med de andre Prælater, undtagen Biskoppen af Odense, der maaske er død i Mellemtiden, mødte i Slesvig efter Stævningen, afsagde Legaten Dom i Erstatnings-sagen. Domsakten lyder saaledes:

«I Herrens Navn Amen. Vi Broder *Guido*, af Guds Naade Kardinalpresbyter til S. Laurentius in Lucina, det apostoliske Sædes Legat, til alle Nulevendes Kundskab og til Minde for Efterkommerne. Efterat Vi ved en Kjendelse i Rettens Medfør havde gjenindsat de ærværdige Fædre Ærkebiskop Jakob af Lund og Biskop Peder af Roskilde, samt de andre nedennævnte Prælater og Klærke af Danmarks Rige, der vare deres Embedssæder og Rettigheder berøvede af den, der ikke er deres Dommer, og uden lovlig Rettergang, saa have vi peremptorisk indstævnet Hr. Erik, Danmarks Konge, og Dronningen Fru Margarete hans Moder til at møde for Os i Person eller ved lovsikkede Fuldmægtige paa bestemt Sted og til bestemt Tid for at høre den Vurdering af borttagne Ting, paaført Skade og tilføiede Krænkelser, som bemeldte Ærkebiskop, Biskop, Prælater og Klærke agtede at paastaa. Men da til bestemte Tid og Sted ikke fremkom nogen Fuldmægtig for Kongen og Dronningen uden alene *Peder Aaby*, spurgte vi ham, om han vilde svare for Kongen og Dronningen og fremlægge sin Fuldmagt; men han svarede, at han ikke var kommen for at gaa i Rette i ovennævnte Sag paa Kongens og Dronningens Vegne, men alene for at tilkjendegive Os, at Vi ikke burde befatte Os med de Ting, der vare Biskopperne, Prælaterne og Klærkene fratagne, af tre Grunde: først fordi disse Ting gik til Len af Kongen²⁾, saa

1) Epistolæ Innoc. III ed. St. Baluzius I, col. 621; libr. V ep. 22; i Brequigny og l. P. du Theils Samling er det epist. 23 i V Bog. — Decretales 2—28—47 og 53.

2) — quia res illæ tenebantur a rege.

at Dommen tilkom ham, ikke Os; dernæst fordi Kongen havde appelleret fra Os og opretholdt den allerede skete Appellation; endelig fordi de nævnte Ting allerede vare inddragne til Kongens Fiskus og samme tilskrevne formedelst disse Prælaters og Klærkes grove Forseelser¹⁾. Derom lagde han i Rette for Os Brev med det kongelige Segl, der vidtløftigen indeholdt det Anførte. Derefter toge Vi Sagen i Beraad med gode Mænd og kyndige og kjendte for Ret, at bemeldte Konge og Dronning vare forsættelig udeblevne og ikke mødte i Retten²⁾, saa at Vi derefter kunde foretage Hovedsagen imod Kongen og Dronningen angaaende Erstatning og Vurdering af de ovennævnte Ting, samt Godtgjørelse for Skade og Krænkelser, saasart det forekom Os nyttigt, mest fordi Kongen i det omtalte Brev ganske aabenlyst bekjender, at disse samme Ting, der ere Prælaterne og Klærkene fratagne, ere inddragne i Kongens Fiskus. Derefter ventede Vi længe efter Kongen og Dronningen, at de vilde gjenindsætte bemeldte Prælater og Klærke i deres Rettigheder og Embeder samt yde dem Erstatning som ommeldt, men havde ingen anden Frugt af Vor Venten end Uærbødighed og Foragt; hvisaarsag Vi lode Os af samme Ærkebiskop, Biskop, Prælater og Klærke foredrage deres Regnskab og Vurdering af de fratagne Ting, den lidte Skade og den tilføiede Uret, hvorved Vi fandt, at som den Godtgjørelse, de krævede, paastod den nævnte Ærkebiskop for sig og sin Kirke en Summa af *Ti Tusinde Ottehundrede og Atten Pund gode og fuldvægtige Sterlinger eller Sexten Tusinde To Hundrede og Syv og Tyve Mark Sterlinger*, regnet 13 Skilling og 4 Denarer paa Marken. Biskoppen af Roskildes Paastand løb op til *Fire og Tyve Tusinde Fire Hundrede og Fem Pund Sterlinger eller Sex og Tredive Tusinde Syv og Tresindstyve og en halv Mark*, regnet 13 Skilling og 4 Denarer paa Marken. Magister Sacer, Provst i Lund, hans Fordring androg *To Hundrede og Fem og Tyve Pund Sterlinger*; Nikolaus Götes, Kannik i Roskilde, *Tre Hundrede Syv og Halvtredsindstyve Pund Sterlinger og Syv Skilling Sterling*; Magister Ro's, Kannik i Ribe, *Et Tusinde Mark reent Sølv*; Præsten Davids, Sogneherre til Rude Kirke, *Tyve Pund Sterlinger*. Vi gjorde derefter et rimeligt *Afslag* i ovennævnte Beløb og toge gode Mænd saavel af Danmarks Rige som af Nabolandene paa Raad, hvorefter Vi forelagde Ærkebiskoppen at gjøre sin Ed for en Sum af 10,500 Mark Sterlinger og derunder, 13 Skilling og 4 Denarer regnet paa Marken; Biskoppen af Roskilde ligeledes for 20,500 Mark Sterlinger og derunder af lige Vægt og Værdi; Provsten i Lund 320 Mark Sterlinger og derunder af lige Vægt og Værdi; Nikolaus Göte for 430 Mark Sterlinger og derunder, og samme Nicolaus Göte som Fuldmægtig for ovenmeldte Magister Ro for 650 Mark reent Sølv og derunder; Præsten David for 25 Mark Sterlinger og derunder, af samme Vægt og Værdi som ovenfor. Men saasom ovennævnte Ærkebiskop, Biskop, Prælater og Klærke, efterat have aflagt Eden, stadigen forsikkrede, at Værdien af de fratagne

¹⁾ — propter enormes excessus prælatorum.

²⁾ — pronunçiamus contumaces.

Ting og Indtægter, samt Vurderingen af Tab og Krænkelser utvivlsomt løb op til saadanne Summer og derover, saa dømme Vi Kongen og Dronningen til at erstatte Ærkebiskoppen 10,000, Biskoppen 20,000, Provsten 300, Nicolaus Göte 400, David Præst 20 Mark Sterlinger gode og fuldvægtige, 13 Skilling og 4 Sterlinger regnet paa Marken, samt Magister Ro, eller hans Fuldmagt Nikolaus Göte paa Magister Ro's Vegne, 600 Mark reent Sølv. Dog at der forbeholdes samme Prælater og Klærke Søgemaal angaaende det Gods, der er borttaget, forkommet¹⁾ eller fortæret, samt Indtægter oppebaarne fra den Tid, da de ved Staden Lybek først opgjorde Regningen, indtil Andendagen efter S. Lukas Evangelistes Dag Aar 1266²⁾. Men Vi *bandlyse i Skrift*³⁾ bemeldte Konge og Dronning *fra nu af*, med mindre de have fornøiet Ærkebiskoppen, Biskoppen og Klærkene for de ovennævnte Sager og Summer inden de nedennævnte Forfaldsdage, nemlig inden førstkommende Juledag Enhver for en Trediedel, inden den nærmest paafølgende Paaske for den anden Trediedel, og for hele Resten inden Vor Frue Dag Himmelfart nærmest derefter. Til Bekræftelse paa alt det Ovenstaaende have Vi befalet det skrevet og bragt i offentlig Form af undertegnede *Guillelmus* Notar, samt forsynet med Vort Sigil. *Afsagt og forkyndt* blev denne Dom in scriptis i Staden Lybek af den nævnte Herre Kardinal i Overværelse af de ovennævnte Ærkebiskop, Biskop, Prælater og Klærke, samt Herrerne *Henrik* Skolastikus, *Herman* Kantor, *Walpodus* Kæmmerer, *Nikolaus* Præst og Magister *Alexander*, Lybekske Kanniker, *Johan* Provst og *Martin* Præst paa Rügen i Roskilde Stift, *Nikolaus* kaldet *Vind*, Kannik i Roskilde, Magister *Addo* Fysikus, Kannik ved S. Georg i Kambray (sic), *Johannes* «Magistri Milonis», Kannik i Breslau, og Hr. *Johannes* Præst, Kannik i Posen, ovennævnte Hr. Legatens Kapellaner, Hr. *Johannes* ovennævnte Ærkebiskops Broder, og *Henrik*, Borger i Lybek med flere Andre dertil særlig kaldte Vidner, i Herrens Aar Et Tusinde To Hundrede Tresindstyve og Syv, den tiende Dag i September Maaned, i den ellefte Indiktion⁴⁾, Pave Clemens den Fjerdes tredje Pontifikataar.

Og jeg *Guillelmus de Alisia*, af Romerkirkens Myndighed offentlig Notarius, har overværet den foranskrevne Doms Afsigelse og skrevet den efter ovennævnte Hr. G. Kardi-

¹⁾ I Transsumptet staaer: — *quæstione super bonis ablatis de predictis vel consumptis*. I Originalen har vist staaet, abbrevieret: *ablatis, deperditis vel consumptis*.

²⁾ D. 19de October 1266.

³⁾ *Nos vero prædictos regem et reginam ex nunc excommunicamus in scriptis*. Dette in scriptis er sikkert tilføjet af Hensyn til den Lugdunensiske Kirkeforsamlings Paalæg under Innocens den Fjerde (1245), der gav Bestemmelser til Forhindring af Bandlysningens Misbrug, navnlig ogsaa den, at den skulde skee skriftlig. *Concilium Lugdunense primum i Mansi's Coll. Concil. m. XXIII, col. 646. (Sext. Decret. 5—11—1.)*

⁴⁾ — «*indictione undecima*» skrevet fuldt ud. Efter den almindelige Indiktionsregning falder den 10de September 1267 i den tiende Indiktion. Her maa Notaren altsaa have brugt den i Kuriens Expeditioner dengang usædvanlige *indictio Constantinopolitana*, som skiftede med den 1ste September.

nals Bud og Befaling og redigeret den i offentlig Form, samt ombedet signeret den med mit Mærke.»

Ved dette Aktstykke er først at mærke, at Originalakten ikke er bevaret, eller i det mindste hidtil ikke er kommen for Dagens Lys. Aktstykket kjendes kun af et Transsumpt paa Pergament, udfærdiget af Biskop B., Provst G., Kapitlet i Slesvig og Broder Michael, Guardian i Minoriterklostret sammesteds, men uden Aarstal. Der kan dog ikke tvivles paa, at der ved *B* menes *Bondo*, Biskop i Slesvig fra 1266 indtil 1282. Dette Transsumpt, som nu er i Universitetsbibliotheket, fandtes fordem i Roskilde Domkapitels Arkiv og er derefter *afskrevet* i den store Bartholinske Samling til Danmarks Kirkehistorie, 5te Tome, hvorefter det er *aftrykt* som Bilag til 10de Tome af Suhms Danmarkshistorie S. 989, hvor det dog ikke angives, at det hidrører fra det slesvigske Transsumpt, da dog dette Aftryks Original, den Bartholinske Afskrift, udtrykkelig anfører de transsummerende Prælaters Indlednings- og Slutningsformularer. Derved fremkommer let den Misforstaaelse, at Bartholin, og Suhm efter ham, giver selve Originalakten. Hvad der foreligger tilgængeligt for Alle hos Suhm er altsaa et *Aftryk*, nogenlunde korrekt, af en *Afskrift*, hvis Korrekthed nu ikke kan fuldstændigt prøves, fordi den maa være tagen af Bartholin, førend Transsumptet led de Beskadigelser, dets nuværende Tilstand udviser, af en *Afskrift*, der vel giver sig selv Vidnesbyrd om Troværdighed og Nøjagtighed, men som dog fremkalder Uvished og Tvivl paa flere end eet Punkt. Mon Transsumptet virkelig Intet har oversprunget eller forvansket? Skulde Originalakten virkelig ikke have angivet Tid og Sted for Legatens Contumatskjendelse og for den eventuelle Bandlysning? En saadan Tids- og Stedsangivelse savnes nu i Transsumptet, i hvilket Akten vel tilsidst er dateret Lybek den 10de September 1267, men desuagtet i det Væsentlige er udateret, da dette Datum ikke vedkommer Andet end den endelige Pronunciation af Bandlysningen, ikke Contumatskjendelsen og den eventuelle Bandlysning. Det er nemlig tydeligt, at, som Akten nu foreligger, omfatter den forskjellige Retshandling af Legaten. Han havde indstævnet Kongen og Dronningen til Møde i Slesvig d. 24de September 1266; Kongen lod møde paa begges Vegne, men blot for at protestere. Legaten erklærede dem dog begge *contumaces*. Denne første Kjendelse maa være afsagt i Slesvig d. 24de September eller en af de nærmest paafølgende Dage, dersom den ikke skulde blive en retlig Nullitet: Stævningens Dag og Sted kunde Dommeren ikke forrykke vilkaarligt. Derefter — siger Akten — ventede Legaten *længe* (diu) paa, at Kongen og Dronningen skulde restituere Prælaterne, og først efterat denne Forventning var bleven skuffet, skred han til Erstatningssagen. Der ligger altsaa en Tid imellem Contumatskjendelsen og Erstatningsdommen, ikke Timer eller enkelte Dage, men i det mindste saa mange Uger, at Kongen *kunde* opfylde Legatens Forventning. *Hvor* Erstatningssagen er kommen i Rette, kan heller ikke ligefrem sees af Akten; men det synes rimeligt, at dette er skeet i Lybek, hvor Kardinalen opholdt sig senest den 13de Oktober. Det Naturlige bliver, at

denne Dom er afsagt den 19de Oktober 1266 i Lybek; thi Bestemmelsen om et Tillæg til den idømte Erstatning for Tidsrummet imellem den første Opgjørelse i Lybek af Prælaternes Regnskab og Dagen efter Lukas Evangl. kan fornuftigvis kun gaa paa den Tid, hvori Erstatningsprocessen er ført, fra Regnskaberne fremlagdes indtil Dommen faldt¹⁾. Da saa Erstatningskravet er paakjendt, tilføies de tre Betalingsterminer og den eventuelle Bandlysning i Tilfælde af, at disse oversiddes. Der kan spørges, om disse to Domme oprindeligt have været indførte hver i sin Akt? Man skulde jo tro, at Contumatskjendelsen maatte være Kongen meddelt i Form, for at han kunde vide hvad han havde at rette sig efter; men da Akten som den nu foreligger slet Intet taler eller antyder derom, og da denne Kjendelse jo ogsaa i sig selv kun var Indledningen til selve Erstatningsdommen, saa kan det være, at den samlede Retshandling først er beskrevet efter denne, altsaa efter den 19de Oktober 1266 i Lybek. Denne Domsakt, mener jeg, gaaer indtil den første Notarialpaategning i Aktstykket medregnet, og har været forsynet med Dommerens hængende Sigil, altsaa været skrevet paa Pergament. Hvad der i vort Aktstykke følger derefter, er en Paategning om, at efter Udløbet af den sidste Betalingsfrist er nu den 10de September 1267 Straffetruselen om Bandlysning traadt i Virksomhed, saa at Kongen og Dronningen ere bandlyste ikke fra den 10de September 1267, men fra den Dag, da Erstatningsdommen faldt²⁾. Men nu kunde strax det store Band, det egentlige Anathema, lyses over dem; thi dette var Virkningen af hint «*ex nunc*» hvormed den eventuelle Bandlysning ledsagedes. Dette *ex nunc* gjør det ogsaa svært at forstaa, at der i Originalakten skulde kunne mangle en Tidsbestemmelse som Udgangspunkt for Beregningen.

Akten indeholder altsaa *tre* Retshandlinger: en Contumatskjendelse afsagt i Slesvig sidst i September, Erstatningsdommen med eventuel Bandlysning, fældet i Lybek midt i Oktober 1266, Anathemet udraabt i Lybek den 10de September 1267. At disse forskellige Handlinger ikke træde tydeligere adskilte *for Øiet* frem i Akten selv, hidrører sagtens derfra, at det kun er Transsumptet, vi kjende, og at i dette Alt er skrevet ud i Et, i ubrudte Linier.

Af andre Enkeltheder tildrager den kongelige *Afvisningspaastand* sig især Opmærksomhed. Den støttede sig til tre Grunde: Kongen er Herre over Stridens Gjenstand, han har indanket Legatens Stævning for høiere Dommer, Modparten har ved sine Misgjerninger selv forskyldt de omstridte Tings Inddragelse i Kongens Fiskus. Der kan gjøres den Indvending imod den ovenfor givne Oversættelse, at lige efter Ordene staaer der kun i

¹⁾ Overensstemmende med Civilrettens Bud om fructus medii temporis eller fructus pendentes, Corp. jur. civ. Instit. 4—17—§ 2. 3; Dig. 6—1—44; Cod. 3—32—22; 7—51—2.

²⁾ Det er vildledende at fremstille det, som om Kongen og Enkedronningen ere to Gange bandlyste, først 1266, og anden Gang 1267. Der er fældet *een* Bandlysningsdom over dem, nemlig i det førstnævnte Aar; men denne var eventuel. De vare altsaa slet ikke i Band, førend den 10de September 1267, men da med Retsvirkning fra Erstatningsdommens Dag.

Aktstykket, at Legaten ikke burde blande sig i denne Sag, fordi hine Ting *holdtes* af Kongen, saa at Dommen tilkom Kongen, ikke Legaten¹⁾. Men dette kan ikke forstaaes om den faktiske Besiddelse i Øieblikket, da en voldsom Tilegnelse af hvad der retligt tilhører Modparten selvfølgelig ikke kan gjøre Nogen til Dommer i sin egen Sag. Naar man derimod forstaaer Ordene om *Lensforholdet*, nemlig om Kronlen, Regeringen har frataget Prælaterne til Straf for deres Misgjerninger, saa kastes et helt nyt Lys over Processen. Ordet *tenere*, holde, betegner i Middelalderens Latin ogsaa at have en Ting til Len af Eieren; og at Kongen her fremdrog dette Forhold som Adkomst til at paastaa sig erkjendt som Dommer, viser at hans Raadgivere havde seet sig vel om i Dekretalerne, da Paastanden ikke mangler Støtte i disse. Det hedder saaledes i en Bestemmelse af Pave Alexander den Tredie: «søger geistlig Mand sine Ting eller Kirkens hos Lægmand, og denne paastaaer, at Stridens Gjenstand ikke er Kirkens eller den Geistliges, men hans, bør den efter den strenge Ret drages for *verdslig* Dommer, efterdi Sagsøgeren bør følge Sagsvolderens Værnething; ihvorvel det *holdes* anderledes i de fleste Tilfælde». Og der anføres en Sag, hvor to Riddere i en Godstrætte vare kaldte for Biskoppens Ret, men hvor Lensherren havde forbudt dem i en Sag om verdsligt Len at svare for geistlig Domstol. Her befaler den samme Pave, at Sagen skal afgjøres af *Lensherren*²⁾. Om disse Lovsteder tilstrækkeligt begrundede Kongens Indsigelse, kan være tvivlsomt; Dommeren sees slet ikke at have taget Hensyn til dem; men saa meget var i ethvert Fald givet, at det kunde benyttes til en Afvisningspaastand, hvorimod en Paastand paa, at Dommermyndigheden skulde følge med den voldsomme Tilegnelse, var altfor taabelig til at Kongens Kancelli kan have gjort den. Forstaaet som her, indeholder denne første Indsigelse, som vi iøvrigt kun kjende af Dommens korte Referat, altsaa ikke kjende dens Formulering, et høist betydningsfuldt Vink om, at Kongen virkelig har opfyldt sin Faders Trusel om Inddragelse af de Len og Godser, hvormed ældre Konger havde udstyret Prælaturerne; og dette styrkes ved et Blik paa Prælaternes Erstatningskrav. Thi naar Ærkebiskoppen forlanger over 16,000 Mark Sterlinger, Biskoppen af Roskilde endog 36,000 Mark, saa kan der ikke have været Tale alene om Klenodier og Løsøre, som Regeringen havde beslagnet, men maa være tænkt paa store Godser og Besiddelser; Biskoppen af Roskildes Fordring bliver endda kun begribelig under den Forudsætning, at Kongen har taget Bispestolens Perle *Kjøbenhavn* til sig. Det kan iøvrigt ikke sees, hvor stor en Del af Fordringerne der skal gjælde for *restitutio*, hvor stor for *satisfactio*, men i ethvert Fald er det vist, at den kongelige Fiskus end ikke paa langt nær var istand til at udrede saadanne

¹⁾ — «primo videlicet, quia res illæ tenebantur a rege, et ideo ad ipsum, non ad nos (sc. legatum) iudicium pertinebat».

²⁾ Decretales Gr. IX, 2—2—5. 6.

Pengesummer, selv om Kongen havde været lige saa villig, som han var uvillig, til at efterkomme Legatens Dom.

Ret mærkeligt er det at see, hvorledes Legaten behandler Prælaternes Fordringer. Han gjør først et dygtigt Afdrag i de indgivne Regninger og vil ikke stede Klagerne til Ed for Mere end disse nedsatte Beløb; og da de saa, efterat have aflagt Eden, fastholde Paastanden paa Regningernes Rigtighed, paalægger han dem en følelig Bøde — thi Andet kan det ikke kaldes — i Form af en yderligere Nedsættelse. Han kan umuligt have troet paa Fordringernes Rigtighed, saa at de gjentagne Afdrag middelbart indeholde en nærgaaende Tilkjendegivelse af hvad han ikke kunde sige dem lige i Øinene: I have forelagt ganske ublu Regninger. Men da han nu engang maatte dømme og efterat have kjendt den ene Part *contumax* maatte lægge den anden Parts Ed til Grund, kunde han dog ikke undgaa at tilkjende Prælaterne Noget af det, de havde fordret, en klækkelig Del af det, de knurrende og protesterende havde gjort Ed paa. Det er som læste man Guidos Ærgrelse imellem Dommens Linier og hørte ham i Følelsen af sin Vanmagt ligeoverfor den Konsekvents, han havde givet Magten over sig, at gjentage Pontius Pilatus' arrige Ord til Fari-særerne.

At Kardinalen havde belagt Riget med Interdikt har Intet med denne Slesvig-Lybekske Dom at gjøre. Interdiktet var en Følge af den Restitutionskjendelse, han tidligere havde afsagt. Men han maatte her i Lybek erfare, at næsten Ingen holdt hans Interdikt, der ikke engang *kunde* komme til Udførelse, naar ikke Biskopperne forkyndte det hver i sit Stift og lode det overholde i Domkirkerne, efter hvilke Sognekirkerne rettede sig. Legaten gjorde derfor ogsaa i det Lybekske Møde Skridt til at gennemføre Interdiktet. Vi have endnu en Skrivelse til alle Prædikebrødrene i Danmark, hvori han beklager sig over, at nogle Prælater ikke overholde det i deres Domkirker; derfor paalægger han nu Ordenen at holde Interdiktet nøiagtigt, uanseet om de have det Privilegium af Paven, at *de* ikke behøve at holde et Interdikt, saalænge den vedkommende Domkirke ikke holder det, «da saadan Lighed selvfølgelig ikke strækker sig til en ulydig og rebelsk Kirke»¹⁾. Det synes efter disse Ord rimeligt, at han ogsaa har truffet andre Anstalter for at skaffe sin Dom Lydighed — maaske truet de vrangvillige Biskopper med Band; men det vides dog ikke, at han her i Lybek 1266 har virkelig bandlyst nogen af dem, det skulde da være Biskoppen af Aarhus. Klosterbogen fra Æm siger det rigtignok; men det er et Spørgsmaal, om den ikke sammenblander hvad der skete i 1267 med det, der gik for sig i det foregaaende Aar²⁾.

Ogsaa Striden imellem Biskop Tyge og Abbed Thuro trængte sig paa Legaten her i Lybek. Abbeden havde opsøgt ham i Ribe, og Legaten havde derefter kaldt Biskoppen

¹⁾ Suhm X, p. 987.

²⁾ S. R. Dan. V, p. 292.

for sig til Ribe, til Slesvig, til Lybek, men forgjæves, — saa siger i det mindste Klosterbogen, hvis Paastande dog maa optages med Varsomhed; i Ribe har Biskop Tyge i ethvert Fald ikke unddraget sig Kardinalens Nærværelse, som man seer af Kongens Appellation. Men i Slesvig og Lybek har han vistnok ikke været; hvad havde han ogsaa at varetage der, naar han ikke blev formelig indstævnet for Legatens Domstol?, hvorom Intet foreligger; thi selv efter Klosterbogen var der endnu ikke Tale om nogen Rettergang i denne Strid, saa at Bogens Forfatter harmer sig over, at Legaten ikke dømte Biskoppen for trodsig Udeblivelse. Han gjorde det ikke, siger Munken, «formedelst hans Hjertes altfor store Enfold (simplicitas); thi Legaten var yderst velvillig imod Alle og vilde Ingen dømme, naar han ikke blev nødt og tvungen dertil»¹⁾: en Karakteristik af Guido, der fuldkommen stemmer med hvad de andre Kilder berette om ham, med Pavens Yttringer og med vor Skildring af hans Adfærd i Danmark. Abbed Thuro gjorde imidlertid sit Bedste for at hidse den mægtige Ordensbroder imod Fjenden. Han indgav et Klageskrift til ham og lod det oplæse i den store Forsamling i Lybek, hvori Kongens eventuelle Bandlysning blev forkyndt, og han forglemte deri Intet, der mentes at kunne bringe Legaten i Harnisk imod Tyge. Men paa Kardinalen kan det ikke have gjort stort Indtryk: han foretog Intet imod Biskoppen. Tværtimod, plaget af alle disse danske Tvistigheder, han ikke kunde faa jævne, alle disse lidenskabelige Mennesker, der ikke vilde høre ham, men bruge ham til at knuse forhadte Modstandere, ilede han allerede Dagen efter bort fra Lybek og gik til Bremen, hvor han sammenkaldte en Provindsialsynode og traf flere nyttige Foranstaltninger, som imidlertid ikke vedkomme den danske Sag²⁾. Men han slap dog ikke for sine danske Plageaander. Abbed Thuro ilede efter ham til Bremen, hvor den ihængende Abbed imidlertid blev syg, saa at han ikke kunde forfølge Legaten til Magdeborg. Jakob Erlandsen, der fortsatte Jagten, paatog sig dog Abbedens Ærinde og medbragte virkelig fra Magdeborg et Commisorium af 30te November, hvorved Legaten overdrog den nyvalgte Biskop Bondo af Slesvig at staa Abbeden og Konventet bi som Forsvar imod deres Forfølgere og ikke tilstede, at Nogen forurettede dem paa Personer eller Ting, men hellere ved tilbørlig Kirkestraf nøde deres Fjender til at fyldestgjøre dem for allerede tilføiet Skade og Uret³⁾. For ikke at afbryde Hovedfortællingen tilføier jeg her, at Bondo, der i Julen 1266 var bleven indviet af Ærkebiskoppen⁴⁾, ifølge denne Magdeborgske Fuldmagt som subdelegeret Dommer stæv-

¹⁾ S. R. D. V, 291.

²⁾ Mansi's Note til Raynaldi, III, p. 198. Hamburgisches Urkundenbuch, p. 581.

³⁾ S. R. D. V, 295.

⁴⁾ At det var Jakob Erlandsen, ikke Legaten, der ordinerede Bondo i Julen 1266, er klart deraf, at Guido paa den Tid var dybt inde i Tydskland, og fornemlig deraf, at han, der selv ikke var Biskop, men Presbyter, selvfølgelig ikke kunde meddele sacramentum ordinis, som han selv ikke havde. Som Legat havde han vel Pavens Myndighed indenfor visse Grændser, men ikke hans Ordo.

nede Tyge for sig. Denne lod møde i Flensborg ved en Præst *Benedikt*; men ham fik man afvist under Paaskud af, at han var i Band og saaledes ikke kunde gaa i Rette¹). Saa udeblev Tyge efter gjentagen Stævning, hvorfor han dømtes in contumaciam og bandlystes, hvad der dog, saavidt man kan see, slet ikke hjalp Abbeden og Klosteret, da de og deres Patroner manglede enhveromhelst Magt til at bøie den myndige Biskop. Tyge understøttedes af Kongen, der villigt laante Øre til hans Klager over Abbeden, især da denne ganske havde kastet sig i Ærkebiskoppens og Hertug Erik Abelsøns Arme, saa at Hertugen endog gik saa vidt i Anmasselse imod Kongen, at han i Marts 1267 udstedte et almindeligt Beskyttelsesbrev for Øm Kloster og lod det læse, som om det var et aabent Kongebrev, paa Hjelmslev Herredsting i Nørrejylland. En saadan Anmasselse vilde være ubegribelig, dersom ikke Hertug Eriks Indblanding har været netop det, Øm Klosters Sendebud til Rom og Kardinalen have tilsigtet med at faa Kurien til at udnævne *slesvigske* Prælater til Klosters Konservatorer. Det lader til, at de gamle Sømmensvorne, nu samlede i Slesvig, have gjort sig Haab om endelig at faa Kongen stødt fra Thronen, da de ved Legatens Dømmende at have god Udsigt til at faa Romerkirkens hele Magt paa deres Side.

Det endelige Udfald af Ømstriden kjende vi ikke umiddelbart, da Klosterbogen er afbrudt og ingen anden Kilde har Oplysninger derom; men det kan neppe have været ugunstigt for Tyge.

Tredie Afsnit.

Efterat Kardinalen havde forladt Lybek i November 1266, drog han om i de fjernere Egne af sin Legation. I December 1266 var han endnu i Magdeborg, hvor han, som i Bremen og senere i Breslau og i Wien, holdt en provindsial Kirkeforsamling; derefter

---

¹) Benedikts Bandsættelse var vist ikke andet end en Paastand om, at han var falden i Band ipso facto, fordi han havde taget et Par Heste fra Ømklosters Folk; thi Vidnesbyrd derom af to Munke findes blandt Sagens Akter uden paa anden Maade at staa i Forbindelse med Processen. Hvorfor, og med hvad Ret, han havde gjort det, faaer man ikke at vide. Det seer i Klosterbogen ud til, at da Benedikt er mødt i Flensborg med Biskop Tyges Fuldmagt, har Abbed Thuro exciperet: Du kan ikke gaa i Rette; thi det har du gjort, derpaa staaer Bandstraf, altsaa er du ipso facto bandlyst. Dette har saa Dommeren givet Medhold. Men saaledes kunde Tyge ikke engang møde, om han end vilde; thi den samme Exception kunde fremsættes imod ham selv og imod hvemsomhelst, han vilde sende. Excommunicatio latæ sententiæ, der nu atter er nærmere limiteret og stadfæstet af det almindelige Vatikanske Concilium i 1870, maa være et saare kraftigt Middel i en Skriftefaders Haand; men udenfor Skriftestolen, naar den skal virke Andet end at ængste og forurolige Samvittigheden, — naar den, kort sagt, brugtes som i Middelalderen til at forrykke ydre Retsforhold, var den et ligesaa absurd som tyrannisk Tvangsmiddel.

finde vi ham fra Februar til Mai 1267 i Breslau, Prag og Wien¹⁾. Det feiler sikkert ikke, at han jo sidst i Aaret 1266 eller først i 1267 har indberettet til Paven hvad der var forefaldet i den danske Sag. Vi kjende ikke denne Indberetning; men af Pavens Svar er det tydeligt at spore, at den Vending, Sagen havde taget med Interdiktet og Kongens eventuelle Bandsættelse, ikke behagede ham. Paven giver i dette Svar først et Udtog af Legatens Indberetning og tilføier, at han selv imidlertid har modtaget Kongens og Dronningens Appellation med Indsigelse imod det Mødested, Legaten i sin Stævning havde betegnet dem, og at de ved deres Fuldmægtig nu dreve herpaa ved Kurien. «Vi paalægge dig», vedbliver Paven, «i denne Anledning paa Vore Vegne indtrængende at formane og formaa Kongen og Dronningen til at tilstede Ærkebiskoppen, Biskoppen, Prælaterne og Klærkene at vende tilbage til og opholde sig i Riget, samt dertil at give dem trygt Leide edelig bekræftet af Kongen, Dronningen og tyve af de fornemste Personer i Riget efter dit Valg; derom bør udfærdiges aabent Brev under Kongens, Dronningens og de nævnte Personers Besegling. Fremdeles bør Kongen og Dronningen igjen stede Ærkebiskoppen, Biskoppen og de Andre til fredelig og rolig Besiddelse af deres Kirker, alle deres Beneficier og urørlige Eiendomme, samt det Løsøre, der endnu er til, og til de oppebaarne Indtægter. Naar saadan tryk Sikkerhed er givet, og Restitutionen sat iværk samt de af dig fældede Bandlysnings- og Interdiktsdomme ophævede, da skal du enten selv eller ved Andre flittigen undersøge, hvilke Indtægter der ere fortærede, og derom, hvis muligt er, tilveiebringe en mindelig Overenskomst mellem Parterne. Kan en saadan ikke komme istand, da skal du afgive en Kjendelse om hvad du i saa Henseende finder tjenligst saavel for Rigets som for Ærkebiskoppens, Biskoppens og Prælaternes og de andre Geistliges Bedste og deres fredelige Status. Saa skal du ogsaa lade Ærkebiskoppen og de Andre love skriftlig og med korporlig Ed, at de hverken selv eller ved Andre ville aabenlyst eller hemmeligt krænke enten Kongen eller Dronningen eller Nogen af deres, ikke forstyrre Rigets Rolighed, samt hverken aabenbart eller hemmeligt staa *dem* bi med Raad eller Daad, der ville krænke eller forurolige Kongen, Dronningen eller Riget. Men ville Ærkebiskoppen, Biskoppen og de andre Ovennævnte ikke forlade sig paa saadant Leide og Sikkerhed, skal du overdrage det Restituerede til deres Fuldmægtige og saa tillade Ærkebiskoppen og Biskoppen i Vort Navn at ordinere deres Geistlige, Ærkebiskoppen at indvie sine Lydbiskopper, udenfor Riget i deres Landflygtighed. Iøvrigt, naar Bandlysningen og Interdiktet, som anført, ere hævede samt Kongens og Dronningens Klager hørte, skal du med Hensyn til dem gaa frem i Overensstemmelse med det i Vore andre Breve Foreskrevne. Viterbo, i Vort 3die Aar.»²⁾

¹⁾ Jfr. Mansi's Noter til Raynaldi p. 198. 201.

²⁾ Kirkehistoriske Samlinger 5te Bind (Ny Kirkeh. Saml. 3) S. 123; efter P. A. Munchs Vatikanske Afskrifter. Da Clemens d. Fjerdes *tredie* Aar begynder med den 5te Februar 1267, og da denne Skri-

Denne mærkelige Skrivelse omstødte egentlig Alt hvad Legaten hidtil havde gjort i den danske Sag. Det almindelige Interdikt over Riget og Kongens Bandlysning bleve ikke stadfæstede; de skulde tværtimod tages tilbage — ikke naar Prælaternes Fordringer vare opfyldte eller Legatens Dom efterkommet, men naar Kongen havde gjort det Mindste, Paven kunde fordre af ham, vilde han ikke aldeles opgive den Ret, han var sat til at overholde. Thi Mindre kunde Paven ikke forlange, end at Kongen lod Prælaterne komme til deres Embeder igjen og gjengav dem de inddragne Godser og Len imod at faa Sikkerhed for deres rolige Forhold. Paven opgav ganske Fordringen paa *satisfactio* og indskrænkede Fordringen paa *restitutio* saaledes, at Kongens Kasse kunde bære den; og han viste større Ugunst imod Prælaterne end imod Kongen, ikke alene i det han fordrede vel saa streng en Forpligtelse af dem som af Kongen, men især ved at kassere hele deres egen Erstatningsfordring, skyde deres Ed tilside og paalægge Legaten selv at foretage en Vurdering af de tabte Indtægter og saa bringe det til en mindelig Overenskomst, der ligesaa meget skulde have Kongens og Rigets som Prælaternes Vel for Øie. Og naar han endelig tillod Prælaterne at styre deres Embeder uden personlig at komme indenfor Kongens Magtomraade, var dette ligesaa meget i Kongens som i deres Interesse, da Tilladelsen var betinget af den Sikkerhed for et roligt Forhold mod Kongen og Riget, Paven fordrede af Prælaterne.

Men det forstaaer sig, at idet Paven i alle Hovedpunkter forkastede Legatens Værk, kunde han ikke beskæmme denne for Alles Øine ved aabenlyst at fornegte ham, eller undlade at fordre nogen Eftergivenhed ogsaa fra Kongens Side. Den betingede og indskrænkede Restitution maatte nødvendig gaa forud for en Retssag om de Stridspunkter, der verserede imellem Kronen og Ærkestolen, ligesom Innocens den Tredie med urokkelig Standhaftighed havde fordret Dronning Ingeborgs Restitution i Ægteskabet og den kongelige Stilling, medens han dog stadig tilsagde Kong Philip, at var dette først skeet, var han ganske beredt til at høre hans Grunde for Ægteskabets Ophævelse og skaffe ham Ret, hvis han havde nogen. Derfor henvendte Clemens den Fjerde sig nu ogsaa til Kong Erik i en mærkværdig Skrivelse, der skulde bevæge ham til at bøie sig for Legatens Myndighed. Det er en Skrivelse, der nu i høi Grad frastøder al dansk og al protestantisk Følelse; thi den taler i en Tone som den strenge Faders, naar han irettesætter sin uvorne Søn og nøder ham til at bøie sig for den Lærer, der har klaget over hans Opsætsighed. Betænk Søn, siger Paven, hvor stor Gunst Kirken altid har vist imod dine berømmelige Forfædre, og hvor ydmyg Hengivenhed de have næret imod den, betænk, hvor kraftigt tidligere Paver have staaet dig og din Moder bi i Eders Nød og Fare. Saasnart Alexander den Fjerde

---

velse nødvendig maa være ældre end den af 8de Mai, da Paven første Gang kaldte Guido tilbage, saa henhører den til Slutningen af Vinteren eller Begyndelsen af Foraaret 1267.

hørte de stærke Drøn af det Uveir, der brød løs i Danmark imod Eder, reiste han sig strax til Hjælp, idet han sendte Magister Gerhard, som jo ogsaa efter Evne med al Flid stræbte at haandhæve dine Rettigheder. Har du og din Moder glemt, hvorledes Alexanders Eftermand Urbanus af al Kraft arbejdede paa Eders Befrielse, da I vare faldne i Eders Fjenders Hænder, — hvor haardt og ofte han truede de Prælater, man sagde vare dine Modstandere? Har ikke Vi selv givet baade dig og din Moder yderligere Beviser paa faderligt Sindelag, idet Vi sendte som det apostoliske Sædes Legat en Kardinal, der vanskeligt kunde undværes, til at befæste din Stilling og bringe Rigets Sager paa Fode igjen? Hvad kunde Kirken gjøre mere? Hvad har den forsømt? «Men om du er traadt i dine berømmelige Forfædres Fodspor, om du viser Kirken samme Hengivenhed, som de, om du takker den for saa mange Gunstbevisninger ved at modtage Legaten og lyde hans gavnlige Paa-mindelser, om du stræber at ære Os og Kirken i ham, det vil din egen Samvittighed sige dig, naar du rettelig overveier hvad der hidtil er skeet og endnu skeer i dit Rige. Du taaler jo, at Kirkens Frihed trædes under Fødder i dit Rige, ja plat ud tilintetgjøres, — du selv, som man siger, tilintetgjør den og træder den med Fødder ved at tilføie nogle af Rigets Prælater og andre kirkelige Personer store Lidelser: den Uret, der allerede før din Tid var dem tilføiet ved voldelig Berøvelse af hvad deres er, opretholder du paa uhørt Maade, saa at den bliver saa meget haardere, som den varer længer. Du byder ingen Ret, Du vil ikke følge fredelige Raad, du negter Prælaterne Sikkerhed og tillader ikke, tværtimod aabenbar forhindrer (prohibes), at der anvises et Sted i Riget til fredelige Underhandlinger med dem. Saaledes lønner du din Moder Kirkens Følelser? saaledes gjengjælder du din Faders Velgjerninger? Du forfølger deres Frihed og tilføier dem store Smerter i deres Lemmer. I Sandhed, dersom du og dine Raadgivere ret betænkte, hvor alvorlig en Sag det er at smitte dit gode Navn og Rygte med saa vanærende en Plet som det er, i din tidlige Ungdom at skjældes en fjendsk Forfølger af Kirkernes og kirkelige Personers Frihed; — betænkte du og de, hvor yderst farlig en Sag det er, ved fortsat Trods heri at udsætte dig for den smertefulde Dom, streng Retfærdighed i disse Ting tilsiger, saasom at Bandstraalen træffer din egen Person og dine Medholdere, at Interdikt berøver Riget Delagtighed i Gudstjenesten, og at dine Mænd løses fra den Troskabsed, der binder dem til dig: da var det dig tjenligere, om du klogelig forekom Alt dette ved ydmyg Lydighed imod Legaten i disse Sager, ved at søge at tilfredsstille Kirken, Prælaterne og de nævnte Personer, overhovedet ved at søge Forsoning med dem ad den mindelige Overenskomstes Vei. Lad dig ikke inddrage i Retstrætternes Skjær og Klipper af dem, der foregøgle dig Udflugter bag intetsigende Appellationers Slør. Appellation er indført som Middel til at opreise Undertrykte, ikke til at undertrykke Uskyldige; derfor ville Vi ingenlunde til bemeldte Prælaters Undertrykkelse ydermere laane Øre til dine Appellationer, der have ingensteds hjemme. Iøvrigt, da Vi nære en Faders Følelser imod dig og derfor gjerne ville forebygge slige Farer for dig, og da

Vi ikke kunne svigte de nævnte Prælater og Personer i deres retfærdige Sag, men agte at understøtte dem som det er vor Pligt, formane vi din Kongelige Høihed indtrængende, til dine Synders Forladelse, at du ydmyger dit Kongelige Sind for Herren din Gud, adlyder Vor og bemeldte Kardinals Paamindelser og Raad, afhjælper hvad der er feilet i de fornævnte Sager, tilvender Kirkens Frihed og dens Personer din Gunst, saa at du kan undgaa den strenge Retfærdighed, hjælpe paa din Sjæls Salighed, sørge for dit gode Navn og Rygte, samt berede dit Rige den Ro, der tjener det.» Da vil Paven behandle ham som sin kjære Søn; men i modsat Fald haaber han til Gud, at han ikke vil lade sine Tjenere forurette ustraffet, ligesom heller ikke Paven vil unddrage Prælaterne sin Bistand til Rettens hurtige og fuldstændige Haandhævelse¹⁾.

Denne Skrivelse kjendes nu kun af en udateret Afskrift; men uagtet Kirkens Annalist har henført den til Aar 1265, og uagtet vore egne Historikere almindelig sætte den til det følgende Aar, viser hele Sammenhængen den hen til samme Tid som Pavens ovenanførte Skrivelse til Legaten, altsaa til engang foran i 1267. Den er vistnok sendt til Legaten tilligemed den nye Instrux for ham selv og maa da efter al Sandsynlighed have truffet ham paa hans Foraarsreise i Overtydskland og Bøhmen. Fra ham ere saa baade Pavens Brev og de ny Fredsbetingelser meddelte Kongen, for at han kunde betænke sig inden Udløbet af den eventuelle Bandlysning. Det er jo et haardt, truende, ja fornærmeligt Sprog; Paven her fører til en uafhængig Konge; men naar man ikke lader sig vildlede af de stærke Ord, — naar man seer disse i deres Forbindelse med Skrivelsen til Kardinalen, saa bliver det indlysende, at Pavens Hensigt ikke er at bøie Kongens Nakke under Jakob Erlandsens Fod, eller overhovedet at tage anderledes Parti for denne, end han ikke kunde undlade, altsaa at den ikke gaaer videre end til at fravriste Kongen saa megen Eftergivenhed, som Paven nødvendig maatte fordre. Clemens fastholdt sin upartiske Stilling og sin oprindelige Fordring om mindelig Overenskomst; og ret beseet er hans Behandling af Legaten og Ærkebiskoppen mere ydmygende end hans Adfærd imod Kongen: Denne slynger han haarde Ord i Hovedet, men Legaten byder han at gjøre Alt det om, han hidtil har gjort, og Ærkebiskoppens Erstatningsfordring skyder han ligefrem til Side, idet han paa-lægger Legaten selv at ansætte Erstatningen efter sit Skjøn og at faa Kongen i Mindelighed til at tage imod et rimeligt Kompromis.

Men Paven blev ikke staaende herved. Enten har Legaten paa ny klaget over Parternes Haardhed, eller Paven har ad anden Vei erholdt Efterretninger, der overtydede ham om Umuligheden af, at Guido kunde føre Sagen til det af Paven ønskede Maal. I en Skrivelse fra Viterbo af 8de Mai 1267 paa engang trøstede han Kardinalen og befriede ham

¹⁾ Oder. Raynaldi, Annales Ecclesiastici, T. III, an. 1265, No. 53—57. p. 174 ff. — Kirkehist. Saml. 5, p. 120.

fra det Hverv, han aabenbart ikke var voxen. Paven skriver saaledes: «Man beretter Os Meget fra Danmark og ikke Lidet fra Tydskland, der sætter Vort Sind i ikke ringe Bevægelse. Vi finde det derfor undskyldeligt, at det endnu mere plager og harmer dig, som nu allerede længe har seet i Nærheden og af Erfaring kjender disse Folks vilde Væsen; de sidde til deres egen Skade saa fast i deres Vildfarelser, at de bryde sig hverken om Irettesættelser eller deres Salighed. Gud har givet dig et lærvilligt Hjerte fra Barndommen af, udgaet fra et Gudshus og undervist af Herren selv har du undervist Flere, og din Haand har befæstet mange Voklende; Vi antage det desaarsag for Stoffets, ikke for Kunstnerens Feil, at du ikke har udrettet hvad du vilde hos dem, til hvem du var sendt. — — Vi mene, at det nu er paa Tiden for dig at hvile fra dit møisommelige Arbeide, saa at du nu skal vende tilbage til den, der sendte dig; Vi paalægge dig derfor ved apostolisk Reskript, ikke at forsømme at begive dig til Os, naar dit Helbred tillader det. Hos Os skal du da med dine Brødre bære det apostoliske Sædes daglige Byrde og Besvær, der ved Tilstrømning af forskellige Sager trykker Os saaledes, at Vi ansee dit Ophold ved Kurien langt mere frugtbringende for Mange»¹⁾).

Men hvad enten nu Legaten ikke har forstaaet denne Tilbagekaldelse som peremptorisk, eller han har meent, at han ikke kunde med Ære lade den danske Sag ligefrem ligge uden Afgjørelse, saa vendte han ikke strax tilbage til Paven, men gik tværtimod atter til Lybek, efterat den sidste Tidsfrist var udløben, uden at Kongen havde efterlevet hans slesvig-lybekske Dom af 1266. I Lybek var Kardinalen den 1ste September 1267; her maatte det altsaa afgjøres, om Kongen vilde slaa ind paa den nye Vei, Paven nu havde anvist, eller om han vilde fastholde sin haardnakkede Tilbageholdenhed og derved nøde Legaten til at gaa videre ad Rettens Vei, der ikke kunde føre til Andet end for det første til Stadfæstelse af den eventuelle Bandlysning og Forkyndelse af Kirkens Anathema mod Kongen og Dronningen. Det behøver ikke at siges, at Ærkebiskoppen og hans Parti ligeledes havde indfundet sig i Lybek.

Legaten forefandt intet Svar fra Kongen ved sin Ankomst til Lybek; da kunde han ikke modstaa Prælaternes Paatrængen længer. Den 10de September 1267 blev Dommen endelig afsagt og offentlig forkyndt²⁾, saa at Kongen, Dronningen og deres Medholdere nu være faldne i Kirkens store Band. Domsakten fik en Notarialpaategning derom, og til Biskoppen af Lybek udfærdigedes følgende Reskript:

« — — Da Kongen og Dronningen af Danmark ikke ville adlyde den af Os tidligere fældede Dom om Ærkebiskoppen af Lunds, Biskoppen af Roskildes, samt nogle andre Prælaters og Geistliges Restitution og om den Sikkerhed, der bør præsteres disse, have

¹⁾ Martene et Durand, Thesaurus nov. anecdotorum, T. II (Lut. Paris: 1717) col. 464.

²⁾ lata et pronunciata.

Vi bundet dem med Exkommunikationens Baand, samt lagt deres Lande indenfor Vor Legations Grændser¹⁾ under kirkeligt Interdikt, saaledes som Paven ved Reskript havde overdraget Os. Men da Kongen og Dronningen ved to dertil sendte Fuldmægtige dreve paa en rigtignok grundløs Appellation²⁾ ved Pavens Kurie, saa har Vor helligste Fader og Herre Clemens, af Guds Forsyn den fjerde Pave af Navnet, efterat have med sine Brødre hørt baade Vor Dom og de nævnte Fuldmægtiges Indlæg, med det Ønske at ramme Rigets Bedste og fremme dets Ro ved en for begge Parter nyttig Anordning, med sine Brøders Raad gjort en endelig Ende paa saadan Sag, idet han har paalagt Os at formane nævnte Konge og Dronning paa hans Vegne til at tilstede Ærkebiskoppen, Biskoppen og de nævnte Geistlige at vende tilbage til Riget og sikkert at opholde sig der, samt desangaaende at præstere Sikkerhed, bekræftet med Ed af Kongen, Dronningen og tyve af de fornemste Personer i Riget efter Vort Valg, hvorom skal udfærdiges aabent Brev beseglet af Kongen, Dronningen og de nævnte Personer; saa og i Fred og Ro restituere Ærkebiskoppen, Biskoppen og de nævnte Geistlige deres Kirker og alle deres Rettigheder og urørlige Eiendomme, men af de rørlige hvad der er forhaanden, i Forbindelse med de oppebaarne Indtægter. Efter at saadan Sikkerhed og Restitution er præsteret, og Bandlysnings- samt Interdiktsdommene ophævede, skulle vi skride til at ende til Minde eller Ret de andre Sager, hvorom Uenighed er opkommet imellem Kongen og Dronningen paa den ene, de nævnte Prælater og Geistlige paa den anden Side. Denne Anordning under Pavens Bulle have Vi for længe siden sendt Kongen og Dronningen, samt skriftlig og ved paalidelige Sendebud formanet dem til hellere at adlyde de apostoliske Befalinger end at omkomme, saa og ladet dem vide, at Vi vare beredte til at afløse dem i Henhold til det apostoliske Reskript og at opfylde med største Flid Reskriptets øvrige Indhold. Men Kongen og Dronningen have ikke værdiget at give Os noget Svar herpaa. Da nu Straffen bør voxe, eftersom trodsig Ulydighed voxer, byde og befale Vi Eder ved Eders Lydighedspligt og under Straf af Suspension, hvilken det er Vor Villie, at I eo ipso skulle være ifalden, dersom I forsømme at efterkomme Vort Paalæg, efterat det er blevet Eder forebragt, at I lade i alle Eders Stifts og i Stadens Sogne hver Søn- og Festdag, ved udslukte Lys og ringende Klokker de Efternævnte erklære for bandsatte, nemlig ovennævnte Konge og Dronning og deres Medholdere, som ere Biskopperne Tyge af Aarhus og Johannes af Børglum, Broder Aage, Provindsialprior i Danmark, Bo fordum Provst i Roskilde, Prædikebrødrene Peder kaldet Abbed, Niels Hest, Niels kaldet Kary, Aage kaldet Eldia, Erland, som udgiver sig for Ærkedegne i Lund, Niels kaldet Torkildsen og Thord Kannik i Lund, Broder Henrik Prior i Antvorskov af St. Hans af Jerusalems Hospitalsorden, og Jakob Præst i Fleminge, Broder af samme Orden,

¹⁾ Altsaa ikke Estland.

²⁾ — — *quandam appellationem sane frivolam.*

Magister Niels kaldet Jyde, Peder kaldet Aaby, Peder kaldet Simpel, Otto Degn, Jon kaldet Fut, Jon Prior i Dalum, Jon fordum Provst paa Femarn, hvilke Alle ikke holde Vort Interdikt, ja overtale og forlede Andre til ikke at holde det, hvisaarsag Vi have fældet Bandlysningsdom over dem. De Præster, der forsømme eller opsætte at efterkomme Eders Befaling i saa Henseende, finde Vi for godt at suspendere fra Embede og Beneficium fra nu af, hvilket I særligt og udtrykkeligt skal tilkjendegive dem. — Givet i Lybek den 10de September i Pave Clemens den Fjerdes tredie Pontifikatsaar» (1267).

Saaledes vare nu Kongen og Enkedronningen virkelig bandlyste af Legaten, og Paven, Legatens Herre, havde slet Intet udrettet med sin sidste imødekommende Instruktion og sin strenge Skrivelse. Guidos Legation havde fra først til sidst taget en Vending, der gik lige imod Pavens gjentagne Udtalelser — og imod Legatens personlige Ønske kunne vi vistnok tilføie; thi Guido maatte have været en Mand af anden Tænkemaade end den, Kilderne tillægge ham, om han ikke havde været inderlig misfornøiet med Sagens Gang. Vistnok har Kongens og Dronningens hidtilværende Uvillighed til at gjøre et forsonende Skridt trængt henimod denne Slutning, men mere endnu Ærkebiskoppens haarde, ihængende Paatrængen, hans Kyndighed i Dekretalretten og hans underordnede Hængen i denne Rets Ord i Forbindelse med hans lidenskabelige Higen efter at underkue Modstanderne med disse Ord. Og dog, nu han stod Maalet saa nær, skulde Alt atter slaa om. Vi høre aldeles Intet om denne Bandlysnings Virkninger, Intet om dens virkelige Forkyndelse, Intet om de Bandlystes senere Afløsning. Det er som om Sagen paa engang var standset, — og det er den formodentlig ogsaa i Virkeligheden. Thi Kong Erik gav endelig saa vidt efter, at han sendte *Biskop Esger* af Ribe til Legaten med en Skrivelse, der vel ikke helt og uforbeholdent gik ind paa Pavens sidste Fordringer, men dog gjorde et Skridt henimod dem. Kongen siger i denne Skrivelse, at han har sendt Biskop Esger til Legaten med det Hverv at tilbyde Ærkebiskoppen, Biskoppen af Roskilde og de andre Geistlige al tilbørlig Sikkerhed til *at vende tilbage til deres Kirker og Sæder*, og til at drage frit omkring i deres Embedskredse, dog saaledes at Ærkebiskoppen og de Andre ikke indføre Fremmede, der kunne forstyrre Rigets Ro, samt at Prælaterne paa deres Side give Kongen samme Sikkerhed. Saa bør der af dem og af Kongen vælges nogle af Rigets indfødte Mænd, der, efter at have undersøgt Sagen, med Legatens Raad ende den paa retfærdig Maade. Ville Prælaterne ikke gaa ind paa dette Forslag, haaber Kongen, at Legaten vil tage den over ham og Riget fældede Dom tilbage. I modsat Fald nødes han til at vende sig med en ny Appellation til det apostoliske Sæde¹⁾.

Dette Brev er udateret, det indeholder intet sikkert Tidsmærke; men to Omstændigheder berettiger os desuagtet til at henføre det til September 1267 og antage det

¹⁾ S. R. D. V, 609.

ankommet til Lybek ved samme Tid som Legaten ratihaberede sin Bandlysningsdom. Thi at Kongen her første Gang samtykker i, at de fordrevne Prælater maa komme til deres Stifter igjen, viser en Bevægelse henimod Pavens Standpunkt, da han hidtil ikke engang havde villet give dem den til et Fredsmøde fornødne Sikkerhed, — i det mindste ingen, der tilfredsstillede Modparten. Men denne begyndende Eftergivenhed fra Kongens Side, som maaske var endnu større, end vi kunne see af hans Skrivelse, da vi jo ikke kjende de mundtlige Meddelelser, Esger var sat i Stand til at gjøre Legaten, kan ikke være ældre end Pavens sidste Instruktion til Legaten og hans strenge Skrivelse til Kongen, da disse saa vilde have været umotiverede; den maa tværtimod opfattes som *Virkning* af Pavens sidste Skrivelser, altsaa være yngre end disse; og den kan ikke have været Kardinalen bekjendt den 10de September 1267, da han i Ordren til Biskoppen af Lybek udtrykkelig siger, at Kongen ikke havde værdiget ham noget Svar paa Meddelelsen af Pavens Skrivelser. Det andet Kjendemærke er Biskop Esgers Nærværelse i Lybek som Kongebrevets Overbringer; thi Paategningen af 10de September 1267 paa Domsakten viser, at Esger ikke var tilstede ved denne Handling, altsaa formodentlig heller ikke hos Legaten eller i Lybek, da han i saa Fald vistnok havde været tilkaldt som Vidne; men af hvad der strax fulgte paa fremgaaer det, at han dog ved denne Tid var i Lybek, saa at han maa være ankommen omtrent samtidig med Bandlysningen.

Dette Skridt af Kongen maatte standse Exkommunikationen, selv om den allerede var offentlig forkyndt. Paven havde bestemt udtalt, at naar Kongen efterkom hvad han fordrede, skulde Bandlysningen og Interdiktet hæves. En fuldstændig Underkastelse indeholder nu vel Kongens Skrivelse ingeniunde; men saa vidt kom den dog Paven imøde, at Legaten umuligt kunde tro sig bemyndiget til at forkaste Tilbudet blot fordi det kom en Dag eller to efter Dommens Pronunciation, især da Kongen ikke havde sendt den med et almindeligt Bud, men med en Biskop, med hvem der kunde forhandles mundtlig. Det vilde ogsaa været i høi Grad paafaldende, om en Mand af Guidos Karakter nu paa engang var bleven saa skarp og stiv, at han ikke vilde høre Kongen videre; i saa Fald vilde han ikke engang havt Medhold af den kanoniske Ret og Pavernes Afgjørelse i lignende Tilfælde. Retten kjender en *absolutio ad cautelam*, som midlertidig standser Bandlysningen, indtil Tvivl ere hævede, Indsigelser prøvede, Appellationer besvarede, især naar Dommen ikke er grundet paa Sagens Realitet, men paa den Stævnedes Udeblivelse, det er: naar der som i Kong Eriks Sag kun er dømt *in contumaciam*¹⁾. Det synes derfor i alle Maader rimeligst,

¹⁾ — — *distingvendum*, siger Innocens d. Tredie, *utrum in aliquem interdicti vel excommunicationis sententia sit prolata pro contumacia tantum, quia sc. citatus stare noluit juri; vel etiam pro offensa, quia videlicet jussus noluit maleficium emendare. In primo casu credimus congrue satisfieri, ut sententia relaxetur, si prius sufficiens standi juri cautio tribuatur. Dekretal. 5—40—23. Paven*

at da Biskop Esger havde overbragt Kongens Skrivelse, maaske endnu inden Biskoppen af Lybek havde foretaget den offentlige Bandlysning i Stiftets Kirker, har Kardinalen enten afløst Kongen ad cautelam eller dog standset den offentlige Forkyndelse, for at forelægge Paven selv den nye Vending, der kunde imødesees. Saaledes forklares naturligt og overstemmende med alle de Forhold, Kritiken har at tage i Betragtning, den paafaldende Tausched om denne Bandlysning, som derefter er indtraadt.

Hvad enten nu Paven misbilligede hvad Guido ved dette tredie Ophold i Lybek havde foretaget, — misbilligede, at han ganske imod Pavens, men efter Ærkebiskoppens Ønske dog havde gjort Brug af Kirkens skarpeste Vaaben imod den unge Konge, eller han var misfornøiet med, at Legaten ikke havde efterkommet hans Hjemkaldelse af 8de Mai, saa gjorde han nu Alvor af at drage hele Sagen ud af Guidos altfor svage Haand¹⁾. Ved Skrivelse af 26de Oktober 1267 fra Viterbo kaldte Clemens Legaten endelig tilbage. Noget ærgerlig begynder han saaledes: «Vi have jo for nogen Tid siden tilskrevet dig, at det syntes Os tjenligt og stemmende med dit eget Ønske, at du vendte tilbage til Os for at hvile efter besværlige Arbejder. Dette har du imidlertid opsat, af Grunde, der maa være dig bedre bekendte end de ere Os.» Da Paven nu maa sende en Legat til Tydskland formedelst Conradins Tog, som truer Italien med et stort Uveir, saa befaler han Guido²⁾ at vende tilbage, inden den anden Legat ankommer, ogsaa fordi «det er langt hæderligere, at han følger efter dig, end at du maa gaa afveien for ham»³⁾. Hermed endte Guidos nordiske Legation; han forsvinder for os, og kun hans Død den 20de Mai 1272⁴⁾ faaer

---

relaxerer en Ærkebiskops Dom ad cautelam, fordi den Dømte har edelig forpligtet sig til at gjøre Ret, naar det er afgjort vist, at han har gjort Uret. Dekretal. 5—39—52. Innocens den Tredie afløste ad cautelam Ærkebiskoppen af Magdeborg, som af den pavelige Legat var bandlyst for Udeblivelse. Epistol. Innoc. III ed. St. Baluzius V, ep. 8, T. I col. 613—14. — I Sext. Decretal. 5—11—7 siger Innocens IV — sicut si aliquis ad certum locum citetur, et ille proponat ipsum non esse sibi tutum, et iudex postea in eum (quia non probavit hoc nec comparuit) sententiam excommunicationis promulget; nam tunc si excommunicatus ipse ad superiorem appellet, et ante omnia se ab eo petat absolvi (cum probare coram eo velit ipsum locum non existere sibi tutum), in hoc est procul dubio audiendus, cum præsumpta solummodo ejus contumacia videatur. Dette er vel optaget i Sextus, alt-saa først kommet ind i den kanoniske Lovbog i Bonifacius den Ottendes Tid; men Bestemmelsen selv kan dog ikke antages at have været Guido ubekjendt; og den ligger Kong Eriks Sag saa nær som muligt.

¹⁾ I Marts 1267 var Ærkebiskop Laurentius af Upsala død. Embedet maa derefter have staaet ledigt over den bestemte Tid; thi Paven betragtede Valget som devolveret til sig og providerede nu Stiftet med Domprovst Sacer af Lund, der dog ikke vilde modtage det. Man har forstaaet dette som et Tegn paa Clemens's Forkjærlighed for Jakob Erlandsen og hans Parti; men det kan med ligesaa god Føie gjælde for et Middel til at skille Sacer fra Jakob Erl. og gjøre denne villigere til at give efter, forudsat at Paven ikke ligefrem har valgt Sacer som den, han ansaa for Embedet tjenligst. Dipl. Svec. I, p. 479.

²⁾ — — discretioni tuæ per apostolica scripta mandamus.

³⁾ Martene-Durand, Thes. nov. anecdotorum T. II, col. 535.

⁴⁾ Rykklosters Aarvog S. R. D. I, p. 169. I Ughelli's Italia sacra anf. Udgave col. 264 siges: Obit (Guido) vero, ut habet Erricus Daniaë rex in libello de origine Danorum, 13 Kalend. Junii 1272, non

endnu en vis Betydning derved, at nu havde Jakob Erlandsen ikke engang ham at støtte sig til. Fra Norden forsvinder Guido egentlig strax efter Ordren til Biskoppen af Lybek, for saa vidt Kilderne derefter ikke have et Ord mere om ham.

Men er *Bandlysningsdommen* standset lige i Udførelsen og saa bleven liggende uden Virkning, saa blev det samme ikke Tilfældet med det almindelige *Interdikt*, Legaten havde paalagt Kongens Lande, da dette, som ovenfor vist, hverken var en Følge af eller et Tillæg til *Kongens* Bandlysning, men betinget af Prælaternes Fordrivelse, der ikke endnu var hævet; derom skulde først underhandles, saa at det ikke strax kunde vides, om Underhandlingerne vilde føre til et for begge Parter antageligt Udfald. Der er i Dekretalerne en Bestemmelse, som her maatte komme til analogisk Anvendelse, idet der siges, at vel standser Appel Exkommunikationen, men den tilsteder ikke den, der før Appellationen var bunden ved Interdikt, at unddrage sig dette¹). Om den af mig antagne Standsning af Legatens Bandlysningsdom nu ogsaa standsede Interdiktet, saa at dette maatte aflyses, blev da her i Lybek Gjenstand for Overveielse af en *dansk* Synode, hvori de fordrevne Prælater deltog med Biskop Esger af Ribe og Bondo af Slesvig. Udfaldet blev, hvad det maatte blive, da Esger var den Eneste, der kan antages at have stemt til Gunst for Kongen, og da Retsforholdet unegtelig var klart nok: Interdiktet skulde opretholdes. Saaledes maa uden Tvivl den halvandet Aarhundrede yngre Krønikes Ord forstaaes, der giver os Underretning om denne lybekske Kirkeforsamling af danske Biskopper i 1267²), endskjøndt den for saa vidt har opfattet Forholdet mindre nøiagtigt, som den siger, at Riget *paany* blev underlagt Interdikt; thi der kan ikke have været Tale om et nyt Interdikt, men alene om Opretholdelsen af Legatens i forrige Aar paalagte. Naar Krøniken tilføier, at paa samme Kirkeforsamling bandlystes Biskopperne af Aarhus og Børglum og flere andre Prælater, saa har dens Kilde maaske tænkt paa den Bandlysning, der skete i Paategningen paa Legatens Domsakt; men

---

anno 1274, quod nonnulli perperam asseruerunt. Det synes derefter, at der maa have foreligget Ughelli eller hans Udgiver et Exemplar af Erikskrøniken (Ryklosters Aarbog), der er forskjelligt fra Udgaven hos Langebek; thi *der* nævnes ikke *Dødsdagen*. Maaske er denne kommen ind fra en anden Kilde. Angel. Manrique siger i *Annales Cisterciensis* I, 479: In martyrologio ecclesie Cisterciensis — — — ann. 1172 (Trykfeil for 1272) 13 Kalend. Junii migrasse dicitur. Ogsaa Chrysostomus Henriquez i *Menologio Cisterciensi* fol. 167 angiver den 20de Mai som Guidos Dødsdag.

¹) Decretal. 2—28—37.

²) *Chronicon danicum* ab anno 1241 ad 1410: S. R. Dan. V, p. 529, navnlig p. 530. Denne Krønike, eller rettere: disse løse Optegnelser, er vel i sin Helhed et aldeles ukritisk Arbejde; men man overraskes et Par Steder ved enkelte bestemte Efterretninger, der ikke findes andensteds og synes at være tagne af gode Kilder, som tilfældigvis ere faldne i Kompilatorens Hænder. Efter ham har saa Minoriten Petrus Olai dette om Kirkeforsamlingen af fire danske Biskopper i Lybek, S. R. Dan. II, p. 264, og rimeligvis Hvitfeld i K. Eriks Historie, Kvartudgaven II, p. 321. Suhm, X, 598, forkaster Efterretningen, fordi Legaten ikke behøvede nogen Dommer med sig m. m. Men Efterretningen stemmer netop godt med den Gang i Processen, der fremgaaer af nøiagtig Overveielse af de andre foreliggende Aktstykker. Hovedsagen er Forskjellen i Bandlysningsens og Interdiktets Retsgrund.

det kan ogsaa være, at Ærkebiskoppen med de andre Prælater ved Interdiktets Stadfæstelse tillige har fornyet Bandsættelsen af dem, der ikke overholdt det, for at Sisteringen af Legatens Bandlysningsdom ikke skulde komme disse tilgode. Paafaldende er det at see *Esgers*, Kongens betroede Sendebud, paa denne Kirkeforsamling; men naar han traf sin Ærkebiskop og sine Embedsbrødre, Biskopperne af Roskilde og Slesvig, har han, der ingenlunde var saa fast en Mand som Biskop Tyge af Aarhus, vel meent ikke at kunne undslaa sig for at deltage i Overveielser, der berørte hans egen Domkirke saa nær. Hans Nærværelse maatte være af stor Interesse for de tre Andre, medens hans Stemme blev uden Betydning i Beslutningen. Imod denne kunde han vel tale og stemme, men ikke med Føie protestere efter Afgjørelsen, da Interdiktets Opretholdelse over den hele Lundske Kirkeprovinds, saa længe dens Ærkebiskop holdtes voldelig fjernet fra sin Embedskreds, havde Datidens Kirkeret for sig.

Løvrigt blev Interdiktet ligesaa lidt overholdt efter som før Forsamlingen i Lybek; kun om Jakob Erlandsens Ordensbrødre Minoriterne vides det, at de i deres Klosterkirker standsede den offentlige Gudstjeneste, og at Kanniker i Ribe gjorde ligesaa. Dette siger den anførte Krønike; og den tilføier, at disse holdt det i halvniende Aar. Rigtigheden heraf er der ingen Grund til at betvivle, da vi endnu have en Skrivelse fra Pave Clemens til det danske Folk fuldt af Irettesættelser for det Tryk og den Ugunst, det lod Minoriterne lide af Vrede over deres Lydighed imod Legatens Interdikt; og et andet til Prædikebrødrene, der dadles, fordi de ikke holdt dette, men tværtimod væltede Folkets Had over paa Minoriterne ved allehaande falske Beskyldninger imod dem¹⁾. Nogen Virkning af disse Pavebreve lader sig nu ikke paavise; vore indenlandske Kilder ere enige om, at Interdiktet saa godt som ikke overholdtes. Man kan da ogsaa vel vide, at var Kongen stærk nok til, trods Pave og Legat at holde Ærkebiskoppen og de andre Prælater udenfor sine Lande, har han ikke taalt, at Geistlige i Landet ængstede og æggede Folket ved at standse Guds-

¹⁾ De to Pavebreve, der efter de Munchske Afskrifter ere trykte i Kirkehist. Samlinger 5, p. 126 og 128, kunne ikke være yngre end 1268, skjøndt de her ere tvivlende betegnede med 1270; thi der er ingen Grund til gjætte paa nogen anden Pave end den, hvis Navn staaer i Brevene, eller til at henlægge dem til Sedisvakantsen efter Clemens, da Aktstykker ikke kunde udfærdiges i den døde Mands Navn. Det stemmer desuden vel med Clemens den Fjerdes Holdning i den danske Sag, at saa nødig han saae K. Erik bandlyst, saa lidet villig var han til at lade Prælaternes Sag ganske falde, eller til at fornægte Guido ved at omstøde Alt hvad han havde gjort. Men meget skarp er Tonen i disse to Pavebreve dog ingenlunde. Man lade sig ikke imponere af disse Afskrifters *romerske* Herkomst. Der er intet Betænkeligt i at prøve og, i fornødent Fald, korrigere Dateringen i Henhold til alle foreliggende Omstændigheder; thi endog blot af de i Kirkehist. Samlinger og i det Norske Diplomatarium trykte Munchske Afskrifter er det tydeligt nok, at de pavelige Kopibøger ofte have været førte af underordnede Skrivere, der ingenlunde altid have læst rigtigt, eller opløst Forkortninger tilbørligt, eller undersøgt Tids- og Stedsbetegnelser, inden de nedskreve dem. Kritiken kan ligesaa lidt i dette som i noget andet Forhold bøie sig for Vatikanet.

tjenesten. Og naar det hedder, at Ribe Kanniker, eller Kanniker i Ribe, holdt Interdiktet, saa er det underligt, at der ikke tales om Ribe Domkirke eller om Biskoppen af Ribe. Man fristes til at formode, at Interdiktet kan være holdt i de Kannikeprovstier, der laa i Sønderjylland under Hertug Erik, hvor Kongen altsaa ikke kunde aabne de lukkede Kirkedøre med sin Haand. Og naar Graabrødrene, eller et og andet Cistercienserkloster, holdt Interdiktet, kunde det ingen anden Virkning have end at trænge Almuen bort fra deres Kirker til Prædikebrødrenes eller til Sognekirker, som da trak Offere og Gaver fra dem til sig.

Jakob Erlandsen var saaledes ikke rykket sit Maal et eneste Skridt nærmere; ja han var for saa vidt kommen længere fra det, som Kuriens umiddelbare Indblanding og saa stort et Apparat som en Laterallegation aldeles Intet havde frugtet. Han vilde dog endnu ikke bøie sig for sit Fædrelands Konge. Endnu engang vilde han forsøge hvad han personlig kunde udrette i Rom: han havde jo Romerkirkens egen ny og friske Lovbog i sin Haand og kunde med talrige Lovsteder bevise sin juridiske Ret til Alt hvad han paa-stod og fordrede! Han reiste da i Aaret 1268 atter til Kurien¹). Men heller ikke her saa han et eneste Smil paa Lykkens Aasyn: Pave Clemens den Fjerde havde da altfor meget at gjøre med den skjæbnsvangre, for Pavedømmet selv saa følgerige Kamp imod den sidste Hohenstauffer og de rebelske Romere til at ofre meget af Tid og Tanker paa den danske Sag. Og da Karl af Anjou's Seir ved Scurcola den 23de August 1268 havde knust Ghibellinernes sidste Haab og Neapel seet Conradins og hans Venners Hoveder falde den 29de Oktober, — da Paven idetmindste for de fjernere Lande stod mægtigere end nogensinde, da traadte Døden til og bortrev Clemens den 29de November 1268. Derefter fulgte en Sedisvakants paa to Aar og ni Maaneder; thi Gregor den Tiende valgtes den 1ste September 1271. I denne Tid har den landflygtige Ærkebiskop Intet kunnet udrette.

At det virkelig har været Kong Eriks Alvor at føie sig efter Pavens Villie, og at han overhovedet har ventet større Upartiskhed hos Kurien selv end af en Legat, der var falden i de fjendske Prælaters Hænder, viser ogsaa det Skridt, han bestemte sig til kort efter at have erfaret Clemens den Fjerdes Død. I det paafølgende Foraar sendte han nemlig sin Kantsler, Magister Niels Jyde, og Ærkedegnen i Aarhus, den oftere omtalte Peder Aaby, til Rom med en Fuldmagt, der er for mærkelig til ikke at hidsættes her fuldstændigt:

«Til den allerhelligste Fader og Herre — — —²) den hellige Romerkirkens Pave sender Erik, m. G. N. de Danskes og Slavernes Konge samt Hertug af Estland, og Dronning Margarete, hans Moder, Hilsen med al Ydmyghed og from Lydighed, kysende hans

¹) S. R. D. I, p. 169.

²) Pladsen til Navnet staaer naturligvis tom, fordi endnu ingen Pave var valgt.

Helligheds Fødder. Vide maa Eders Hellighed, at Vi saavel begge tilsammen, som Vi fornævnte Konge, have givet Overbringerne af dette, Magister Nikolaus Vor Kantsler og Ærkedegn Peder af Aarhus, forskjellige Mandater angaaende Vore Anliggender; særligt angaaende Trætte og Sager mellem Os og nogle Prælater og Kirkens Personer, nemlig de høiværdige Fædre Jakob, Ærkebiskop af Lund, Peder, Biskop af Roskilde, Sacer, Provst i Lund, Magister Ro, Kannik i Ribe, og David, Sogneherre til Rude Kirke i Roskilde Stift, hvilke Mandater Vi stadfæste og Intet deraf agte at tilbagekalde, men give yderligere samme Kantsler og Ærkedegn, og hver af dem for Begge, Magt til at underhandle og slutte, komme overens og voldgive, med Straf og uden Straf, som de selv finde det tjenligst, samt i Vort Navn underkaste sig Eders Anordning, Udsagn, Laudum og Voldgiftskjendelse, eller hvilken-somhelst anden Mands, hvem det behager Eder at overdrage disse Sager eller nogen af dem; saa og Fuldmagt til ligeledes i Vort Navn at foretage i ovennævnte Sager Alt hvad der findes bekvemt efter Sædvane eller Ret, eller som de, eller En af dem, ansee for tjenligt, om endog dertil udkræves et særligt Mandat. Hvad de, eller En af dem, gjør, udfører, forhverver eller antager i fornævnte Sager, eller i nogen af dem, love Vi at holde og stadfæste. Til Vidnesbyrd herom have Vi ladet vore Sigiller hænge for nærværende Brev til Bekræftelse. Givet og gjort i Nyborg i Herrens Aar 1269 den 2den April¹⁾.

Denne Fuldmagt viser Kongens og Enkedronningens ubetingede Tillid til Kantslerens og Ærkedegnens ikke alene Karakter, men ogsaa Indsigt og Forstand. Den maa imidlertid forudsættes at have været ledsaget med en Instrux for dens Brug; men den viser i ethvert Fald, at det danske Hof ingenlunde har været uvilligt til saa megen Eftergivenhed, som det vel kunde vide, at enhver Pave *maatte* forlange, saa at det bliver ligesaa rimeligt, at Underhandlingerne ved Mødet i Lybek 1267 paa Grundlag af Clemens den Fjerdes sidste Instrux til Kardinal Guido ere strandede paa Ærkebiskoppens Vrangvillighed, som paa en formodet Vægring af Kongen ved at give videre efter end til det, der udtrykkelig stod at læse i hans sidste Skrivelse til Kardinalen. Men hvorledes det nu end forholder sig hermed, forefandt begge Parter en Tilstand ved Kurien, der gav Tid nok til, at Lidenskabens Hede kunde afkøles. Thi de bleve Tilskuere til den begyndende Partikamp i det hellige Kollegium, der fulgte paa den øieblikkelige Tilfredsstillelse af Hadet til Hohenstaufferne, hvilken Rom vandt ved at kaste sig i Franskmandenes Arme, — den Partikamp mellem Fransk og Italiensk, der førte til Pavemagtens Ydmygelse, Pavesædets Forflyttelse til Avignon, og endelig til det store Skismas Skandaler.

Disse Forhold, og Valget af den nye Pave, maa endelig have betaget Jakob Erlandsen ethvert Haab om, at Kurien dog tilsidst vilde føre ham tilbage til Lund som den triumferende Seirherre over Kong Erik og hans Moder. Han bekvemmede sig da i Slutningen

¹⁾ Raynaldi, Annales Ecclesiast, III, p. 258, an. 1269, No. IX.

af 1272, da ogsaa Kardinal Guido nu var død, til et Forlig, der maa være sluttet ved Pavens Mellemkomst, da Aktstykkerne derom forefindes, eller i forrige Aarhundrede forefandtes, i Vatikanet blandt Gregor den Tiendes Brevskaber¹⁾. I et aabent Brev erklærede Ærkebiskoppen, at de kirkeretlige Stridspunkter henstillede han til en Voldgiftskjendelse af kirkelige Personer; kunde disse ikke enes, skulde Sagen afgjøres af Paven. Hvad de verdslige Sager angik, vælge Kongen og han fælles Venner til Stridens Afgjørelse. Han vilde vende tilbage til sit Sæde i Lund, naar Kong Erik skriftligt, med tyve danske Stormænd, gav ham selv og hans Tjenere tryk Sikkerhed. Mod dem, der i hans Fraværelse havde trængt sig ind i Præsteembeder, vilde han handle efter Billighed.

I Nykjøbing gav Kong Erik den 24de Februar 1273 sit Samtykke til dette Forlig og sit Løfte om at holde det²⁾.

Man seer, at den nye Pave aldeles ikke har havt Lyst til at lade sig inddrage i denne indviklede og haardnakkede danske Strid; ikke engang Afgjørelsen af de kirkeretlige Tvistepunkter forbeholdt han sig, dersom Voldgiftsmændene kunde enes; men hans Mellemkomst har dog været anset for nødvendig som Sikkerhed for Opfyldelsen. Man maa tænke sig Forliget tilveiebragt ved Kurien mellem Kongens Sendebud og Ærkebiskoppen i Slutningen af Aaret 1272, eller allerførst i det næste Aar, da det forelaa Kongen i Februar 1273; thi Kongen har neppe opsat at give sit Samtykke længer end høist fornødent.

Om nu dette Forlig virkelig er kommet til Udførelse, er os ganske ubekjendt. Hverken hos Kirkens Annalist eller i de danske Krøniker finde vi Spor af de to Voldgiftskjendelser, ligesaa lidt som vi høre om nogen af Kongen udredet Erstatning. Jens Grand paastod mange Aar derefter, at hverken Jakob Erlandsen eller Lunde Domkirke fik nogen Restitution eller nogen Bøde³⁾. Det troligste er, at de fælles Venner aldrig ere blevne udnævnte, og at Ærkebiskoppens Død har bragt hele Striden til Ro uden endelig Afgjørelse. Thi Jakob Erlandsen tiltraadte virkelig Tilbagereisen; men den straffende Nemesis vilde ikke, at han skulde gjensee sit krænkede Fædreland og den Konge, han havde hadet og forfulgt som en Dødsfjende. Han kom ikke længer end til Rügen, hvor han døde den 18de Februar 1274⁴⁾. Biskop Peder af Roskilde tilmeldte Paven hans Død i en Skrivelse af 23de Mai s. A. og tillige, at nu ogsaa han havde forsonet sig med Kongen og hans Moder. I sit aabne Brev derom siger Biskoppen: «Vide maa Alle, at i Herrens Aar 1274, i Mai

¹⁾ Od. Raynaldi Ann. Eccl., anf. Udgave III, p. 258.

²⁾ Od. Raynaldi Annales, III, p. 259.

³⁾ S. R. Dan. VI, p. 281. Hvorfra Hvitfeld i Chronologiens 1ste Part (Kvartudg.) S. 330 har den Efterretning, at ifølge Forliget skulde Ærkebiskoppen have 15000 lød. Mark, veed jeg ikke; man finder ikke nogetstomhelst Spor dertil i Kilderne. Forliget selv kjendes desuden slet ikke videre end ovenfor er anført. Fra Hvitfeld er saa denne uhjemlede Paastand gaaet over til Pontoppidan og Flere. Helweg har i sin Kirkehistorie med Rette ganske forbigaaet den.

⁴⁾ S. R. D. III, 488.

Maaned, er al den Strid bragt i Ro, der har været imellem den glørværdige Fyrste vor Herre Erik af G. N. de Danskes og Slavernes Konge, samt hans høie Moder vor Frue Dronningen, paa den ene, os og Roskilde Kirke paa den anden Side saavel ved den romerske Kurie som i Danmarks Rige, ligefra høiselig Kong Kristoffers Tid indtil nu. Alt er venligen forligt og endelig endt; hvisaarsag vi erklære de høie fyrstelige Personer, Kongen og Dronningen, kvit og fri for alle og enhver af de Sager, hvorom har været Uenighed mellem dem og os¹⁾. Heller ikke i dette Brev er noget Spor af virkelige Underhandlinger gjennem Voldsgiftsmænd, eller af Forligets Betingelser, saa at det Sandsynligste er, at den hele Strid om de fordrevne Prælaters Restitution er i det Væsentlige endt paa den Maade, Pave Clemens den Fjerde havde forlangt, nemlig saaledes, at Kongen har tilbagegivet de to Bispestole de beslaglagte faste Eiendomme, altsaa ogsaa de inddragne Kronen, sagtens ogsaa hvad Mobilier der endnu var forhaanden, hvorefter Biskop Peder er vendt tilbage til sit Stift, hvor han nu sad i Ro indtil sin Død den 23de Juni 1277. Om de kirkeretlige Spørgsmaal, navnlig om Kong Kristoffers Paastand paa en Stemme ved Stadfæstelsen af Biskopsvalgene, saa at Ingen uden en persona grata kunde ordineres af Ærkebiskoppen, høre vi aldeles Intet, og følgende Kongers Paastande og Forhold lade ikke formode, at dette Spørgsmaal nogensinde er endelig afgjort; heller ikke er dette Tilfældet med Spørgsmaalet om Dekretalernes Betydning for Danmarks Rige eller med Ærkebiskoppens Paastand paa, at Landets egne Kirkelove skulde vige for det, han kaldte Guds Lov, der ikke er Andet end den kanoniske Ret. Dekretalerne ere vistnok faktisk komne til Anvendelse ved mange enkelte Spørgsmaal om kirkelige Sager; men de ere aldrig *anerkjendte* som dansk Lov. Denne Del af Striden mellem Kronen og Ærkestolen er ligefrem bleven liggende uafgjort, hvilket ogsaa fremgaaer af et uheldet Blik paa den nye Kirkestrid mellem Kong Erik Menved og Ærkebiskop Jens Grand.

Man skulde tro, at med Forliget imellem Kongen og Ærkebiskoppen maatte *Interdiktet* ogsaa være afgjort; men vore Krøniker henføre dog dets Ophævelse til Aar 1275²⁾. Det kunde vel først hæves, efterat Ærkebiskoppen var kommen i virkelig Besiddelse af sit Stift, eller efter hans Død; og naar der da derefter skulde indberettes til Paven, som nu var i Lyon, hvor den anden almindelige Lugdunensiske Kirkeforsamling aabnedes den 7de

¹⁾ Od. Raynaldi Ann. anf. St.

²⁾ S. R. D. I, 169; Ordene: «Cardinalis relaturn est interdictum per regnum Dacia» maa vel læses: Cardinalis relaxatum est interdictum per regn. D., jfr. S. R. D. V, 531. — I Processen mellem K. Erik Menved og Jens Grand, hvor Blikket saa hyppigt vendte sig tilbage til den ældre Kirkestrid, sagde Kongens Prokurator, at Striden imellem K. Erik (Glipping) og Ærkeb. Jakob med Bisk. Peder «est sopita et extincta, et tota causa terminata» paa den Tid, da Kirkeforsamlingen i Lyon holdtes. S. R. D. VI, p. 287. Da nu Forliget mellem Kongen og Biskopperne falder fra Slutningen af 1272 indtil Mai 1274, og Interdiktet først kunde hæves efter Forliget, bestyrker denne almindelige Erklæring vore Krønikers Aarsangivelse.

Mai 1274, bliver det ganske sandsynligt, at den formelle Ophævelse kan være forkyndt i Danmark i det næste Aar. Hermed stemmer det, at Ribe Kanniker og Minoriterne siges at have holdt Interdiktet i otte og et halvt Aar, nemlig naar dette regnes fra Midten af 1266, ved hvilken Tid Guido, som anført, omtrent maa have paalagt det. — Iøvrigt havde denne Ophævelse kun formel Betydning, da Interdiktet kan forudsættes at være hendød af sig selv efter Forliget, siden det kun holdtes af Faa, dengang det var nyt og frisk, medens Striden var hedest.

Saaledes havde Kong Erik heldig bestaaet en af de heftigste og farligste Storme, der rasede i Danmarks Middelalder, — trods sin Ungdom, og trods de Lykkens Omvexlinger, der mere end een Gang truede ham med Undergang. Og det danske Kongedømme stod atter nogenlunde fast paa den gamle sædvansmæssige Grund, saa at der skulde nye Storme, nye Forbrydelser og nye Ulykker til for ganske at kaste det til Jorden i det 14de Aarhundrede. Saa byggede Valdemar og hans store Datter det paany tildels i ny Form: Kronen som den sammenholdende Ring om Stænderstatens pyramidale Spidser.

Det var imidlertid ikke saa meget Erik selv som hans Moder, Udfaldet skyldes; thi Enkedronning Margarete var det, der først selv, derefter som Sønnens Raadgiver, ved sin Klogskab, sit uforfærdede Mod, sin Udholdenhed under de mørkeste Udsigter frelste Danmarks Krone for sin unge Søn.

Læsere vil rimeligvis spørge: men hvor er Enkedronningens *Romerreise* bleven af? Det fortælles jo af Pontoppidan, Gebhardi, Suhm og mange Flere, at Dronningen i Aaret 1270 drog til Rom for personlig at tilveiebringe en Udsoning imellem hendes Søn Kongen og Kurien, at hun da af Paven fik et Stykke af det hellige Kors, og at hun stiftede Hellig-Kors's Cistercienser-Nonnekloster i Rostok til denne dyrebare Relikvies Bevarelse og Kultus.

Dette interessante Faktum kjender ingen af vore ældre historiske Kilder og ingen af vore Historieskrivere før det 18de Aarhundrede, da det kom ind i den danske Historie fra *meklenborgske* Aktstykker og Forfattere, der droge Stiftelsen af Hellig-Korskloster i Rostok frem for Lyset. Vor Pontoppidan har Sit fra den gamle Lindebergs Chronicon Rostochiense fra det 16de Aarhundrede, som jeg ikke kjender; senere have Sebastian Bacmeister i *Antiquitates Rostochienses*, Schröder i *Papistisches Mecklenburg*, Frank i *Alt- und Neues-Mecklenburg*, Fünftes Buch, Westphalen i sin store Samling¹⁾, og Flere frem-

---

¹⁾ Westphalen Monumenta Cimbrica, T. III, col. 993; IV, col. 942. Schröder, p. 720; Frank V, 44. Selve Stiftelsesbrevet af 1270 er ogsaa trykt i *Wöchentliche Rostockische Nachrichten und Anzeigen auf das Jahr 1752*, 29 Stück, p. 117.

draget denne Stiftelseshistorie, den Yngre sædvanlig i en federe Fortælling end den Ældre. Spørger man nu om disse Meklenborgeres Hjemmel og Kilde, henvises man til Hellig-Korsklostret selv. Der findes, eller fandtes i forrige Aarhundrede, i Kirken et stort Maleri, som forestiller Dronning Margaretes Landing, hvorunder staaer¹⁾: «anno 1270 is dit Kloster tho Gottes Ehre gestiftet von Margarethēn, Königin van Dennemarken, tho ewig Tyden. Gott bewar es vor allem Unglück»; og for oven paa den ene Side: «Auff Pingest Avend verfertiget»; paa den anden: «durch Carol Willebrandt verneuert». Maleri og Indskrift have imidlertid ingen Betydning som Vidnesbyrd, da de efter Schröders Udsagn aabenbart hidrøre fra nyere Tider. Men der findes i Regeringens Bibliothek i Schwerin et Aktstykke, hvis Indhold netop er dette Klosters Stiftelse af Dronning Margarete. Dette, der ogsaa er trykt i Westphalens Samling²⁾, afskriver jeg her efter det bedste Aftryk³⁾, fordi den Kritik, jeg agter at underkaste det, maa støtte sig til de enkelte Ord og Vendinger:

«M. dei gratia Danorum Slavorumqve regina universis Christi fidelibus, ad quos presens scriptum pervenerit, salutem in omnium salvatore. Ne gestarum rerum compositio processu temporis evanescat et pereat, discretorum prudentia solet eas per litteras eternare. Hinc est, quod scire volumus presentes et posteros non latere: *cum nos in dei patris et gloriose virginis ac in cultum ligni sancte Crucis, ob remedium peccaminum nostrorum progenitorum, claustrum sanctimonialium sancte Crucis in Rostock fundavimus literis desuper confectis, quarum is tenor est:*

In nomine sancte et individue trinitatis. Margareta dei gratia regina Danorum universis et singulis presentia visuris seu auditoris salutem in omnium salvatore et rerum gestarum noscere veritatem. Cum ea, que in dei laudem et divini cultus augmentum rationabiliter ordinantur, non solum debeant ampliari, verum etiam necessarium est ex litteris et sigillis eadem sortiri perpetuitatem: noscat igitur omnis generatio, tam presens, quam futura, quod quondam labore nostre peregrinationis peracto cum quadam particula de ligno sancte crucis, qua per manum domini nostri apostolici fuimus decenter honorate, attemptavimus terram Danorum navigio pertransire, et post multorum eversionem monasteriorum per nos enormiter perpetrata disposuimus eadem desolata ac quedam alia in recompensum reformare. Tribus igitur vicibus navigatu attemptato, propter periculosissimas semper exortas tempestates regionem Dacie arripere minime valebamus. Destituta ergo cum omnibus nostris familiaribus omni humano solatio, in solum deum et beatam dei genitricem ac in sanctam crucem nostra vota direximus confidenter, et sic, divino auxilio impetrato, tranquillo fluctuum meatu super Warnoviam apprehendimus gratulanter. Divina igitur provi-

¹⁾ Efter Schröder, anf. St. sammenholdt med Bacmeister.

²⁾ Mon. Cimbr. IV, c. 942.

³⁾ Mecklenburgisches Urkundenbuch II, No. 1198, p. 388 sammenholdt med No. 1251, p. 430.

dentia dispositum habens pereunti mundo in omni loco semper providere de remedio salutis opportuno et, utt concepimus ex virtute miraculi, in terra Slavorum monasteria fieri, sic in nobis perordinavit, ut hoc lignum salutiferum nobis tam honorifice donatum ibidem esset omnibus in refugium patronatus. Nos igitur usa concilio (sic) omnium consiliariorum nostrorum, castrum dictum Hundesborg in monasterium proposuimus ordinasse; sed ad petitionem discreti viri domini Hermanni Krudener proconsulis in Lübeck ac plurimorum honorabilium virorum, et de pleno consensu ac libera voluntate adhibita nostri specialis amici et patru domini nostri Waldemari de Rostock, monasterium quoddam sanctimonialium intra muros civitatis Rostock in honorem dei patris omnipotentis et gloriose virginis Marie ac in laudem ligni pretiosi sancte crucis et in remissionem peccaminum omnium nostrorum progenitorum fundavimus, situavimus et locavimus extunc, fundamus, situamus et locamus exnunc cum omni jure et libertate per presentes, ut per personas religiosas ibidem in vinculo caritatis congregatas divinis solummode vacando ministeriis laus domini et salvatoris nostri eo potius amplificetur. Ut autem hec memorata fundatio firma permaneat et inconvulsa, iam presenti scripto, autoritate domini Waldemari domini de Rostock, ut prefetur, stabilimus, ratificamus, confirmamus ac ejusdem nostri¹⁾ sigilli munimine, continentis formam capitis regine in maiestate sua residentis, firmiter roboramus. Testes huius sunt: Johannes de Snakenborg, Lodewicus Kabold, Heynricus Fulmen, Johannes de Cropelyn, nostri milites, prefatus Hermannus Krudener et alii quam plures nostri consilarii fide digni. Datum et actum Rostok, anno domini M.CC.LXX, decimo kalendarum mensis Octobris,

volumus nunc per presentes constare fidelibus, quod nos ad honorem domini nostri Jesu Christi, ob remedium anime nostre, predicto claustro villam nostram, que dicitur Smerdele in vulgari, sub dominio dilecti consangvinei nostri domini Waldemari de Rostoc sitam, culturam qvatuor continentem aratorum, cum attinentiis suis universis, tam in agris, pratis, pascuis, silvis, aquis seu piscaturis, qvam in decimis et exactionibus ac aliis, qvibuscunqve censeantur vocabulis et nominibus, qve nostri juris sunt in eadem, iure perpetuo contulimus possidendam et per omnia pro sue libitu voluntatis libere disponendam, ordinandam, et prout melius poterit ad usum suum ampliandam. In cuius rei testimonium presentes litteras claustro contulimus memorato sigilli nostri appensione roboratas. Datum Nykopingen anno domini M.C.C.L.X.II.

Denne Afskrift er fra det 18de Aarhundrede; om der nu i Meklenborg er nogen ældre, veed jeg ikke; men efter Suhm X, 651 skal der ogsaa være en Afskrift her i Danmark — hvor siger han ikke. Suhm kalder den en *Vidisse*. Det er Aktstykket dog aaben-

¹⁾ Westphalen læser: «ejusdem nostrique»; Schröder, Frank, Wöchentliche Rost. Nachrichten: «cujusdam». Det er Gjetninger til at dække den aabenbare Feil i Originalen.

bart ikke; det er, som Ordene lyde, Dronningen selv, der i det yngre *Gavebrev*, det af 1272, har optaget det to Aar ældre *Stiftelsesbrev* og derved givet dette en ny Bekræftelse.

At danske Forfattere, der havde Meklenborgernes paa lokale Mindesmærker hvilende Fortælling for sig, maatte tro ligesaa vel paa det, de fortalte om Dronningens Romerreise, som paa det om Relikvien og om Klosterets Stiftelse, er ganske naturligt: hvor mange historiske Fakta syntes bedre støttede end dette? Men de af dem, hvem Aktstykket selv forelaa, burde have betænkt sig paa at træde lige i Meklenborgernes Fodspor, da Aktens egne Ord ikke sætte Romerreisen i Forbindelse med nogen bestemt Situation. Det siges uden al Tidsbestemmelse, at Dronningen paa sin Pilgrimsreise fik Relikvien af Paven; men *naar* var det? Det er let nok at bevise, at i Aarene 1259—1266 kan Dronning Margarete ikke have været hos Paven, da hun i disse Aar var enten fri eller som Fange i Danmark og Nordtyskland; men Umuligheden af, at hun kan have været ved Kurien engang i sin Ungdom, kan jeg i det mindste ikke bevise; imidlertid stod Reisen i saa Fald jo ikke i nogen-somhelst Forbindelse med Striden mellem Kong Erik og Jakob Erlandsen. Om hun *kan* have talt med Paven i denne Strids Aar, er langt mere problematisk. Det maatte have været efter Mai 1266, da hun traf sammen med Kardinal-Legaten i Roskilde; ja efter 10de September 1267, da Bandsættelsen i Lybek forudsætter hendes Nærværelse i Danmark. Før denne Bandsættelse havde hun desuden ingen tilstrækkelig Opfordring til at forlade sin unge og uerfarne Søn under de misligste Forhold; og efter Bandsættelsen seer jeg heller ikke, hvad der skulde have tilskyndet hende, naar Virkningen af Kardinalens Bandyndingsdom, som ovenfor paavist, strax standsedes indtil Udfaldet af nærmere Forhandlinger. Reisen maatte derhos lægges foran den 29de November 1268, da Clemens den Fjerde under Forudsætningen bliver den eneste Pave, af hvis Haand hun kunde modtage den Relikvie, hun efter Aktstykket overdrog Klosteret i Rostok i 1270. — Der bliver saaledes et Aarstid, fra Efteraar 1267 indtil Efteraar 1268, hvor vi ikke kjende Dronningens Opholdssted og Foretagender; men dette Rum vilde Ingen af sig selv, uden at kjende det meklenborgske Aktstykke, lettelig falde paa at udfylde med en Romerreise, da der ellers ingensteds findes endog blot middelbare Antydninger af en saadan.

Dette Aktstykke, vil man vel svare, er imidlertid Bevis nok for en Reise, denne ligge nu tidligere eller senere i Dronningens Liv. Men seer man det selv ret under Øinene, viser det sig saa upaalideligt, at det trøstigt kan stemples som et Falsum, — som et af de mange Værker af pia fraus, der fremgik af Middelalderens Kløstere. Dette *kunde* danske Historikere i forrige Aarhundrede ikke see, fordi de manglede de Hjælpe midler til Prøvelsen, som nu foreligge i den meklenborgske Aktstykkessamling. Denne meddeler nemlig Dronningens Gavebrev af 2den Juni 1272¹⁾, hvorved hun skjænkede Hellig-Korskloster i Rostok

¹⁾ Mecklenb. Urkundenbuch II, p. 430, No. 1251.

Landsbyen Schmarl, hvilket Gavebrev den *udvidede Redaktion* har revet fra hinanden som Indledning til og Efterskrift efter *Stiftelsesbrevet*, dog med tendentiøse Ændringer og Tilsætninger¹⁾. *Gavebrevet* i det Meklenborgske Diplomatarium er aftrykt efter Originalen, som endnu forefindes i Raadsarkivet i Rostok, forsynet med Dronningens ægte og virkelige Sigil, saaledes som dette kjendes fra et indenlandsk Aktstykke²⁾; om dette Gavebrevs Ægthed er ingen Tvivl. Det hidsættes her til Sammenligning med den ovenfor meddelte udvidede Redaktion:

«M. dei gratia Danorum Slavorumqve regina universis Christi fidelibus, ad quos presens scriptum pervenerit, salutem in omnium salvatore. Ne gestarum rerum compositio processu temporis evanescat et pereat, discretorum prudentia solet eas per litteras eternare. Hinc est, quod scire volumus presentes et posteros non latere, quod nos ad honorem domini nostri Jesu Christi, ob remedium anime nostre, claustro sanctimonialium sancte Crucis in Rostoc villam nostram, qve dicitur Smerdele in vulgari³⁾, sub dominio dilecti consanguinei nostri domini Waldemari de Rostoc sitam, culturam quatuor continentem aratorum, cum attinentiis suis universis tam in agris, pratis, pascuis, silvis, aquis seu piscaturis, quam in decimis et exactionibus ac aliis, quibuscunqve censeantur vocabulis vel nominibus, qve nostri iuris sunt in eadem, iure perpetuo contulimus possidendam et per omnia pro sue libitu voluntatis libere disponendam, ordinandam, et prout melius poterit ad usum suum ampliandam. In cuius rei testimonium presentes litteras claustro contulimus memorato sigilli nostri appensione roboratas. Datum Nykoping, anno domini M.C.C.L.XXII, in die ascensionis domini».

Her studser man strax ved at see Dronningen paa samme Tid og samme Sted give to Udfærdigelser af det samme *Gavebrev*, den ene simpel, klar og ligefrem i Datidens Stil og Form, den anden med et keitet anbragt Indskud, der skal tjene til Indleder af det egentlige *Stiftelsesbrev* og ved dette fremstille Klosteret som stiftet *over et Stykke af Korset fra den hellige Faders egen Haand*. Har Dronningen i 1272 virkelig fra Nykjøbing udfærdiget et Aktstykke med baade *Gavebrevet* og en ny Udgave af *Stiftelsesbrevet*, hvorfor har hun da tillige fra samme Sted og idetmindste i samme Aar, maaske paa samme Dag udfærdiget *Gavebrevet* alene, og uden hint Indskud, som et selvstændigt Aktstykke i fuld-

¹⁾ Disse Ændringer og Tilsætninger ere i det foranstaaende Aftryk satte med Cursiv.

²⁾ Thorkelin, Diplomatar. Arna-Magn. I, Tab. IV No. 4 efter et latinsk Gavebrev (i den Arna-magn. Samling, fasc. dan. 52, No. 6, efter velvillig Meddelelse af Hr. Professor Thorsen) af en Enke Margarete i Jylland fra Aar 1267, i hvilket Dronning Margarete er nævnt, hvorfor hendes Sigil vedhænger; see Fig. No. 1, S. 382.

³⁾ Dronningen havde ifølge Fyrst Waldemars aabne Brev af 24de Mai 1269 erhvervet denne Eiendom af ham til fri Disposition, men dengang uden at tale om Hellig-Korsklosteret. Mecklenb. Urkb. II, p. 359, No. 1165.

kommen autentisk Form? Allerede dette maa fremkalde Mistanke imod den *udvidede Redaktion*, der kun kjendes af Kopi og Tryk fra det 18de Aarhundrede.

Men langt stærkere ere Betænelighederne ved *Stiftelsesbrevet*, endskjøndt vi ogsaa have dette i en Form, der kjendelig skal nedslaa alle Tvivl om dets Paalidelighed. Stiftelsesbrevet er nemlig ogsaa trykt i den Meklenborgske Diplomsamling¹⁾ — ikke efter den *udvidede Redaktion* (Gavebrevet af 1272 og Stiftelsesbrevet af 1270), men efter Stiftelsesbrevets *Original* i det Rostokske Raadsarkiv, med Afbildning af det i en rød og hvid Silkesnor vedhængende Sigil²⁾. Dette Sigil gjør imidlertid her den modsatte Virkning af hvad

Fig. 1.

Fig. 2.

der er ment med det; thi naar man veed, hvor ofte falske Diplomer fabrikeredes i Middelalderen og forsynedes enten med Sigiller tagne fra ægte Diplomer, eller med falske Sigiller³⁾, og naar man betænkter Sigillets Betydning i Datiden som det, der i den egenhændige Underskrifts Sted alene gav Akten Troværdighed og Retskraft, maa det erkjendes, at den Bulle,

¹⁾ Mecklenb. Urkb. II, p. 388, No. 1198.

²⁾ See den medfølgende Tegning No. 2.

³⁾ Man høre blot Innocents III's gjentagne Klager over falske Pavebreve og deres Besegling, saasom i Steph. Baluzii Epistolæ Innocentii Tertii, Tom I, libr. I, No. 349, p. 201; og p. 571 i prima collectio decretalium, tit. 14, de falsariis, sammesteds. Jfr. de fide instrumentorum i Decretal. Gregorii IX, 2—22—6.

der nu hænger under Stiftelsesbrevet, vilde være nok til at betegne dette som et Falsum, dersom der ikke vare andre Grunde dertil. Denne Bulles Form og Forestilling er ikke alene aldeles forskjellig fra Dronningens *virkelige Sigil*, der endnu hænger under det ægte Gavebrev af 1272; men det kan overhovedet slet ikke kaldes et Sigil, saa forskjelligt er det fra de Sigiller, der hænge ved franske, tyske og nordiske Diplomer fra det 13de Aarhundrede. Det mangler det Væsentlige af et saadant «sigillum pensile»: den runde eller paraboliske Form, den indfattende Rand, Omskrift i hele eller forkortede Ord, eller dog enkelte Bogstaver. Efter Afbildningerne at dømme savnes der endog bestemte Mærker af et *paatrykt Stempel*, da Billedet snarest seer ud som pussert. Og selve Billedet er saa afvigende fra Alt hvad der ellers sees i et Sigil, at Udgiverne af den Meklenborgske Diplomsamling med Føie kalde det «et i sit Slags enestaaende Relief»¹⁾. Det bliver dertil dobbelt mistænkeligt ved de Ord i Aktstykket selv, der beskrive Billedet som Hovedet af en i sin Majestæt residerende Dronning; thi denne ligeledes i Diplommatiken usædvanlige Beskrivelse af Sigillets *Indhold* paatrænger sig strax som en tendentiøs Retfærdiggjørelse af Bullen. Man har derfor gjættet paa, at Bullen oprindeligt har haft en anden Bestemmelse og kun undtagelsesvis er benyttet ved denne Leilighed, fordi Dronningens Seglbevarer ikke har været tilstede. Men Dronningen selv forstod sig altfor godt paa Forretningssager til at hun ikke skulde have indseet, at hun hellere maatte opsætte Udfærdigelsen, ja hellere slet intet Sigil hænge ved, end et Stykke, der, benyttet denne ene Gang, uden nærmere Oplysning om Herkomst og Anledning, langt fra at nedslaa, netop maatte fremkalde Tvivl om Brevets Ægthed. Eller hun kunde have laant en Andens Sigil til midlertidig Brug og tilføiet en Notits derom, saaledes som det er skeet i Hundreder af Middelalderens Aktstykker.

Ikke mindre mistænkelige ere de anførte Vidners Navne. Der er ikke en dansk Mand iblandt dem. Stiftelsesbrevet kan jo ikke være udstedt paa Dronningens (forudsatte) Tilbagereise fra Rom, da Brevet selv siger, at det var *quondam* Dronningen kom med Relikvien; det maatte altsaa antages, at nogen Tid efter sin Hjemkomst er Dronningen fra Danmark atter kommen til Rostok; men saa er det høist paafaldende at see hende omgivet alene af Meklenborgske Adelsmænd. Og hertil kommer, at der har ikke været nogen Borgmester i Lybek af det Navn *Herman Krüdner*. Man har da gjættet — atter *gjættet*, at *Lybek* er Skrivfeil for *Rostok*; men uheldigvis kan man heller ikke blandt denne Stads Borgmestere eller Raadmand finde nogen Herman Krüdner, hvorimod der i 1288, 18 Aar efter Stiftelsesbrevets Datum, har i Rostok levet en Mand af dette Navn, men som hverken var consul eller proconsul²⁾. Det er uheldigt for dem, der ville forsvare Aktstykkets Ægt-

¹⁾ Det undrer mig, at Udgiverne ikke have taget Skridtet heelt ud ved at forkaste Diplomet Ægthed, da dog alle de Oplysninger, de selv meddele, trænge hen mod dette Resultat.

²⁾ See Anmærkning 1 i Meklenb. Urkundenbuch II, p. 389, sammenholdt med III, p. 293, No. 1949, og IV, p. 242, Anmærkn. til Aktstykket No. 1198.

hed, at her foreligger et Træk, som paafaldende ligner de Feil i Biomstændigheder, der saa let indløbe for Falsknere, hvilke netop over denne Slags Feil ere faldne i den Grav, de selv have gravet. Man tænke paa Træet i Daniels Dom!

Og afgjørende er det, at Dronning Margarete ikke kan have udfærdiget dette Brev med to Feil, *hun* aldrig vilde have ladet passere. Hun kjendte den danske Kongetitel altfor vel til at hun skulde have fundet sig i at kaldes regina Danorum istedetfor regina *Danorum et Slavorum*. Dette var Kongetitelen i alle Regeringsudfærdigelser, naar der ikke tilføiedes: *et dux Estoniæ*; og saaledes kaldte hun sig selv i de af hendes Aktstykker, der endnu ere bevarede, — blandt andre ogsaa i Gavebrevet af 2den Juni 1272. Kom Nogen nu frem med et i og for sig mistænkeligt, hidtil ubekjendt Kongebrev fra forrige Aarhundrede, hvor *Norges* Navn var glemt i den danske Konges Titel, hvo vilde da tro paa dets Ægthed? Endelig kan Dronningen ikke have ladet skrive hvad der nu læses i Stiftelsesbrevet, at efterat hun havde begaaet det Uhyre og Forfærdelige (enormiter) at omstyrte mange Klostre, har hun bestemt sig til at gjenoprette de ødelagte og stifte andre til Vederlag; thi hun vilde da have paaløiet sig selv Gjerninger, der i de Medlevendes Øine maatte henstille hende som Guds Fjende. Der foreligger ikke det Mindste om, at denne Dronning Margarete har tilintetgjort endog blot et eneste Kloster, endsige mange; der foreligger Intet, som gjør hende til en Klosterfjende. Thi ikke engang *Øm* Klosterbog, der er saa vred paa hende, fordi hun engang har i to Nætter ligget Klosteret til Byrde med 1600 Ryttere med Følge¹⁾, og fordi hun støttede Biskop Tyge imod Klosteret, veed af noget Klosters *eversio* ved hende. Det er den fra *Øm* og *Ry* udgaaende Vrede blandt de danske Cisterciensere, der har udbredt sig i Ordenens nordtydske Klostre og mange Aar efter er bleven til en løs Munke- og Nonnesladder om hendes Forbrydelser imod deres Orden, som her udtaler sig i Form af en Motivering af den angrende gamle Kones senere Godhed imod Helligkors Cistercienserkloster i Rostok.

Thi Stiftelsesbrevet maa være betydeligt yngre end det udgiver sig for; dette viser Herman Krüdners Navn, det falske Sigil, Feilen i Dronningens Titel. Men det blev jo altid noget usikkert at fremlægge det til almindeligt Eftersyn, da dog maaske En eller Anden kunde være skarpsynet nok til at mærke Uraad. Derfor var det tjenligt at fabrikere *den udvidede Redaktion*, hvor et utvivlsomt ægte Gavebrev kunde fremlægges som Hjemmel for Indledningen og Slutningen, der maatte bære Stiftelsesbrevet, hvis Original saa kunde holdes tilbage i Klosterarkivet, indtil Ingen i den tyske By kjendte Sagens Sammenhæng, eller huskede, hvorledes Dronningens Titel lød eller hendes rigtige Sigil saa ud, dersom de nogensinde havde seet det, eller om Herman Krüdner virkelig havde været Borgermester i Lybek.

¹⁾ S. R. D. V, p. 267.

Men hvortil en pia fraus? hvad skulde med den udrettes? jo, det skulde udrettes, at enhver Tvivl om Klenodiets Ægthed blev slaaet til Jorden: her er Bevis for, at *vort* Stykke af det hellige Kors er kommet fra Pavens egen Haand! I Forbindelse hermed staaer det, at Relikvien blev indfattet i Krystal, heftet til et Krucifix og forevist i Klosterkirken¹⁾; den kunde saa nok drage Andægtige og deres Offer derhen. Den katholske Verden var opfyldt med Stykker af det hellige Kors. Man see blot, hvor mange V. Frue Kirke i Kjøbenhavn og Minoriterne der og i Roskilde have havt²⁾. Af Fortegnelserne kan det slet ikke sees, at man har gjort meget Væsen af disse fremfor andre Relikvier; de tabe sig i de lange Rækker af sære Helligdomme og Helgenlevninger. Hvorledes skulde det ogsaa være muligt at opretholde den andægtige Tillid til *saa* mange Stykker af Korset? havde de virkelig formaaet at opvække Beskuerne, maatte Verden have været gjort om i disse Troens Aarhundreder. Nei, Samtiden kan ikke have levet i blind Tro paa alle disse Træsplinters virkelige Herkomst fra det Kors, hvorpaa Frelseren hang. Men et Stykke fra *Pavens egen Haand!* Det maatte vel være ligesaa kraftigt som det, Kong Sigurd medbragte fra Jerusalem og betroede til Kastelkirken ved Kongehelle. Helligkors Kloster i Rostok havde en haandgribelig Interesse i at hævde *sin* Relikvies pavelige Herkomst; derfor er det saakaldte Stiftelsesbrev gjort.

For at forebygge Mistydning bemærker jeg, at jeg ikke bestrider Klostrets Stiftelse ved Dronning Margarete, eller at hun har givet det Korssplinten. Den Sag viser jeg fra mig, da jeg ikke veed Andet om den, end hvad de her behandlede Aktstykker sige. Men jeg forkaster Stiftelsesbrevet af 22de September 1270 og den udvidede Redaktion af dette som falske Aktstykker, — dermed altsaa ogsaa det eneste Grundlag for meklenborgske og danske Historikeres Fortælling om Enkedronningens Romerreise.

---

¹⁾ Schröder, Papist. Mecklenburg anf. St. S. 721, Anm. y.

²⁾ S. R. D. VIII, p. 260 ff.

Tilføielse: S. 347, første Anm. burde været tilføiet, at nogle af disse Data skyldes Hr. Bibliotheksassistent C. Weeke, der ogsaa har sammenholdt Aktstykket S. 353 med Diplomet i den Arnamagn. Samling.
